

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XI ■ Nr. 6 (115) ■ Iunie 2020

Monumentul Eroilor din Voineşti-Lereşti, Argeş

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" din Curtea de Argeş şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş".

Europa, încotro?

Gheorghe PĂUN

Întrebarea i se adresează Europei, de aici, virgula din titlu, dar este şi o întrebare-mirare, uşor retorică, de *simplu cetăţean* (româno-european, aş zice), având ca obiect Europa cea Unită (UE), aşa cum pare ea a trece prin pandemia provocată (motivată?) de *noul coronavirus*. Un revelator (ca acela fotografic) necruţător este această pandemie, făcând publice două „secrete" banale – primul e şi trist: (1) aşa cum este ea proiectată şi realizată până acum, UE este, elegant şi vag vorbind, o formă fără fond (mai puţin elegant şi mai concret vorbind, este o construcţie arogant-birocratică, grăbită, necoaptă şi neputincioasă) şi (2) statele naţionale rămân unitatea de bază a lumii, mai ales în vremuri dificile, mai ales în Europa.

Multe sunt de precizat şi nuanţat.

Spun că prima constatare este *tristă*, pentru că (iarăşi două motive) (1) este utilă, ba chiar necesară o *anume unire* a Europei (alt subiect infinit: ce înseamnă o *anume unire?*) şi (2) s-a pierdut atâta timp cu încropirea unui edificiu european care să acomodeze, în acelaşi timp, *realpolitik*-ul (ca să nu spun egoismul) german, urmat de cel olandez şi încă altele, cu utopiile multiculturaliste franţuzeşti, eficienţa nordic-protestantă cu relaxarea mediteraneeană, nepriceperea est-europeană în ale pieţii libere (egal: hiperconcurenţiale) cu corporatocraţia cinică a vestului, un Turn Babel *sui-generis* care nu putea duce la altceva. S-a pierdut timp, s-a pierdut încredere – măcar să învăţăm ceva din experienţa de până acum.

Iar pandemia i-a făcut şi pe cei mai naivi *copii* din suita UE să strige că „împăratul este gol!" Despre birocraţie, politizare, costuri, lentoare, concentrarea pe subiecte minore, lipsa de egalitate/echitate în luarea unor decizii, şantaje electorale cu motivare economică, nivelare, migraţie aberantă, corectitudine politică şi altele asemenea s-a tot discutat – opunându-li-se, corect, lucrurile bune aduse de UE: transparenţa graniţelor, justiţie, convergenţă economică, poziţia comună vizavi de unele provocări globale şi încă altele. Da, dar totul până la interese! Naţionale de cele mai multe ori, şi iarăşi invoc Germania, cazul cel mai „didactic", pentru că vine în continuarea unor gesturi similare, cu urmări tragice pentru continent, din secolul abia trecut (mă gândesc, de pildă, la „prietenia" germano-sovietică, înlocuită brusc de războiul dintre cei doi parteneri de rapturi teritoriale în estul Europei; vezi articolul prof. Ilie Popa, în revistă).

În editorialul din iulie 2019, îndemnam la *euro-luciditate*, la înlocuirea termenilor curenţi, *euro-entuziasm* şi *euroscepticism*, prea uzaţi şi sugerând-inducând polarizare, cu *euroluciditate*. Spuneam şi atunci că este nevoie de o Europă unită. Nu revin, folosesc doar prilejul pentru a reafirma acest lucru – şi de a

adăuga: da, dar nu aşa cum s-a făcut până acum! Cum altfel?, nu e o întrebare pentru un colţ de pagină, e o provocare de lungă durată, pentru profesionişti (nu pentru *experţi,* e plină lumea de vorbăreţi cu prestanţă gonflată şi pretenţii neacoperite, dar fără consistenţă). Folosesc prilejul şi pentru a anunţa reluarea, la mijlocul revistei, a unui text uimitor de relevant pentru discuţia de faţă, scris acum nouă decenii, al sociologului Dimitrie Gusti, semnalat ca atare şi de profesorul Dan Dungaciu, în câteva analize recente (euro-lucide!) asupra UE (referinţe, tot la mijlocul revistei). Aceeaşi concluzie peste tot, de la Gusti la Dungaciu: Europa trebuie să se unească, dar acest lucru este dificil, cere bună-credinţă, eforturi, timp.

Adaug un argument uşor colocvial, dar extrem de sugestiv, mult mai profund decât pare la prima vedere, privind dificultatea unirii Europei „în cuget şi simţiri". La vârf de corona-criză, au existat negocieri între „sud" şi „nord", Italia şi Spania, pe de o parte, Germania şi Olanda în primul rând, de cealaltă parte. Evident, „sudul" cerea ajutor „nordului", iar „nordul", deloc onorant pentru el, a refuzat cu morgă orice ajutor (scuzaţi termenul *morgă*, e probabil o contaminare TV, în urma imaginilor din Italia şi Spania...). S-a invocat în context o „celebră" vorbă-argument spusă de Angela Merkel (adresată grecilor): „Seara, când noi ne pregătim de culcare [ca să ne sculăm devreme a doua zi şi să mergem la muncă], voi vă îmbrăcaţi ca să ieşiţi la petrecere... [iar acum vreţi ajutor]..." Cum să existe o „naţiune europeană" în asemenea condiţii?!... Întăresc, cu o probă-surpriză, reproşul Doamnei Cancelar: în cele trei limbi sudice sugerate mai devreme, greacă, italiană, spaniolă, la care se adaugă portugheza, nu există „bună dimineaţa" – salut folosit în toate celelalte limbi euro-pene!... Plină de învăţăminte este evoluţia limbilor! Dar, să nu se bucure prea mult Doamna Cancelar, pentru că adaug: Cum se întâmplă, totuşi, că nordicii fac din răsputeri turism în sud, dar mult mai puţini turişti afluiesc în direcţia inversă? De ce pensionarii germani au sate întregi prin Spania? Ce ne spune faptul că durata estimată de viaţă este semnificativ mai mare tocmai în ţările care „petrec seara" şi nu în cele „care merg devreme la muncă"?

Iar lucrurile chiar devin serioase (eficienţa ca scop în sine, consumismul, obsesia creşterii economice, banul la urma-urmei): în fond, pentru ce trăim (care sunt *valorile*)? Cine are dreptate? „Cine sunt eu, Doamne?" (Fericitul Augustin)

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Am descris pân-acum noua industrie lucrativă descoperită de patrioţi, industria plenipotenţiarilor însărcinaţi cu mânarea gândacilor la adăpătoare. Un patriot n-are nimic, dar absolut nimic decât focul de-a trăi pentru şi *de la* patrie. (...) Cu toate acestea, consiliul comunal, compus din coreligionari politici, îl trece pe patriot în colegiul I. Toate listele electorale din ţară sunt pline de asemenea amăgitori, care, trecuţi odată în lista colegiului I, îşi *speculează votul* ba cerând slujbe pentru rude, ba locuri în internatele statului. Astfel slujbele se dau la idioţi; stipendiile şi locurile din internate, menite pentru copiii de talent ai poporului, se dau adesea unor stârpituri din care nici dascăl, nici şcoală nu poate alege nimic. Aceşti speculanţi ai unui drept pe care nu-l au sunt numeroşi.

(*Timpul,* 24 martie 1882)

Această lămurire îmi dă mie ocazia de-a mă rosti asupra unui adevăr pe care-l cred nestrămutat şi care-mi pare de cea mai mare importanţă pentru dezvoltarea ulterioară a poporului nostru. Am avut neplăcuta datorie – căci pentru individ poate deveni o continuă neplăcere – de-a constata un adevăr care mă mir că nu-l formulaseră alţii înaintea mea, de vreme ce plutea în aer şi se impunea de sine însuşi, de-a constata adică că tocmai în România poporul românesc n-a ajuns – decât cu rare excepţii – *de-a da expresie fiinţei sale proprii.* În viaţa publică, în şcoli, în literatură chiar s-a superpus o promiscuitate etnică, din părinţi ce nu vorbeau în casa lor româneşte, şi această pătură superpusă e cuprinsă de-un fel de daltonism intelectual faţă cu calităţile unuia din cele mai inteligente şi din cele mai drepte popoare, poporul românesc.

Întâmplarea m-a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc poporul românesc, din apele Nistrului începând, în cruciş şi-n curmeziş, pân-în Tisa şi-n Dunăre, şi am observat că modul de-a fi, caracterul poporului este cu totul altul, absolut altul decât acela al populaţiunilor din oraşe din care se recrutează guvernele, gazetarii, deputaţii ş.a.m.d. Am văzut (...) că acest popor e întâi, fizic, cu mult superior celor numiţi mai sus, intelectual asemenea, căci are o inteligenţă caldă şi deschisă adevărului, iar în privirea onestităţii cugetării şi înclinărilor e incomparabil superior. Am observat şi mai mult: că clasa veche superioară, rea-bună cum o fi fost, seamănă în toate cu mult mai mult poporului; că are mai multă franchetă de caracter şi incomparabil mai multă onestitate, că sunt în ea rămăşiţe de vrednicie dintr-o vreme anterioară epocii fanarioţilor. (…)

Din citirea izvoarelor istorice m-am convins că în decursul Evului Mediu, care pentru noi a încetat cu venirea fanarioţilor, n-am avut clasă de mijloc decât ca slabe începuturi şi că această clasă – excepţie făcând de olteni şi ardeleni – e cea mai mare parte de origine străină. De aci abia am putut să-mi explic revoluţia socială petrecută în zilele lui Cuza Vodă, al cărei apogeu e sub domnia lui Carol Îngăduitorul. Este în realitate nimic mai mult, nimic mai puţin decât proclamarea perpetuă a predominării elementelor străine asupra poporului istoric, compus încă până azi din ţărani mici şi mari. Odată ajuns la această convingere, totul era hotărât pentru mine; era o datorie de a fi şi de-a rămâne în partea poporului istoric, din care însumi fac parte, şi în contra păturii superpuse de venetici.

M-am convins că acea ură în contra trecutului, acea aruncare în apă a tuturor tradiţiilor, acel abis creat între trecutul de ieri şi prezentul de azi nu e un rezultat organic şi necesar al istoriei române, ci ceva factice şi artificial.

(…) Un popor bătrân şi unul tânăr sunt două ramuri din copacul omenirii, dar care s-au despărţit de mult şi s-au deosebit de mult. Vai de poporul tânăr, cu instincte generoase, cu inteligenţa mlădioasă şi primitoare de adevăr, când vine în atingere cu uscăturile omenirii, cu resturi de popoare vechi care au trecut prin toate mizeriile unei civilizaţii stinse, cu acele resturi în care vertebre şi cranii sunt osificate şi condamnate la o anume formă, resturi intelectual sterpe, fizic decăzute, moraliceşte slabe şi fără de caracter. Toată viaţa publică a poporului tânăr se viciază, moralitatea lui decade, inteligenţa lui sărăceşte şi se usucă. Nu e niciun pericol pentru români de-a-şi asimila rase tinere de orice origine ar fi, dar un pericol mare de-a asimila rase bătrâne, care au trecut prin o înaltă civilizaţie şi prin mare corupţie şi care în decursul vieţii lor şi-au pierdut pe de-a pururea zestrea sănătăţii fizice şi morale.

(...) Această opinie nu este numai a mea.

(*Timpul*, 8 aprilie 1882)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

(Urmare din pag. 1)

Fără a căuta paradoxuri, vin şi spun: au dreptate şi unii, şi alţii. Şi nordicii cei riguroşi-serioşi-previzibili, şi sudicii cei „dionisiaci” (de la germanul Nietzsche citire), entropici, veseli, ole! Adaptare la mediu ajunsă până în genom, până în cultura de adâncime. Şi de-asta nu pot fi ei închişi într-o graniţă comună – fie aceasta şi graniţa unei Europe unite. Să-i lăsăm aşa cum sunt, la ei acasă, la ei în ţară. Suverani – un cuvânt intens blamat până mai ieri (vezi inclusiv discursuri jenant de agresive ale lui Macron, numit uneori Macroleon, căci deştept evoluează limbile…), dar reabilitat cu mare pompă de UE, prin hotărârea, anunţată chiar de preşedinta Comisiei Europene, de a suspenda Pactul de Stabilitate financiară, returnând, altfel spus, ceva suveranitate statelor membre… Scape cine poate, în formulare elegant-birocratică.

Revin la nevoia de unitate în Europa, adăugând la motivele amintite în editorialul din iulie 2019 nevoia de prevenire a conflictelor (de pildă, cele franco-germane din secolul XX, invocate şi de D. Gusti), urmând sugestiile lui Johan Galtung, cel de multe ori prezent în revistă: pentru a reconcilia doi ne-prieteni, ei trebuie puşi să *comunice* şi apoi trebuie să li se dea un *proiect de interes comun.* UE poate face asta, aşa s-a născut ea de fapt. Cum să arate un UE de succes, acceptabil, este o chestiune la care nici Gusti, nici Galtung nu dau răspuns. Au încercat, înaintea lor, mulţi alţii, nume mari, de la Napoleon la contele Kalergi şi la Aristide Briand (vezi detalii în articolul lui Gusti). Având astăzi şi experienţa ultimelor decenii, putem improviza, la nivelul generalităţilor: un UE minimal, ca număr şi mărime a instituţiilor centrale (multe sunt acum şi toate obeze!, autonomizându-se continuu, că asta e una dintre preocupările birocraţiei), cu reglementări precise ale atribuţiilor (tot minimale!), deci cu păstrarea maximală a suveranităţii statelor componente; integrare graduală, treptată, naturală, organică (Eminescu); flexibilitate, tratate-cadru, eventual cu particularizări pentru ţări particulare; integrare-colaborare pe domenii (militar, ştiinţific, parţial economic, sanitar, juridic şi ce se va resimţi ca necesar şi fezabil, fără un parlament generalist, discreţionar); o monedă unică, dar (idee sugerată României de acelaşi Galtung, vezi, în numărul din ianuarie 2019, interviul pe care i-l acordă Gabrielei Căluţiu Sonnenberg) cu posibilitatea de a păstra în circulaţie şi monedele naţionale (nu ştiu cum se poate face acest lucru, dacă a studiat/experimentat cineva o asemenea posibilitate, dar mi se pare – pentru România – o idee de luat în seamă).

Repet: generalităţi (de simplu cetăţean), contând pe buna-credinţă a tuturor partenerilor, contând pe scoaterea din uz a proiectelor gen „două viteze”, a obişnuinţelor neruşinate gen „gazul vostru e şi-al nostru…”, contând, mai ales, că, în relaţiile cu Europa, oamenii noştri de stat sunt (1) *oameni de stat* (nu politicieni!) şi (2) *ai noştri, lucrând pentru România adică…* Nu-i vorbă, nivelul politicienilor din toată lumea este în scădere, dar parcă *laboratoarele lor* îi aleg şi îi antrenează mai cu grijă pe cei pe care-i promovează la vârful puterii decât *laboratoarele noastre…*

Sugerez cititorului să preia întrebarea din titlu, încercând şi să-şi imagineze răspunsurile (desigur, după parcurgerea textului lui Dimitrie Gusti).

Post scriptum: Lovit de coronavirus, nici ONU nu se simte prea bine (lasă că nici până acum nu prea se mai auzea despre ea): OMS (Organizaţia Mondială a Sănătăţii) şi-a dovedit din plin pompoasa ineficienţă. Dar, acesta e alt nivel, altă discuţie…

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – lector la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti, **Constantin Voiculescu** – profesor, Curtea de Argeş

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere ştiinţifică, juridică şi morală pentru conţinutul articolelor revine autorilor. Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului şi precizarea sursei.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Uciderea pruncilor

Horia BĂDESCU

Cu vreo câţiva ani buni mai în urmă, scriam tot în acest colţ de pagină următoarele: „Mă uit în jur şi îmi amintesc. E reflexul vârstei la care lumea pare a-şi spori marginile cu acel gol istoric bacovian în care făptura ta, tot mai micşorată, caută în pustiurile acestuia reperele care vorbesc despre trecerea şi petrecerea ei prin lume.

Mă uit în jur şi îmi amintesc *Sfatul bătrânilor,* monumentalul ansamblu al lui Vida Geza. Cele cinci fǎpturi de piatră aşezate în semicerc, *ceata oamenilor bătrâni şi buni,* cum li se spunea mai demult, încovoiaţi de ani şi de povara vieţii, dar şi de adevărurile, multe şi cele mai multe dureroase, pe care le aflaseră şi le strânseseră nu doar pe umeri, ci şi în memoria lor de oameni bătrâni şi buni şi cărora, în virtutea acelei vaste experienţe, care adună nu doar faptele, ci, mai ales, sensul lor, obştile acelei lumi, alungată acum în trecut de o modernitate năucă şi fudulă de ea însăşi, le încredinţau, spre judecată şi aflarea soluţiei celei mai potrivite, încurcatele fapte iscate în curgerea cotidiană a existenţei lor. Ei erau nu numai memoria istorică, ci şi memoria morală, memoria legii nescrise a acelor colectivităţi. Iar fără memorie n-am şti cine şi dacă suntem. Nici noi înşine, nici colectivităţile, cum se numesc acum vechile obşti, căci istoria acestora şi viaţa lor nu este în primul rând sau nu doar memoria faptelor, ci mai ales a paradigmelor, a exemplelor, a sensurilor pe care le păstrează memoria colectivă. Fiindcă nu vom putea niciodată să bănuim încotro mergem dacă nu ştim cine suntem şi de unde venim. Chiar în epoca preafericitei, dar, mai ales, nefericitei globalizări.

În ultimele decenii, însă, în România, *ceata oamenilor bătrâni şi buni* nu numai că n-a mai fost ascultată, întrebată, folosită în dezlegarea încurcatelor drumuri ale tranziţiei, ci marginalizată, ofensată, dispreţuită. Milioane de pensionari, care prin munca lor creaseră o economie din care s-au înfruptat cu neruşinare, ruinând-o, noii îmbogăţiţi, cărora li s-au deturnat, spoliat, furat sume imense din fondurile casei de pensii, au fost sortiţi sărăciei, bolii, deznădejdii, au fost numiţi cu dispreţ asistaţi, povară a populaţiei active. S-a creat cu bună ştiinţă psihoza inutilităţii sociale a celor vârstnici, pe umerii cărora a fost aruncată toată povara incompetenţei succesivelor guvernări. O psihoză extrem de periculoasă, pe care o poţi citi în comportamentul generaţiilor tinere, cu repercusiuni incalculabile."

Mult prea atent la ceea ce se petrecea la noi acasă, ignoram sau, mai exact, nu realizam cât de generalizată era o asemenea viziune, cât de răspândită era această psihoză, care-şi aştepta momentul propice pentru a se materializa în consecinţele de care vorbeam. Nu era vorba de premoniţiile pe care le au poeţii, aceste sensibilităţi exacerbate care simt vântul cu mult înaintea oricărei adieri prevestitoare, „aceşti profeţi pe care nimeni nu-i ascultă", ci de citirea cursului lumii, dincolo de liniştea aparentă a oglinzilor, prea ades mincinoase.

Despre ceea ce mocnea sub setea de îmbogăţire a unora şi altora, pe o planetă ale cărei resurse sunt risipite cu inconştienţă şi nonşalanţă sub presiunea consumerismului, o planetă care abia mai poate respira sub pâcla de noxe cu care o sufocă umanitatea, o agresiune fără precedent asupra regnului animal, a viului, un amestec inadmisibil în arhitectura acestuia, în echilibrul atât de perfect, dar atât de fragil al microuniversului celular, al bijuteriei biologice fasonate la începuturile lumii de către Creator. Uitând că „legea eficienţei regresive a presiunii excesive" include un răspuns şi mai devastator unei agresiuni iraţionale şi se aplică tuturor domeniilor, tuturor palierelor lumii exprimate. Principiu ignorat cu nonşalanţă de civilizaţia contemporană, hedonistă, pragmatică şi secularizată, şi probat cu tragică asupra de măsură de momentul pandemic pe care îl trăim. O tragedie care, sub presiunea unei realităţi incontrolabile de către o umanitate nepregătită, fragilă în capacitatea de a face faţă unui fenomen pe care nu-l mai trăise de peste un secol, a dat frâu liber şi psihozei de care vorbeam. Psihoză care pare, însă, a ascunde calcule mult mai odioase, făcute la rece cu mult înainte.

O „personalitate" a lumii financiare franceze, implicată în procesul de fraudă al celebrului Bernard Tapie, scăpată pe uşa din dos de condamnare şi recompensată, după bunul obicei, cu şefia FMI şi mai nou a Băncii Centrale Europene, se îngrijora foarte tare, acum câtăva vreme, de povara cu care, încăpăţânându-se să trăiască, iresponsabilii vârstnici încarcă şi pun în pericol finanţa mondială şi, *par suite de consequence,* bunăstarea burtă-verzimii globaliste. Distinsa persoană – „distinsă crede ea", puncta mai zilele trecute academicianul Victor Voicu – ea însăşi la o vârstă respectabilă!, avansa cu fermitate ideea că o asemenea situaţie intolerabilă trebuie rezolvată într-un fel: „Oamenii bătrâni trăiesc prea mult, ceea ce este un risc pentru economia globală. Trebuie să facem ceva urgent." (!?) Bănuiesc că nu se referea la ea însăşi! Iar José Viñals, şeful Departamentului de Pieţe Capital al aceluiaşi „cuib de nobili", explica nonşalant: „A trăi mai mult este bine, dar are un risc financiar semnificativ. Ne va costa mai mult ca indivizi, corporaţii şi guverne. De aceea, trebuie să ne îngrijorăm acum pentru riscurile longevităţii, astfel încât costurile să nu ne sufoce pe viitor."

Ideea malthusiană, care ar fi trebuit amendată imediat şi drastic, a fost trecută cu delicateţe sub tăcere de *establishment*-ul cluburilor selecte, a căror emanaţie era porumbelul ieşit din gura prea graţioasei doamne. Numai că, „ideile nu mor nici în sicriu", ca să-i parafrazăm pe clasici, ci îşi aşteaptă vremea. Aşteaptă „să fie coapte condiţiile", cum zicea înţeleptul Vladimir Ilici. Iar condiţiile s-au copt. Şi cum încă!

Să fi ajuns îngrijorarea mult prea puternicului FMI şi a strategilor planetari la scadenţă? Fiindcă, iată, indivizii, corporaţiile şi guvernele (adică tot corporaţiile!) îngrijorate, despre care vorbea José Viñals şi cărora pandemia le-a adus din plin apa la moară, au devenit şi mai îngrijorate acum, când s-a stabilit că nevolnicii de bătrâni sunt pâinea albă a pandemiei; ei, nefericiţii, o hrănesc cu slăbiciunile lor, ei, ticăloşii, sunt focarele de infecţie şi nu stabilimentele sanitare nepregătite şi insuficiente, adevărate gulaguri pandemice, ei, cu neputinţele lor, îşi îmbolnăvesc fiii şi nepoţii. Ei trebuie puşi în cuşti, închişi între patru pereţi. Lor să nu le păşească nimeni pragul, nici măcar cei de un sânge cu ei, nici măcar la marile praznice! Lor să li se îngăduie, cu mărinimie, la amiază, două ore să se târască până la magazin şi la farmacie în ghetourile fixate de mărimile unor administraţii ineficiente, care mâine le vor cerşi voturile pentru următoarea îmbuibare. Ei, care vor cu neruşinare să ocupe, cu restul lor de viaţă, insuficientele ventilatoare ale spitalelor!

Am văzut imaginea de coşmar, demnă de Bosch, a bătrânilor lăsaţi să moară pe coridoarele spitalelor din Barcelona debordate de victimele pandemiei, pe medicii care plângeau, fiindcă situaţia, dar şi o hotărâre tacită, îi obliga, ca şi pe nenorociţii de italieni, la această triere nedemnă. Hotărâre luată la rece şi la lumină, dacă nu mă înşel, peste ocean. Am auzit strigătul de revoltă al unui cadru medical în faţa unor situaţii similare în focarul de la Suceava.

Cine se încumetă, indiferent de situaţie, să oprească clepsidra lui Dumnezeu, ceasornicul cu care Cel Preaînalt „ne măsoară destrămarea"?! Nu sunt bani pentru materiale sanitare? Unde sunt miliardele şi miliardele cheltuite pe insule paradisiace, palate maharajahice, yahturi şi cocote de lux de către potentaţii planetei?

Cine aţâţă focul sub cazanele luciferice: natura, viaţa agresată, jignită, exasperată de insolenţa cinică a umanităţii sau calculele făcute de creierul umbrei? Şi dacă virusul a fost indus, se întreba pe bună dreptate medicul, academicianul Victor Voicu? Dacă ucenicului vrăjitor i-a fost furată bagheta?

Cine învârte ruleta vieţilor noastre, ce alt Irod porunceşte uciderea acestor prunci ai senectuţii, care nu mai fac parte din marfa care poate fi târguită pe tarabele calpe? Viclenia diavolului stă în a ne face să credem că nu există. Numai că până şi diavolul, în viclenia lui, uită că legea de care aminteam, „legea eficienţei regresive a presiunii excesive", operează, deopotrivă, în microbiologie şi în sociologie. Fiindcă, zice o vorbă din bătrâni – căci înţelepciunea, ca să fie ce este, trebuie să se învechească precum vinul cel bun: „Nu e pentru cin' se pregăteşte, ci pentru cin' se nimereşte!" Iar doamnei Lagard şi ciracilor ei ori inteligentei Comisii Europene li se potriveşte răspunsul bătrânei ţărănci care, întrebată de un reporter dacă e grea bătrâneţea, a răspuns: „E grea, maică! Dea Dumnezeu să n-o ajungi!" (Horia Bădescu 77)

Un nou sfârşit al istoriei?

Theodor CODREANU

O remarcabilă „lecţie de istorie", făcută de preşedintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop (*Gânduri la vreme de restrişte,* în *Contemporanul. Ideea europeană,* aprilie, 2020, p. 7), sub titlul *Gânduri la vreme de restrişte* (restriştea fiind pandemia de coronavirus), se încheie astfel: „Poate că, după această grea încercare, ne vom rândui altminteri viaţa individuală şi socială, ne vom trezi să fim mai buni şi mai drepţi, ne vom revărsa preaplinul sufletului spre lume şi spre ţară, adică spre colţul nostru de lume, pe care nu-l iubim pentru că este perfect (nu este!), ci pentru că este (încă) al nostru". Domnul academician ne îndeamnă la un fapt simplu: să ne readucem aminte că suntem creştini, oameni şi români, ceea ce, în ultimele decenii, culminând cu Centenarul Marii Uniri, uitasem, învrăjbindu-ne ideologic şi politic, ca niciodată în istoria modernă. Observaţia lui Ioan-Aurel Pop este cu atât mai îndrituită, cu cât, chiar în mijlocul crizei, şarpele şi-a băgat coada încercând să antagonizeze românii în tineri (viitorul) şi bătrâni netrebuitori (trecutul), aceştia din urmă fiind doar simpli consumatori de buget şi de medicamente etc. Ioan-Aurel Pop a sesizat şi această monstruozitate, într-un alt eseu pe care l-am citit pe internet: *Periculoşii bătrâni, o mărturisire simplă.* Perfidia creaturii umane este atât de sedimentată de veacuri, încât s-a ajuns până la ideea ca bătrânii să fie scoşi din casele lor şi carantinaţi prin diverse cămine şi „hoteluri", pentru ca să nu mai umble fleaura pe străzi şi să-i contamineze pe tineri. Ticăloşia a fost folosită rapid, sub pretextul apărării libertăţii „expiraţilor", spre a plăti poliţe politice, pentru a scoate din viaţa publică, de pildă, pe incomodul medic Adrian Streinu-Cercel, care n-a pledat în niciun document pentru agresarea şi separarea bătrânilor de ceilalţi membri ai familiei, după cum cel incriminat a argumentat în interviul acordat postului de televiziune *Antena 3* (23 aprilie 2020).

→

Homo sapiens

Pentru alţii, pandemia a devenit un prilej de a susţine diverse teorii, fie ale conspiraţiei, fie pe probleme de geopolitică globală. A fost vorba de o conspiraţie pe linia Wuhan – Washington, virusul fiind definitivat în laborator, ca armă strategică, scăpată, apoi, de sub control? Sau este un produs global al speciei umane, declanşând o reacţie de apărare a naturii împotriva iresponsabilităţii omului? Mergând mai departe, de ce n-ar fi pandemia o pedeapsă divină de felul Potopului biblic, de astă dată un semnal privitor la ceea ce va însemna Apocalipsa finală? René Girard, acest Hegel al filosofiei religiei, cum a fost recunoscut, poate cel mai profund gânditor din a doua jumătate a secolului al XX-lea, atenţiona că Apocalipsa nu se datorează lui Dumnezeu, ci exclusiv omului: „Esenţial este să înţelegem că violenţa apocaliptică prorocită de Evanghelii nu este divină. În Evanghelii, acţiunea violentă este mereu raportată la oameni, niciodată la Dumnezeu." (René Girard, *Despre cele ascunse de la întemeierea lumii,* trad. din franceză de Miruna Runcan, Editura Nemira, Bucureşti, 2008, p. 253) Altfel spus, omul, care şi-a făurit istoria timp de milenii, va fi tot el cel care va pune capăt istoriei sub privirea îndurerată şi „nepăsătoare", deopotrivă, a Creatorului său.

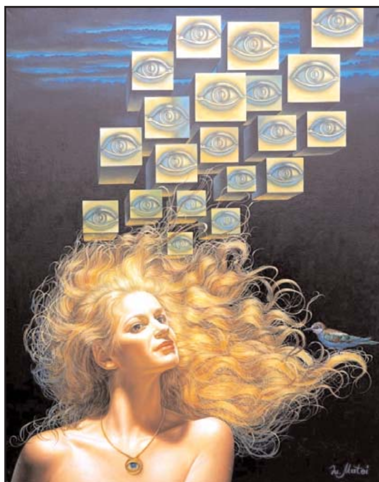
Specialiştii spun că e vorba de o mutaţie, din noiembrie 2019, de tip SARS, de la lilieci la om, rezultând SARS-CoV2, cu „o similitudine ciudată cu HIV-SIDA" (acad. Victor Voicu, în interviul acordat Mihaelei Helmis, în acelaşi număr al *Contemporanului*). „Dar asta e o chestiune pe care – adaugă savantul –, dacă o discutăm, ne încurcăm în speculaţii. Este o realitate ştiinţifică. Schimburile acestea de material genetic sunt potenţial posibile." Dacă mutaţia s-a produs prin voinţă umană (sunt voci care spun că tipul Covid-19 ar fi pe lista armelor chimice!), sau prin „voinţă" naturală, nu mai contează, căci în ambele cazuri *anamorfoza* aparţine *direct* şi *indirect* omului, grăbit să provoace Apocalipsa, dat fiind că venirea ei pare a fi foarte lentă, transformând Terra dintr-un paradis cosmic într-o planetă moartă. Căci într-acolo pare să tindă istoria umană.

Cum zice şi Eminescu: „În mână de vei prinde-a istoriei carte/ Şi dacă tu de frică sau poate de ruşine/ În faptele ei rele nu vei încifra bine,/ Vedea-vei cum sub ochii-ţi în plin se desfăşoară/ Răul şi iarăşi răul – că vremea se măsoară/ După a răutăţii păşire. *Rău şi ură/ Dacă nu sunt, nu este istorie.* Sperjură,/ Invidios-avară, de sânge însetată/ E omenirea-ntreagă – o rasă blăstămată,/ Făcută numai bine spre-a domina pământul,/ Căci răutăţii numai îi datoreşte-avântul/ Ce l-a luat pe scara fiinţelor naturii./ Cine-a văzut vrodată popor de oameni buni/ Să fie mare?"

Aceste versuri teribile sunt desprinse din poemul dramatic *Andrei Mureşanu* şi concentrează, vizionar, cruzimea adevărului istoriei umane de mii şi mii de ani, căci tot incomodul poet şi gânditor avertiza (*Fragmentarium,* Bucureşti, ediţie de Magdalena D. Vatamaniuc, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 126): „Cel mai mare păcat al oamenilor e frica, spaima de-a privi în faţă, ş-a recunoaşte adevărul. El e crud acest adevăr – dar numai el foloseşte." Fiindcă lumea nu putea fi schimbată prin ea însăşi, fiind sub stăpânirea „fălcii lui Cain", cum ne avertiza căutătorul de adevăr, Prinţul Hamlet al putredei Danemarce, Dumnezeu l-a trimis pe Fiul în lume să curme violenţa şi fratricidul şi să aducă Sfântul Duh al Iubirii. Dar cum Dumnezeu n-a vrut să ştirbească prin nimic *libertatea* omului, i-a lăsat privilegiul de a decide singur dacă pofteşte să urmeze Învăţătura lui Iisus. Şi partea de cer din om a hotărât că Iubirea este bună, uitând însă că se cuvine îndumnezeită şi partea cea de humă. A fi om, recte creştin, avertizează acelaşi Eminescu, înseamnă a echilibra *antitezele* care domină firea umană: *bine/rău, iubire/ură* etc. Aici e marea probă a creştinismului, dar şi a celorlalte mari religii, proba condiţiei umane duale. În articolul *Paştele,* apărut în *Timpul* (1878), poetul scria: „De două mii de ani aproape ni se predică să ne iubim, şi noi ne sfâşiem. De multe mii de ani Buddha-Çakya-Muni visează împăcarea omenirii, liniştea inimei şi a minţii, îndurarea şi nepizmuirea, şi cu toate aceste de tot atâtea mii de ani, de la începutul lumii, războaiele presură pământul cu sânge şi cu cenuşă. În locurile pe unde au înflorit odinioară cetăţi frumoase pasc pe risipe turmele, şi ceea ce necesitatea a ridicat, ura a dărâmat; ba, chiar în numele celuia care propovăduia iubire, s-a ridicat în nenumărate rânduri sabia şi chiar astăzi aceeaşi cruce, acelaşi simbol de mântuire e în ajunul de a încurca (ca protest, nu negăm) Europa într-un război al cărui sfârşit nici un muritor nu-l poate prevedea". (M. Eminescu, *Opere*, vol. X, Editura Academiei, Bucureşti, 1989, p. 77)

Şi războaiele, revoluţiile în Europa şi aiurea s-au derulat înainte şi mai ales după Eminescu, aducând nenorociri uriaşe şi aparente schimbări ale istoriei: *Alte măşti, aceeaşi piesă*, zice însă altă capodoperă eminesciană. Încât nu e de mirare că indivizi mesianici au crezut că pot înlocui pe Mesia cu propriul lor mesianism, adâncind catastrofele, cu revoluţiile marxist-leninistă şi cea nazistă. Când în 1989 se clătina din temelii paradisul marxist-leninist-stalinist-gorbaciovist, un gânditor american, Francis Fukuyama îşi punea întrebarea: *The End of History?* Pentru ca, în 1992, să devină celebru cu cartea *The End of History and the Last Man.* El era sigur că a sosit vremea *sfârşitului istoriei* şi a ultimului om *cainic,* deschizând o nouă eră în umanitate. Era *globalizării,* a făuririi adevăratului tărâm al *tinereţii fără bătrâneţe şi al vieţii fără de moarte* din genialul basm românesc.

Pentru Fukuyama, *sfârşitul istoriei* însemna supremul beneficiu, în sensul că, prin căderea comunismului, se va sfârşi era ororilor, semnalate şi de Eminescu (dar nu numai), instalându-se un ev al frăţietăţii globale între naţiuni. Văzând însă că stirpea Cain nu dispare, ulterior, Fukuyama a revenit, constatând că salvarea e tot în democraţia naţiunilor, vorbind despre *The New Nationalism,* extins şi în Asia, singurul capabil să respecte drepturile şi libertăţile omului, în contra abuzurilor marilor puteri. În contextul pandemiei de coronavirus, Adrian Severin vorbeşte despre *Pandemismul, ultimul stadiu al globalismului,* un studiu postat pe internet la 10 aprilie 2020. Domnia sa ne asigură că a anunţat încă de acum cinci ani „sfârşitul lumii", reiterând prorocia lui Francis Fukuyama. Se baza pe faptul că ordinea actuală devenise insuportabilă, încât se aştepta schimbarea fie prin război, fie printr-o pandemie naturală sau nu. Domnul Severin aduce argumente de ordin economic, financiar, politic, cu enormele îndatorări publice ale statelor, cu productivitate în prăbuşire, încât „Nicio putere – publică sau privată, statală, supranaţională sau transnaţională – nu era capabilă să oprească acest proces".

Pandemia Covid-19 era concurată de alt pandemism: *consumerismul:* „Toţi voiau să consume, dar nimeni nu mai voia să producă". Un dezmăţ al cantităţilor uriaşe de alimente aruncate la gunoi, de o parte, iar de alta, foamete. În Occident, nevoie de servicii multe, dar refuzate de localnici saturaţi de atâta bunăstare, servicii acum satisfăcute de imigranţi cu statut de sclavi mai bine plătiţi decât în ţara de baştină. Desigur, România s-a dovedit campioană, în Europa, la alungarea populaţiei sale spre alte zări, în beneficiul celor mari, furnizându-le căpşunari, medici, constructori, bone, femei de serviciu cu pregătire universitară etc., pentru ca, în ultim ceas pandemic, să se treacă la „afacerea sparanghelul", stăpânii nemţi şi slugile politice autohtone dându-şi mâna întru violarea legilor şi decretelor impuse tot de ei din cauza molimei.

Pe această vastă panoramă, în care criteriile culturale, morale, naţionale, împănate cu panică şi ură, ca în vremea decăderii Imperiului Roman, persecutor al creştinilor, Adrian Severin crede că pandemia va da ultima lovitură vechilor libertăţi, oamenii fiind siliţi să le accepte din pricina crizei mondiale. Accesul la informare şi la dezinformare e garantat prin tehnologie: „Aceasta s-a asociat cu alte două consecinţe…, reducerea generală a gradului de inteligenţă a populaţiei, precum şi cu izolarea indivizilor în capsula unui narcisism agresiv". Reţelele de socializare produc ruperea dialogului real dintre oameni, sub aparenţa unui egalitarism mai aberant decât în comunism: „«Corectitudinea politică» a răsturnat ierarhiile de valori, a negat realitatea ostensibilă şi legile naturii, derutând o omenire căreia i s-au confiscat toate reperele şi i s-a ridicat dreptul la bun-simţ". Ştergerea diferenţelor dintre culturi şi naţiuni acreditează ideea că în lume există „un singur sistem de valori". În loc, s-a implementat, printr-o falsă educaţie, „mitul tribal al juventismului" în contra bătrânilor, consideraţi „expiraţi", stimulându-se, în schimb, homosexualismul, minoritarismul de toate feţele, ruperea Occidentului de rădăcinile creştine etc. „Pandemia Covid-19, chiar dacă nu a fost provocată de om, oferă şocul necesar declanşării unei terapii a terorii." Se creează condiţiile unei „geopolitici a pandemiei", în care marile puteri se vor polariza în două grupe: SUA, Germania, Franţa, ca forţe corporatiste internaţionale, pe de o parte, Rusia, China ca puteri suveraniste, pe de alta.

Noua ordine mondială ar consta în reconcilierea lor. Asta ar fi o primă ipoteză. A doua, pandemia de coronavirus ar avea legătură directă, nu conjuncturală, cu dereglările globale, consecinţa lor de pe postamentul fricii, urii, egoismului, agresivităţii împotriva naturii, încât echilibrele energetice se răzbună pe omenire: „Dacă această pandemie are o cauză şi o dimensiune spirituală, vindecarea trebuie să includă şi dimensiunea respectivă, ceea ce va schimba radical comportamentul oamenilor în relaţiile dintre ei". Adrian Severin crede că „renaţionalizarea" UE, prin trecerea în prim-plan a intereselor Germaniei şi Franţei (ceea ce, probabil, a şi dus la o primă spargere a UE prin Brexit) va aduce o nouă guvernare mondială, „care va arăta mai mult ca imperiu decât confederaţie", cel puţin în plan european. China va trece în rol de „jucător principal", America şi Rusia vor trece în era supravieţuirii, UE va pierde relevanţa mondială. Soluţia, pentru Europa ar fi federalizarea, fără şovinismele de tip Nord-Sud, Vest-Est. Abia atunci Germania va renunţa la hegemonia de azi, garantându-se tuturor statelor „universalizarea securităţii". Mai vede şi soluţia confederaţiei statelor „mici iliberale". În context, „România este în cel mai periculos moment al istoriei sale. Criza ar putea să fie o şansă, dar mecanismul ieşirii din criză în câştig nu este evident", căci România este un stat eşuat, fără instituţii funcţionale, fără „lideri naţionalişti şi nici popor" capabil să producă şi să susţină lideri, capabili să susţină un proiect de ţară, deoarece, pentru asta, ar trebui „să îşi expulzeze cozile de topor şi să lupte până la sacrificiu pentru a rămâne în istorie", căci suntem pe punctul de a părăsi chiar şi acea istorie descrisă de Eminescu. Poate însă, pe de altă parte, se va trezi din pumnul de boxeur al istoriei: „Pandemia Covid-19 – care, mai mult decât o viroză răspândită pe toate continentele, este picătura ideologică, politică, economică, socială şi culturală, ce revarsă paharul neputinţei şi necredinţei actualei lumi – face ca globalismul (esenţialmente neoliberal şi neoconservator, capitalist şi imperialist) sub semnul căruia trăim azi, aflat la finele unei istorii începute acum 2000 de ani pe temelii mult mai vechi, să treacă în altă ordine globală, total diferită din punct de vedere calitativ." Vom fi sau nu subiectul ei? e întrebarea.

Revenind la Hamlet şi la Eminescu, zicem cu ei: *Vorbe, vorbe, vorbe!* Spuse cândva, cu mai multă strălucire, de Richard Nikolaus von Coudenhove-Kalergi, în 1923, într-o carte celebră, *Pan-Europa,* al cărei prestigiu era concurat doar de *Apusul Occidentului* (I, 1918, II, 1922) a germanului Oswald Spengler.

→

Homo sapiens

Muzică şi poezie în unitatea formelor de stil (I)

Acad. Alexandru BOBOC

Născut la 20 februarie 1930, academicianul Alexandru Boboc a trecut în lumea de lumină la 18 aprilie 2020. *Requescat in pace!*

1. **Prin forţa lucrurilor,** cele puse mai sus ca titlu ne îndeamnă să asociem întreaga dezbatere a temei cu poziţia omului în univers: „...Omul se manifestă cu înalta măreţie cu care l-a hărăzit Creatorul. Cele şapte sunete sălăşluiesc într-adevăr şi în gâtlejul păsărilor. Ce a făcut însă omul din aceste şapte sunete! El imită cu ele susurul adierii de primăvară, precum şi urletul vântului de noapte şi furtuna ce încovoaie pădurile. El iubeşte, mustră, se tânguie, se zbuciumă, se înfurie, se cutremură, blestemă, râde, plânge, cântă contopindu-se cu îngerescul aleluia, ca şi cu mugetul înăbuşit al harfelor morţii dezbinate de sunet – şi toate acestea doar cu şapte sunete! Dumnezeiescul artei sunetelor e de netăgăduit. Omul se naşte cu geniu muzical. Limita evoluţiei acestuia depinde doar de cultură...” (Ch.Fr. Daniel Schubart, *O istorie a muzicii universale*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1983. „Niciun proverb nu este mai adevărat şi mai pe măsura naturii lucrurilor ca acest vechi proverb: *Poeţii şi muzicienii se nasc…* La baza graiului muzical se află inima, iar impresiile ei sunt recepţionate cu ajutorul urechii…” *Ibidem*)

„După ce am examinat, în cele precedente, toate artele frumoase din punctul de vedere general, pe care l-am adoptat... aflăm acum – scria Schopenhauer (în *Lumea ca Voinţă şi Reprezentare,* cartea III, Selecţia textelor, traducere, note, postfaţă şi bibliografie de Alexandru Boboc, ed. a II-a, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2014) – că a fost lăsat ceva în afara consideraţiilor noastre, şi aşa şi trebuia, în mod fatal să se întâmple, deoarece uneia dintre artele cele mai frumoase, nu i-am dat locul cuvenit în contextul sistematic al expunerii noastre: aceasta este muzica, situată cu totul separat de toate celelalte arte.” (Şi iată argumentarea: „În ea nu mai putem recunoaşte copia, reproducerea unei idei a fiinţei în lume: cu toate acestea, ea este o artă aşa de elevată şi de minunată, atât de proprie în a mişca sentimentele cele mai intime ale omului, atât de profund inteligibile lui, încât poate fi luată ca o *limbă universală,* a cărei claritate depăşeşte chiar pe aceea a lumii intuite – astfel încât ne îndreptăţeşte să vedem în ea ceva în genul unui *exercitium arithmeticae occultum nescientis se numerare animi* (un exerciţiu inconştient în aritmetică, în care spiritul nu ştie că el socoteşte), tocmai faptul pentru care Leibniz a luat-o în considerare, şi avea în întregime dreptate, întrucât el a examinat numai semnificaţia ei nemijlocită şi exterioară, învelişul ei…” *Ibidem*.)

În concepţia lui Schopenhauer, trebuie să-i recunoaştem muzicii „o semnificaţie mult mai temeinică, mai adâncă, care se referă la fiinţa cea mai intimă a lumii şi a sinelui nostru, în privinţa cărora raporturile numerice în care ea se lasă cuprinsă nu constituie *desemnatul* (*das Bezeichnete*), ci numai semnul. Că ea trebuie să se raporteze într-un fel la lume... aceasta o putem deduce din analogia cu restul artelor... Chiar şi relaţia ei limitativă la lume trebuie să fie una foarte intimă, infinit adevărată şi adecvată; aceasta întrucât ea este inteligibilă momentan şi oferă cunoaşterii o incontestabilă siguranţă prin faptul că forma ei se poate reduce la reguli determinate, exprimabile în numere, de la care nu se poate abate, fără a înceta cu totul de a fi muzică”. (*Ibidem*)

Nu trebuie să se uite, în „adeverirea” acestor analogii, „că muzica nu are cu ele un raport direct, ci numai unul mediator; aceasta întrucât ea nu exprimă fenomenele, ci numai esenţa internă, în „sinele oricărui fenomen, Voinţa însăşi”; „Căci pretutindeni muzica exprimă numai chintesenţa vieţii şi a evenimentelor ei... Tocmai această *universalitate* proprie în exclusivitatea ei îi conferă, la o determinare mai exactă, înalta valoare pe care o are ca *panakeion* (panaceu) al tuturor suferinţelor noastre.” (*Ibidem*)

Aşadar, spune Schopenhauer, *muzica* „este un limbaj universal în cel mai înalt grad, care se raportează la universalitatea conceptelor cam în acelaşi fel în care se raportează acestea la lucrurile luate în parte”; „muzica se deosebeşte de toate celelalte arte prin aceea că nu este o imagine (*Abbild*) a fenomenului, ori a obiectivităţii concrete adecvate Voinţei, ci imaginea nemijlocită a Voinţei însăşi, şi astfel, faţă de fizic, ea reprezintă metafizicul, iar faţă de fenomen, lucrul în sine”. (*Ibidem*)

Ducând mai departe definiţia lui Leibniz (în maxima redată mai sus), autorul spune: „Am putea să parodiem în sensul concepţiei noastre despre muzică în felul următor: *Musica est exercitium metaphysices occultam nescientis se philosophari animi.* (*Ibidem*: Muzica este un exerciţiu inconştient în metafizică de care spiritul nu ştie că el filosofează.)

2. **După aceste consideraţii,** fără să intenţionăm a rezuma aici liniamentele unei teorii a muzicii, vom face apel, totuşi, la elementele principale ale muzicii (ritmul, melodia şi armonia), fără de care, evident, nu putem spune nimic inteligibil despre esenţa şi statutul creaţiei muzicale (în formele şi genurile muzicale).

Din vasta literatură de specialitate (de teoria şi istoria muzicii) vom reţine atenţia îndeosebi asupra poziţiei centrale a melodiei, asupra veşmântului ei armonic sau polifonic, alcătuit după anumite reguli, deşi ea survine întotdeauna numai împreună cu ritmul şi armonia.

Poate nu întâmplător a devenit de certă notorietate ideea că melodia este însăşi viaţa în muzică, ceea ce corespunde faptului că muzica este o formă de manifestare culturală (ca şi toate artele, de altfel). „Trei sunt principalele elemente ale graiului muzical: *melodia, ritmul şi armonia.* Melodia este ideea sau gândirea muzicală exprimată la o singură voce, constând dintr-o succesiune de sunete muzicale organizate din punct de vedere intonaţional şi ritmic”; „marii maeştri au conceput melodia, ca *mijlocul de expresie cel mai puternic al artei muzicale,* dându-i o atare importanţă în operele lor”, aşa cum o întâlnim, de pildă, la Haydn, „maestru vestit al melodiei”, care spunea: *Melodia este aceea care face farmecul muzicii. Ea este cel mai greu de realizat. Răbdarea şi studiul sunt suficiente pentru a aşeza laolaltă sunete plăcute, inventarea unei melodii frumoase este însă apanajul geniului.* (V. Giuleanu, V. Iuşceanu, *Tratat de teorie a muzicii*, I, Ed. Muzicală, Bucureşti, 1962)

Aşadar, deşi istoriceşte apare în urma ritmului (sprijină prezentarea melodiei şi devine element creator numai însoţit de melodie), adevărata muzică începe odată cu melodia, ceea ce autorii citaţi ilustrează (preluând din cercetarea de specialitate) prin cuvintele *Le rythme a la priorité, mais la mélodie a la primauté,* justificând teza: „Prin melodie, ca principal mijloc de expresie al artei muzicale, pot fi redate ideile cele mai măreţe şi sentimentele cele mai nobile, de aceea melodia trebuie cultivată până la un înalt grad de măiestrie”. (*Ibidem*)

3. **Ar fi de reţinut aci** opinia lui Hegel: „Elementul poetic al muzicii, limbajul sufletului care revarsă plăcerea şi durerea interioară a acestuia în tonuri, înălţându-se prin această revărsare deasupra puterii naturale a sentimentului, temperând-o, întrucât acest element transformă emoţia prezentă a interiorului într-o percepere a sa însăşi, într-o liberă zăbovire la sine însăşi, producând tocmai prin aceasta liberarea inimii de presiunea bucuriilor şi durerilor, vibrare sonoră a sufletului în câmpul muzicii este *numai melodia,* întrucât constituie latura superioară, poetică a muzicii, domeniul invenţiilor ei propriu-zis artistice.” (G.W.F. Hegel, *Prelegeri de estetică,* vol. II, Bucureşti, Ed. Academiei, 1966. Este de menţionat că Hegel acordă temei „Melodiei” un spaţiu considerabil, pp. 327-331, caz rar în lucrările de estetică, precizând că „armonia cuprinde numai raporturile esenţiale care constituie legea necesităţii pentru lumea tonurilor, dar nu este deja ea însăşi muzică propriu-zisă, după cum tot atât de puţin sunt muzică tactul şi ritmul, ci ele nu sunt decât baza substanţială, terenul adecvat legilor pe care se mişcă sufletul liber”.)

Important este însă să reţinem câteva consideraţii privind *creaţia muzicală,* relevând aci poziţia tonalităţii, de fapt, a *sistemului tonal,* cel mai utilizat în creaţia muzicală. Dar aci trebuie să avem în vedere finalitatea creaţiei muzicale: producerea operei de artă muzicală. Căci „tonalităţile, modurile şi scările au o reprezentare vie, capătă viaţă numai în compoziţie, unde, în ambianţă cu ritmul, armonia, forma, precum şi celelalte mijloace de expresie (dinamica, agogica etc.), dau naştere operei de artă muzicală”. (V. Giuleanu, V. Iuşceanu, *Op. cit*., vol. II)

→

Visul lui Kalergi s-a împlinit cu închegarea Uniunii Europene, dar fără ca europenii să asculte de glasul tânărului teolog român Dumitru Stăniloae, care-l avertiza pe Kalergi în *Telegraful român*, nr. 47/1939: „Europa are în Liga Naţiunilor o experienţă recentă că prin simple paragrafe statuare sau pe frăţii susţinute de alte idei decât cele creştine, nu se poate întemeia o unitate şi o pace durabilă între popoarele europene”. (Dumitru Stăniloae, *Naţiune şi creştinism,* Editura Elion, Bucureşti, 2004, ediţie, text stabilit, studiu introductiv şi note de Constantin Schifirneţ, p. 98)

Uniunea Europeană s-a încropit, dar cu decizia să nu se mai revendice din creştinism, chiar prin simulacrul de Constituţie refuzată de câteva ţări ce se consideră creştine încă. Şi nu e de mirare că Europa s-a lepădat de creştinism, căci istoria umană, zice Eminescu, în veci se desfăşoară: „Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău”. Era şi nedumerirea Părintelui Stăniloae adresată lui Kalergi: „Cine garantează că în Statele Unite ale Europei cele câteva popoare mari, dacă nu se vor ciocni între ele în lupta pentru supremaţie, nu vor căuta să înlăture de la orice drepturi reale popoarele mici, nu vor căuta să le atragă mai mult în sfera lor de influenţă, nu le vor împiedica în orice mişcare de afirmare a lor?” (*Ibidem,* p. 99) Desigur, nimeni nu le va putea garanta asta ţărilor mici, căci *drepturile omului* sunt cea mai caricaturală invenţie ideologică fără rădăcina care le-a crescut – învăţătura lui Iisus.

Acum, în mijlocul pandemiei medicale şi istorice, românilor le-a rămas doar întrebarea eminesciană: *până când vor accepta să joace rolul de ilău,* în vreme ce conducătorii lor sunt împăunaţi cu prestigiosul Premiu „Richard Nikolaus von Coudenhove-Kalergi”, chiar în anul noului „sfârşit al istoriei”?

Totuşi, mai există speranţa sesizată de preşedintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop: *colţul de lume numit România încă mai este al nostru!* Şi încă nu ni s-a luat imnul de stat cucerit de jertfele anului 1989.

Să reînvăţăm alfabetul empatiei

Ştefan BUZĂRNESCU

În plină euforie a globalizării, cotată, deja, ca „mişcare istorică ireversibilă”, coronavirusul a trimis la coşul de gunoi al prognozelor toate aşteptările globaliştilor: o anonimă epidemie a evoluat, fulgerător, către stadiul de pandemie, sfidând vremelnicele alcătuiri ale limitelor de decizie ale tuturor autorităţilor de pe toate continentele!

După cum se ştie, globalizarea, ca proiect, şi-a propus un obiectiv eminamente umanist şi (aparent) greu de combătut, anume, diseminarea prosperităţii la nivel planetar, atenuarea asimetriilor dintre nivelurile de dezvoltare ale ţărilor şi lichidarea pungilor de sărăcie severă existente. Uite ce altruism au bogaţii!, au punctat, euforic, propagandiştii globalismului, dar şi amărăştenii naivi... Proiectul prevedea, deci, acordarea ajutorului ţărilor dezvoltate pentru ţările aflate „în curs de dezvoltare”, în scopul evitării, de către acestea, a unor ipoteze procedurale şi a căutărilor spre dezvoltare, depăşite cu bine, de ţările ajunse, deja, la stadiul de ţări dezvoltate şi economic şi instituţional. Se spera, deci, că, în scurt timp, ţările cu resurse materiale şi umane consistente să-şi formeze şi consolideze structurile instituţionale care să le transforme în democraţii funcţionale şi prospere în timp record şi să mărească, astfel, numărul de parteneri valabili de dialog din cadrul ţărilor membre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Normalitatea acestui proces, proiectat articulat şi desfăşurându-se coerent, a fost stopată de „inamicul fără chip” – Covid-19.

Surprinşi de amplitudinea şi puterea de tsunami a virusului, liderii ţărilor, până mai ieri suporteri categorici ai solidarităţii şi cooperării transfrontaliere şi pledanţi calificaţi pentru reducerea importanţei graniţelor, şi-au adus aminte de etnicitate, de apărarea diferenţelor etc. şi au trecut globalizarea la capitolul „mişcări comunitare îngheţate”, respectiv, şi-au închis frontierele cu speranţa că doar de această manieră se vor proteja de viclenia virusului.

Iată că în orice rău este şi un bine: răul extinderii virusului a demonstrat că globalizarea este o utopie. Această afirmaţie a făcut-o şi prezidentul Donald Tramp, la Conferinţa din 2017 a ONU, când a precizat: „Viitorul nu aparţine globaliştilor!” Desigur, omul politic numărul 1 al planetei se referea la starea de normalitate a respectării suveranităţii tuturor ţărilor, unite de solidaritatea cooperării liber alese...

Nu era vorba de închiderea graniţelor!

Cu referire exclusiv la continentul nostru, închiderea precipitată a graniţelor şi reticenţa la schimburile comerciale, chiar pe domeniul strict medical, a demonstrat cam câte parale face legenda solidarităţii paneuropene, care ne-a cucerit de multe decenii... Eurooptimiştii de ieri şi-au temperat drastic entuziasmele în perioada de „stat în casă”, iar euroscepticii nu mai sunt priviţi ca nişte vertebrate excentrice în ereziile gesticulaţiilor lor publice...

Euroscepticismul are, din această cauză, o sursă credibilă de creştere. Dacă mai adăugăm şi „aroganţa” cu spaţiul Shengen, ne vine greu să respingem categoric ceea ce s-a vehiculat în spaţiul public de către detractorii integrării europene. Anume, aceştia au susţinut că integrarea europeană a avut ca scop doar capturarea resurselor fostelor ţări de „democraţie populară” şi instaurarea pe pieţele lor, nu modernizarea întreprinderilor de acolo, cu tehnologiile de tip occidental...

Asta, *la nivel macro.*

La nivel micro, coronavirusul a dat o palmă dureroasă celor care au susţinut cu perseverenţă şi neruşinare necesitatea secularizării prin transformarea comunităţilor etnico-sociale în „societăţi laice şi democratice”, după cum îmi preciza un profesor din Lyon, întrebat de mine cum îşi explică, sociologic, mişcările de stradă ale vestelor galbene.

Convingerea că singurul sprijin adevărat vine de la bunul Dumnezeu i-a întors la credinţă şi pe ateii care susţineau că „omul poate construi aici şi acum, o societate pe măsura omului, operă în care nu mai este nevoie, pur şi simplu, de Dumnezeu!”, pe care cei mai categorici, l-au „ascuns” în închisori pe perioada ocupaţiei sovietice...

Pandemia a relevat limitele categorice ale implicării ontologice a omului, anume, s-a adeverit că omul are libertatea să-şi promoveze doar acele proiecte pe care i le îngăduie Transcendenţa. Ca indivizi ai contingentului, marcaţi de efemer, avem limite şi în ceea ce priveşte lupta cu conjuncturile care ne scapă de sub control, indiferent cât de evoluate ar fi tehnologiile de care dispunem şi cu care reacţionăm în timp real. Ancorele noastre sociale, oricât de solide ar fi, sunt vulnerabile prin comparaţie cu Ancora Divină, indiferent câţi dintre noi ar trimite-o în derizoriu. Iată un paradox: un virus generator de decese, generează nu frică, ci reîntoarcerea la credinţă, ca speranţă de supremă izbăvire şi putere de a înfrunta primejdiile sub ocrotirea Transcendenţei (Dumnezeu).

Tot la nivel micro, dar pe *componenta civică,* iminenţa morţii determină o severă reflecţie asupra sensului existenţei în noul capitalism românesc, în care totul a devenit o marfă, iar câştigul material/financiar (chiar cu orice preţ) riscă să devină o nouă religie păgână. Iată de ce, etica în afaceri se cuvine să fie regândită în alţi termeni şi recalibrată pragmatic prin deschidere faţă de cei care nu au oportunităţi de câştig. Se cuvine să ne asumăm ca pe un imperativ absolut reînvăţarea alfabetului empatiei, în numele iubirii aproapelui, ca exerciţiu, practic, de democraţie. „Să nu-i uităm, pe cei mai trişti ca noi”, cum ne ruga şi Poetul folkului românesc.

Iată un alt paradox: *în timp ca ţările/naţiunile îşi exersează reflexele lor tradiţionale de despărţire prin graniţe, indivizii îşi redescoperă nevoia şi exerciţiul de solidaritate ca sursă de coeziune socială.*

Unitatea artificială impusă de ateişti, în timpul guvernărilor autoritare, este acum un capitol de istorie, deoarece s-a dovedit a fi o utopie; una printre altele...

Corona-pandemia, prin amplitudinea sa, a demonstrat că este posibilă o globalizare, însă malefică! În sensul iniţial al debutului proiectului globalist, s-a dovedit a fi, la rândul său, tot o utopie. Poate ultima utopie, deoarece solidaritatea internaţională nu se poate realiza prin închiderea graniţelor şi prin războaie comerciale focalizate pe menţinerea unor ranguri de prestigiu.

O altă ipostază a efectelor, agregate, ale coronavirusului, o constitute provocarea asupra comportamentelor manageriale.

După cum se ştie, managementul a apărut şi s-a afirmat ca o capacitate a celor care se află în fruntea unei structuri organizatorice, de a propune soluţii, neapărat alternative, la problemele structurilor organizatorice în fruntea cărora se află. Din această cauză, printr-o preluare mimetică a termenului şi a comportamentului aferent, managerul a fost asimilat cu „şeful” şi cu „liderul”, „conducătorul”, iar unii analişti s-au grăbit să scrie chiar tratate de management ca „ştiinţă a conducerii”! Dacă ar fi vorba numai de o confuzie teoretică, atunci problema ar fi insignifiantă; câţi nu confundă socializarea în sens sociologic, cu un flirt oarecare, sau cu flecăreala banală la o cafea... Dar asta nu anulează cercetările experţilor în sociologie spre a aprofunda explorarea adevăratelor semanteme ale conceptului de socializare!

Similar cu conceptul de management. În engleza americană, *to manage* are înţelesul de *capacitate de a găsi soluţii,* De exemplu, când cineva mă abordează cu neaoşul lor *Can I help you?,* iar eu îi răspund *Thanks, I manage by myself,* asta înseamnă că l-am lămurit pe interlocutor că „mă descurc singur”, adică pot să găsesc soluţia la problema în chestiune. Spre deosebire de director, care aplică soluţiile găsite şi ordonate de alţii/forurile superioare, managerul propune soluţii originale, deci este un creator de soluţii noi la probleme, fie ele tradiţionale, fie probleme noi, generate de procesul de dezvoltare....

A fi, deci, manager, nu înseamnă, pur şi simplu, a fi „şef”, nici măcar a fi „director”, ci *a avea capacitatea de a explora soluţii alternative, a propune soluţia cea mai bună la un moment dat* la situaţiile problematice în care se află comunitatea pe care o coordonează şi *a gestiona sinergiile comunitare* pentru a corija derapajele comunitare în speţă. A promova un comportament de manager nu este acelaşi lucru cu comportamentul de director, deoarece managerul se distinge prin creativitatea abordării problemelor, căutând şi promovând soluţii inedite la problemele cunoscute sau la probleme cu desăvârşire noi, în timp ce directorul dezvoltă un comportament cu precădere executiv, în raport cu solicitările integrative impuse de factorii supraordonaţi.

Iată de ce, demisia ministrului Sănătăţii, la finalul lunii martie, nu poate fi un act de onoare sau de responsabilitate, ci un banal act de iresponsabilitate sau, mai *soft,* de *declinare de responsabilitate,* din cauză că avea convingerea că este un simplu director cu competenţe strict executive, în raport cu „şeful” său... *Ca general manager,* în notele sale de status-rol, pe primul loc se afla obligaţia de a explora soluţii alternative, pe care să le dezbată cu persoanele cu funcţii de răspundere din sistemul de sănătate, pentru a degaja, în comun, *soluţia cea mai puţin vulnerabilă, în măsură se devină operaţională la scară comunitară.* Gestul arogant al demisiei, cu pretenţia că ar fi una de „onoare” şi de responsabilitate, a relevat nu numai deficienţe de cultură sociologică, ci şi arivismul unui individ care, deşi bun profesionist, nu are calitatea de manager... ceea ce nu este nicio nenorocire în sine.. Omul şi-a recunoscut limitele şi a decis în consecinţă. Hermeneutica gestului nu poate fi însă acceptată.

Ca sociolog, mă rezum la această evaluare ale efectelor teribilului virus, care a îngenunchiat elitele medicinii, multiplu înnobilate cu cele mai înalte titluri... Să fim mai reticenţi cu importanţa titlurilor noastre, pe care tot Bunul Dumnezeu ne-a îngăduit să le obţinem! Iată o altă lecţie pe care ne-a servit-o virusul analfabet!

Hegel spunea că „în orice melodie, melodicul propriu-zis, cantabilul, oricare ar fi genul de muzică, trebuie să se dovedească ... a fi elementul dominant şi independent, care nu uită de sine şi nu se pierde în bogăţia proprie exprimării sale. Sub acest aspect, *melodia* este, desigur, determinabilitatea şi posibilitatea infinită, în dezvoltarea tonurilor, dar care trebuie realizată în aşa fel încât să se prezinte totdeauna în faţa simţului nostru muzical ca un întreg în sine total şi încheiat”. (G.W.F. Hegel, *Op. cit.*)

De fapt, într-o fenomenologie a muzicii (demersul cel mai adecvat, credem), se poate releva specificul muzical cu deplină claritate: „Nu *opera muzicală* este obiectul de cercetare al fenomenologiei muzicale, ci *actul* sub forma sa realizată, prin participarea obligatorie a celor ce redau muzica, întrucât altfel muzica nu duce la actul de trăire”. (C. Bugeanu, *Fenomenologia muzicii*, în *Dicţionar de termeni muzicali,* Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1984)

În alţi termeni, muzica este ca atare prin prezenţa (deci: fenomenologic) actului muzical. Este cuprins aci esenţialul din ceea ce trebuie să avem în vedere într-un discurs corect despre muzică şi ne trimite la perspectiva filosofică, despre poziţia muzicii în sistemul formelor artei (aşa cum au subliniat mari gânditori precum Hegel, Schopenhauer, Nietzsche ş.a.). (Va urma)

Homo sapiens

Identificarea răului şi nesupunerea civică

Cătălin MAMALI

Articolul ***Intelectualismul, pentru sau contra,*** publicat de S.A. în *Revista 22* (ianuarie 2020), invită întrebări şi, mai ales, la un dialog asupra unor chestiuni cheie: realitate socială şi cunoaştere participativă în diferite perioade istorice (opera social-politică a lui Mihai Eminescu); formarea GDS-ului (cum s-a format grupul, criterii de includere şi excludere) şi dinamica lui din decembrie 1989 până azi.

Relaţia intelectuali-societate este o chestiune de interes general şi peren. Deoarece articolul aminteşte chestiunea relaţiei cunoaştere-acţiune socială cu referire expresă la Stanley Cavell, sunt necesare două constatări. Eronat, S.A. acordă filosofului american o altă identitate atunci când scrie: „Filosoful englez Stanley Cavell". Dar nu această eroare este chestiunea care primează, ci aceea a originii ideii reproduse după Cavell (născut în Atlanta – statul Georgia, profesor la Harvard). Reiau paragraful: „Filosoful englez Stanley Cavell făcea un pas esenţial mai departe şi observa că, mulţumindu-ne doar *să nu uităm ceva rău*, noi *nu suntem* formal vinovaţi de existenţa acelui rău, totuşi putem fi consideraţi ori chiar deveni vinovaţi, în faţa celorlalţi, *because we like voyeurs, observe their suffering without revealing our identity… we never fully know the suffering of others but only acknowledge it*. Altfel spus, *to know* presupune *to acknowledge,* a cunoaşte ceva presupune a lua act de acel ceva, dar nu se reduce la aceasta: cât timp nu reacţionăm la el, nu putem pretinde a-l cunoaşte *cu adevărat;* o distincţie specific engleză, poate."

Cu mult timp înainte de Cavell, un conaţional al său a exprimat şi practicat în mod exemplar această idee. Cavell se referă des la acest autor (S. Cavell, *The claim of reason. Wittegenstien, skeptisims, morality and tragedy,* Oxford University Press, 1992, şi *The senses of Walden. An expanded edition,* The University of Chicago Press, 1992). Din păcate, Cavell neglijează tocmai soluţia aleasă de autorul care l-a inspirat, probabil din cauza atenţiei deosebite (preferinţei?) acordate lui K. Marx. Acest autor este Henry D. Thoreau – iar ideea practicată este bine cunoscută de mai toţi cei care au avut curajul disidenţei, împotrivirii răului: Gandhi, Martin Luther King Jr., Mandela, Havel, A.S.S. Kyi,... Aceasta este *civil disobedience* – nespunerea civilă, adică separarea de rău.

Prioritatea aparţine lui H.D. Thoreau (1848), *Civil Disobedience – citită* public, cu titlul *The Rights and Duties of the Individual in Relation to the State*, la Concord Lyceum în ziua de 26 ianuarie 1848. Textul a fost publicat cu titlul *Resistance to Civil Government* de Elizabeth Peabody, în *Aesthetic Papers,* may 14, 1849, iar ulterior sub titlul *Civil Disobedience*, în 1866, în *A Yankee in Canada*. (A se vedea Philip Van Doren Stern, *The Annotated Walden. Or Life in the Woods*.)

În eseul său, Thoreau le amintea direct conaţionalilor că mulţi contemporani cu el erau de părere că sclavia este un mare rău, dar nu făceau nimic împotriva acestui rău structural. Ba, unii erau proprietari de sclavi.

Thoreau avertiza asupra pericolului de a ne iluziona cu opinii corecte („scalvia este un rău") atunci când nu facem nimic pentru a ne separa de răul pe care-l condamnăm verbal doar între prieteni: „Ştiu foarte bine că dacă o mie, dacă o sută, dacă zece oameni oneşti – oh, dacă un singur om ONEST, în acest stat numit Massachusetts, *ar înceta să deţină sclavi,* s-ar separa din această cooperare cu răul şi va fi zăvorât în puşcăria statului, aceasta va fi abolirea sclaviei în America" (italice şi majuscule în original).

Conceptual, ideea a fost lansată cu mai mult de un secol înainte de afirmaţia autorului creditat de S.A. Existenţial, adică în practică, Thoreau a respectat acest principiu. El a practicat metoda separării de rău. Costul asumat este mare. Thoreau se temea mai mult de rănirea conştiinţei decât de pierderea proprietăţii, de închisoare sau de moarte (cea fizică): „Să presupunem că ar fi vărsare de sânge. Oare nu este tot un fel de vărsare de sânge atunci când este rănită conştiinţa? Prin această rană omenia şi imortalitatea omului se scurg afară, iar el sângerează spre o moarte fără de sfârşit."

Separarea dogmatică şi violentă între buni şi răi, între duşmani (ai poporului, statului, progresului…) şi reprezentanţii intransigenţi ai justiţiei, ai progresului istoric, ai corectitudinii fără greşeală, între NOI şi EI/ĂIA, este respinsă de Thoreau. Pentru el, confruntarea dramatică este lăuntrică, în fiinţa fiecărui om: „Acţiunea din principiu… schimbă lucrurile şi relaţiile… Ea divide nu doar state şi biserici, oh, ea divide individual, separând diabolicul de divinul din el." Pentru Thoreau locul fiecărui om onest într-un stat injust „este la închisoare". Este firesc ca un om care a suferit cu demnitate în Gulag, precum Soljeniţîn (1973-1976), să exprime aceeaşi convingere: *linia dintre bine şi rău trece prin inima fiecăruia*. Ne putem întreba, mai mult, ar fi bine să ne întrebăm: Ce făceam noi pe atunci când minerii din Valea Jiului erau agresaţi, când D. Cornea, P. Goma, D. Tudoran… erau persecutaţi şi/sau închişi? Ce făceam atunci când ţăranii erau colectivizaţi cu forţa, iar elitele ţării erau arestate? Ce se face azi când se pradă păduri? Ce…?

Problema este veche. Thoreau, care a fost influenţat şi de Socrate (ne reamintim: „Sunt doar un singur om"), întreabă: „De ce oare este crucificat Cristos, excomunicaţi Copernicus şi Luther şi declaraţi rebeli Washington şi Franklin?"

Aceeaşi viziune precum Thoreau, a avut-o Patočka – filosoful care, tot ca Thoreau, a practicat cu rigoare neparticiparea la rău: „Adevărul poate fi cuprins numai prin acţiune, şi numai o fiinţă care acţionează efectiv… poate intra în relaţie cu adevărul" (1990).

Dacă revenim la România, chestiunea poate lua forme variate: „Mulţi credeau că regimul comunist (partidul, dictatura, Ceauşescu…) este dezastruos, dar câţi se opuneau direct?" „Mulţi credeau că ura de clasă este morbidă dar câţi…?" „Mulţi credeau că a fi membru de partid este o ruşine, dar câţi refuzau să intre sau câţi şi-au dat demisia?" „Mulţi credeau că Partidul Comunist (sau PMR), din care au acceptat să facă parte (din frică, interes, oportunism…), din convingere, din presiune de grup au costatat din 1945 până în 1989 că acesta este o organizaţie totalitară, violentă contrară intereselor ţării, dar câţi s-au retras, au demisionat, au protestat?" „Mulţi credeau că a fi membru FDUS este o farsă, dar…" „Mulţi care doreau să plece din România înainte de 1989 ştiau că exista pericolul de a fi transformaţi în trimişi ai regimului, dar…"

Întrebare pentru Domnul S.A.: cum explică faptul că membrii fondatori ai GDS cu posibilităţi editoriale au refuzat din anul 1990 să publice *Nesupunerea civilă*, deşi li s-a oferit gratis un *copyright* chiar de Walter Harding. Cum vede azi Sorin Alexandrescu invitaţia de a participa la o explorare inter-culturală a textelor orientate spre acţiune (*Nesupunerea civilă versus Manifestul Partidului Comunist*)?

Amintesc cu gratitudine că singura persoană din România care a oferit posibilitatea publicării eseului lui Thoreau în revista pe care a fondat-o este Gabriel Andreescu. Din nefericire, nici până azi edituri care au o largă audienţă nu au făcut niciun pas, chiar dacă profesorul Neagu Djuvara a susţinut acest proiect. Cum se explică rezistenţa multor intelectuali români (inclusiv din GDS) la publicarea eseului prezentat de Thoreau pe 26 ianuarie 1848?!

(Dubuque, IA, SUA, 2020)

Preţul epurării

Georgel RUSU

Desfăşurarea de evenimente din aceste zile arată măsura guvernărilor din anii din urmă.

În acest vălmăşag, în care toată lumea dă vina pe toată lumea, ar trebui să vedem care sunt lucrurile clare, cum trebuia acţionat, ce este de făcut în continuare şi să ne gândim că situaţia se poate înrăutăţi. Acest lucru se poate petrece atât prin sporirea dimensiunilor epidemiei, cât şi prin apariţia unor noi situaţii excepţionale (cutremure, inundaţii, secetă prelungită, război etc.).

Există un cadru legal dedicat situaţiilor excepţionale. Ar fi trebuit să existe şi resurse (umane, financiare, materiale şi informaţii) care să-l pună în aplicare în mod profesionist. Sunt convins că informaţiile referitoare la epidemie şi la propagarea pandemică au fost furnizate la vreme de structurile de informaţii ale ţării. Şi asta pe multiple canale! Aş putea spune că unele dintre ele au precedat producerea epidemiei în China. Nu ne putem imagina că cineva din structurile puterii ar fi trebuit să iasă în faţa mulţimii şi să avertizeze. Dar nici nu putem accepta ca cei care au beneficiat de aceste informaţii (mulţi) să nu le înţeleagă, să rămână inerţi, fără a trece la măsuri sau să le ascundă!

Chiar şi din momentul apariţiei publice a primelor ştiri despre propagarea pandemică, reacţia puterii a fost aproape de zero. Ori a fost la un interval de câteva zile într-o situaţie în care fiecare oră contează.

Conceptual, reacţiile oficiale ar fi trebuit să urmeze fluxul firesc al normativelor existente şi cadrele de desfăşurare a unor exerciţii/aplicaţii pe o astfel de temă.

În ce priveşte spitalele, teoretic, ziua declarării Stării de urgenţă trebuia să le găsească având la dispoziţie stocurile de materiale sanitare, medicamente şi vaccinuri cel puţin la nivelul rulajului curent. Adică a mediei dintre două etape de aprovizionare (săptămână, lună, trimestru etc.), în funcţie de frecvenţa de utilizare şi asigurarea financiară. Chiar şi intervalul dintre 27.02.2020, data înfiinţării Telverde la care putem afla informaţii despre coronavirus, şi 16.03.2020, momentul declarării stării de urgenţă, se puteau dispune măsuri pregătitoare care să creeze o capacitate de răspuns rezonabilă. Acest interval ar fi permis şi punerea în funcţiune a fluxurilor prevăzute de lege şi organizarea activităţilor la toate nivelurile.

Mai departe însă, din momentul declarării stării de urgenţă, alături de măsurile de instituire, trebuia să apară „suplimentarea directă": fonduri puse la dispoziţie imediat de Ministerul de Finanţe şi distribuirea de îndată din Rezerva de Stat a celor necesare.

→

Alianţa sovieto-nazistă şi efectul ei asupra României (III)

Ilie POPA

Pe **24 iunie 1940,** ministrul de Externe german, Joachim von Ribbentrop, fusese informat de partea sovietică privind intenţiile sale referitoare la Basarabia şi nordul Bucovinei [*Soviet occupation of Latvia in 1940, op. cit.*], iar Ribbentrop a răspuns pe 25 iunie arătându-se surprins de pretenţiile sovietice în ceea ce priveşte nordul Bucovinei, deoarece acest teritoriu nu fusese menţionat în niciun fel în protocolul secret al pactului semnat la Moscova în 23 august 1939 [Ioan Scurtu, Theodora Stănescu-Stanciu, Georgiana Margareta Scurtu, *Istoria românilor între anii 1918–1940, XIII. Pierderile teritoriale din vara anului 1940,* University of Bucharest, 2002. *13.3. Nota lui Joachim von Ribbentrop către Viaceslav Molotov privitoare la Basarabia şi Bucovina.* http://ebooks.unibuc.ro/istorie/istorie1918-1940/cuprins.htm] După cum se poate constata din conţinutul răspunsului, Ribbentrop s-a arătat îngrijorat în mod special de soarta etnicilor germani minoritari din Basarabia şi nordul Bucovinei, precum şi de zonele economice petrolifere şi agrare din România. Despre populaţia locală majoritară de naţionalitate română din aceste zone, nimic. În plus, având în vedere interesul german de ordin economic, sugerează autorităţilor sovietice ca acţiunea de cedare a provinciilor să se facă paşnic, fără conflict armat: „Pentru o rezolvare a problemei Basarabiei, conducerea Reich-ului este de părere ca, pe tărâmul înţelegerii din partea Uniunii Sovietice, să se facă totul pentru o rezolvare paşnică cu conducerea română în problema Basarabiei. Conducerea Reich-ului ar fi pregătită, în spiritul înţelegerii de la Moscova, să sfătuiască conducerea română pentru o clarificare paşnică a problemei Basarabiei, în sensul rusesc."

Pe 26 iunie 1940, la ora 22:00, Comisarul poporului pentru afaceri externe al URSS, Viaceslav Molotov, i-a prezentat ambasadorului României la Moscova, Gheorghe Davidescu, un ultimatum prin care i se cerea României „retrocedarea" Basarabiei şi „transferul" părţii de nord a Bucovinei către Uniunea Sovietică până la 28 iunie. [I. Scurtu, Th. Stănescu-Stanciu, G.M. Scurtu, *op. cit., 13.4.1. Nota ultimativă a guvernului sovietic,* 26 iunie 1940]

România s-a văzut complet izolată, sfatul guvernelor de la Berlin şi de la Roma fiind acela ca guvernul român să accepte pretenţiile sovietice pentru evitarea unui conflict armat cu U.R.S.S în zonă. Răspunsul guvernului român transmis în aceeaşi zi, seara, invita guvernul sovietic la discuţii pe marginea celor solicitate [I. Scurtu, Th. Stănescu-Stanciu, G.M. Scurtu, *op. cit, 13.4.2. Răspunsul guvernului român, din ziua de 27 iunie 1940*], dar guvernul sovietic se arată iritat de răspunsul guvernului român şi transmite un al doilea ultimatum pe 27 iunie [I. Scurtu, Th. Stănescu-Stanciu, G.M. Scurtu, *op. cit., 13.4.3. Nota ultimativă adresată de guvernul sovietic în noaptea de 27 iunie 1940*] prin care cere imperios ca până la 28 iunie, trupele române să părăsească zonele menţionate, fiind înlocuite de trupe sovietice.

În 28 iunie, guvernul român acceptă termenii ultimatului, cu 20 voturi pentru, 6 împotrivă şi o abţinere, cedând Uniunii Sovietice Basarabia şi nordul Bucovinei, act prin care, România pierde o importantă zonă cu o suprafaţă de 52.762 km^2. [http://www.basarabeni.ro/stiri/articol/28-iunie-1940-o-palma-pe-obraz-636/, 28 iunie 2012] Românii iau act de acest eveniment cu profundă revoltă şi tristeţe considerând ziua de 28 iunie 1940 ca o zi de doliu naţional. În acea zi, numeroşi trecători pe străzile din Bucureşti se opresc şi îngenunchează în semn de doliu, aşa după cum arată o fotografie a timpului prezentată în numărul anterior al revistei. [*28 iunie 1940: Cedarea Basarabiei, op. cit.*]

Încurajate de succesul ultimatelor sovietice, guvernele de la Budapesta şi Sofia intensifică demersurile pe lângă guvernul german privind revendicarea unor teritorii ale României. Fiind vechi aliaţi ai Germaniei, guvernul german le asigură sprijin, în timp ce şi guvernele sovietic şi italian al lui Benito Mussolini sunt de partea lor şi le încurajează. Şi astfel, prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940, Ungaria hortistă ocupă nordul Transilvaniei (43.492 km^2) [http://ro.wikipedia.org/wiki/Transilvania_de_Nord, 5 noiembrie 2014], iar prin Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940 are loc cedarea Cadrilaterului dobrogean (7.142 km^2) [1940. *Ocuparea Cadrilaterului de către Bulgaria* (3), autor Col. (r) prof. univ. dr. Alesandru Duţu, revista *Art-Emis Academy*, luni, 06 octombrie 2014, http://www.art-emis.ro/istorie/2488-1940-ocuparea-cadrilaterului-de-catre-bulgaria-3.html] către Bulgaria vecină.

→

Mai toate ţările lumii au o astfel de Rezervă. Aceasta este asigurată din timp. Există şi un nomenclator al acestor bunuri. Despre toate aceste elemente specifice domeniului se face vorbire în Legea nr. 82/1992 privind rezervele de stat.

Pentru a fi mai explicit cu privire la momentele în care apare urgenţa utilizării, inserez aici schema situaţiilor socialului şi a trecerilor prevăzute de legislaţia românească. Acestea creează răspunderi specifice unor instituţii diferite. Pe timpul stării de pace, fiecare instituţie funcţionează în baza cadrului propriu (legislaţie specifică, misiune, atribuţii etc.). Pe timpul stării de urgenţă apare abilitarea suplimentară, în special a Ministerului Afacerilor Interne.

Din momentul declarării stării de urgenţă, pentru ca instituţiile să facă ce li se cere, dincolo de cadrul obişnuit, acestea primesc resurse suplimentare. Resursele pot veni dintre cele puse la dispoziţie de guvern, ca urmare a desfăşurării activităţilor prevăzute la Art. 24/Pct. B şi Art. 3/Pct. C din HG 1380/2009 privind înfiinţarea, organizarea, funcţionarea şi atribuţiile Administraţiei Naţionale a Rezervelor de Stat şi Probleme Speciale. Pentru stările superioare (asediu, mobilizare, război) abilitarea suplimentară cade în sarcina Ministerului Apărării Naţionale.

Legislaţia conduce la aşezarea de atribuţii în sarcina instituţiilor publice. Astfel: „Misiunea Administraţiei Naţionale a Rezervelor de Stat şi Probleme Speciale este de a interveni operativ pentru protecţia populaţiei, a economiei şi pentru apărarea ţării, în situaţii excepţionale determinate de calamităţi naturale, epidemii, accidente industriale sau nucleare, fenomene sociale sau economice, conjuncturi externe şi în caz de război. Acţiunile principale desfăşurate de Administraţia Naţională a Rezervelor de Stat şi Probleme Speciale sunt:

- acumularea de produse pentru constituirea stocurilor rezerve de stat cu finanţare de la bugetul de stat;
- împrospătarea stocurilor rezerve de stat;
- acumularea de stocuri de urgenţă, inclusiv cu finanţare din credite externe şi a stocurilor de conjunctură, cu aprobarea guvernului;
- acordarea de împrumuturi pe termen scurt şi realizarea ieşirilor cu caracter definitiv din rezervele de stat, cu aprobarea prim-ministrului;
- acordarea de ajutoare umanitare gratuite, interne sau externe, pe baza aprobării guvernului;
- păstrarea îndelungată a stocurilor rezerve de stat în condiţii de deplină siguranţă cantitativă şi calitativă;
- valorificarea produselor rezerve de stat disponibilizate;
- operaţiuni comerciale de import – export." (http://www.anrsps.gov.ro/)

Aşadar, lucrurile ar putea decurge în ordine şi cu pierderi minime. Probabil că principala condiţie ar fi una referitoare la competenţele reale.

Dar competenţele manageriale ale cercurilor promovate politic duc în locul în care ne aflăm. Poate că ar trebui să ne întrebăm dacă nu cumva aici s-a ajuns şi ca urmare a măsurilor de pensionare aproape forţată, în anii trecuţi, a multor ofiţeri din instituţiile de forţă ale statului. Această adevărată epurare a fost lăsată să pice în seama instituţiilor, a oamenilor profesionişti şi oneşti care au înţeles că prezenţa lor nu mai este dorită. Ieşirea s-a efectuat după un cadru creat prin lege. Faptul că unii s-au strecurat din nou în locuri plătite de stat denotă în egală măsură, în cazul lor, o lipsă de caracter, dar şi un gen de „recompensă" oferită de angajatori interesaţi.

Refuz să cred că, prin crearea cadrului de ieşire înainte de vreme la pensie, cineva a dorit diminuarea capacităţii de apărare a ţării.

De regulă, la unele instituţii, în astfel de situaţii, urmează promovările de natură politică sau cele asemănătoare. O paralelă cu situaţia celor mulţi, în primul rând medicii, care au luat calea străinătăţii pentru a ieşi de sub zodia imperiului politic, s-ar impune.

Cu privire la modul de rezolvare a unor situaţii-limită pe timpul stărilor excepţionale (OUG NR. 1/1999 privind regimul stării de asediu şi al stării de urgenţă) sunt prevăzute măsuri şi în Legea nr. 132/1997 privind rechiziţiile de bunuri şi prestările de servicii în interes public. Astfel Art. 8 prevede că: „(1) Pot fi chemate pentru prestări de servicii în interes public persoanele apte de muncă, în vârstă de 16 – 60 de ani bărbaţii şi de 16 – 55 de ani femeile. (2) Unii specialişti, ca: medici, ingineri, subingineri, tehnicieni, economişti, farmacişti, asistenţi medicali etc., pot fi chemaţi să presteze servicii în specialităţile lor şi peste limita maximă de vârstă prevăzută la alin. (1), dar nu mai mult de 65 de ani bărbaţii şi de 60 de ani femeile. Peste aceste limite, persoanele pot fi chemate numai la cererea lor."

Până în prezent, această normă a fost neglijată şi s-a dat curs unor soluţii care par să nu aibă un cadru legal (cazul spitalului de la Suceava).

Sediul materiei în ceea ce priveşte militarizarea unor agenţi economici se află la Art. 22 din Legea Nr. 45/1994, Legea apărării naţionale a României, unde se stipulează că „La proclamarea stării de asediu sau de urgenţă, la declararea mobilizării ori a stării de război, pot fi rechiziţionate bunuri aparţinând agenţilor economici, instituţiilor publice, celorlalte persoane juridice şi persoanelor fizice şi pot fi chemaţi cetăţeni apţi de muncă pentru prestări de servicii, în condiţiile prevăzute de lege. În situaţiile prevăzute la alin. 1, prin hotărâre a Consiliului Suprem de Apărare a Ţării, agenţii economici a căror activitate este nemijlocit legată de asigurarea resurselor necesare apărării pot fi militarizaţi. Organizarea şi funcţionarea acestora se stabilesc prin hotărâre a guvernului."

Acum vedem o seamă de efecte legate de alungarea, prin politizare, a profesioniştilor. Virusul ucide nediscriminatoriu. Tot aşa vor veni însă şi alte valuri „epidemice" care vor ucide poate chiar în număr mai mare. Mă gândesc la cele datorate educaţiei şi nu numai, dar care sunt efectul aceleiaşi epurări.

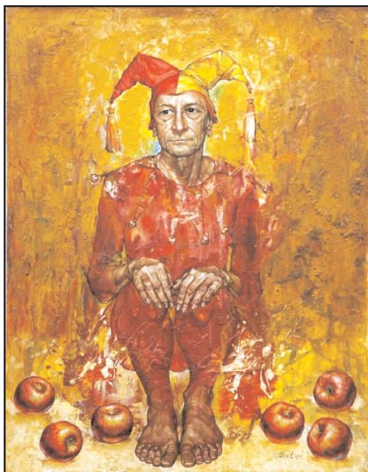

Istoria de lângă noi

Din cauza presiunilor exercitate asupra României de cei doi mari aliaţi, Germania şi Uniunea Sovietică, precum şi din cauza unei politici poate mai puţin abile a guvernului rămân din perioada aceea, România pierde în vara anului 1940, un teritoriu în suprafaţă de 103.396 km^2.

Cu toate acestea, luând în calcul ameninţările repetate ale marelui vecin de la răsărit, precum şi a relaţiilor istorice tensionate cu acesta, guvernul român a considerat că duşmanul cel mai redutabil al României din acea perioadă era Uniunea Sovietică şi, în consecinţă, a intensificat demersurile de apropiere şi alianţă cu Germania.

Între timp apar şi se intensifică disensiunile dintre Moscova şi Berlin. Printre acestea se pot menţiona: în contextul succeselor zdrobitoare ale armatei germane, Stalin se consideră tot mai mult un aliat de mâna a II-a, fapt întărit şi prin semnarea de către Germania, la Berlin, în 27 septembrie 1940, a unui pact tripartit cu Italia şi Japonia [http://ro.wikipedia. org/wiki/Pactul_Tripartit], fără Uniunea Sovietică, şi cu toate asigurările de prietenie stipulate în scrisoarea din 13 octombrie a lui Ribbentrop trimisă „dragului domn Stalin" prin care îşi exprima „dorinţa de a vedea instaurându-se în lume o ordine nouă, îndreptată împotriva democraţiilor plutocratice" [*Nazi-Soviet Relations, op. cit.*], invitându-l pe Molotov la Berlin, gestul totuşi fusese făcut; în vizita de la Berlin din 12 şi 13 noiembrie, Molotov încearcă, fără succes, să obţină asigurări de la Hitler cu privire la dorita influenţă sovietică în România şi Bulgaria; în discuţiile din aceeaşi vizită, Hitler considera Anglia deja învinsă, în timp ce Stalin aprecia forţele importante din Mediterana şi din strâmtori ale Angliei. La acestea se adaugă şi altele, care amplifică neîncrederea şi disensiunile, conducând la ruptura totală, prin declanşarea atacului Uniunii Sovietice de către Germania, la 22 iunie 1941, în cadrul operaţiunii Barbarossa.

Guvernul român condus de mareşalul Antonescu hotărăşte participarea armatei române alături de Germania la războiul antisovietic, cu convingerea că, prin înfrângerea Uniunii Sovietice, Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa vor reveni la patria mamă [Dinu C. Giurescu, *România în Al Doilea Război Mondial: (1939 - 1945),* Editura ALL Educaţional, 1999]; Ungaria şi Bulgaria fiind adversari incomparabili mai slabi, vor conta mult mai puţin.

Ce a urmat după aceea a constituit şi constituie în continuare teme de studiu şi cercetare pentru mii de cercetători din întreaga lume, cu lucrări cuprinse în sute de volume.

După succesele fulgerătoare şi înaintarea rapidă a trupelor germane, române şi italiene în teritoriul Uniunii Sovietice, apare contraofensiva trupelor sovietice şi a forţelor aliate pe mai multe fronturi, victoria de la Stalingrad, lovitura de stat de la 23 august 1944, cu demiterea şi arestarea lui Ion Antonescu, şeful guvernului român, încetarea imediată a colaborării României cu Puterile Axei şi începerea tratativelor de armistiţiu cu forţele aliate şi de colaborare militară cu Uniunea Sovietică, precum şi de continuare a războiului spre vest până la sinuciderea lui Hitler şi capitularea Germaniei, la 9 mai 1945, şi a Japoniei, la 15 august 1945.

Prin Conferinţele de la Teheran (28.11-1.12 1943) şi de la Yalta (4-11 februarie 1944), prin victoria forţelor aliate asupra forţelor axei, cu capitularea Germaniei şi Japoniei, urmate de Tratatele de Pace de la Paris, semnate la 10 februarie 1947, jumătate din Europa Centrală trece sub jurisdicţia Uniunii Sovietice, statelor li se impun forţat regimuri de dictatură crudă a proletariatului şi se instituie cortina de fier, care a durat aproape o jumătate de secol. România pierde Basarabia, nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa şi Cadrilaterul, dar recuperează nordul Transilvaniei.

De fapt, prin refuzul retragerii trupelor sovietice de pe teritoriul statelor din centrul Europei imediat după încetarea războiului, Stalin a forţat încheierea Tratatului de Pace de la Paris, prin recunoaşterea de către Statele Unite, Marea Britanie şi Franţa a faptului că aceste ţări întră sub dominaţia sovietică.

Se dovedeşte că urmările acestei perioade sunt greu de îndepărtat chiar şi astăzi, după 30 de ani de la eliminarea regimurilor dictatoriale comuniste din Europa.

În încheiere, cred că se impune o analiză profundă şi un răspuns la câteva întrebări care privesc efectele cârdăşiei unor mari dictatori sângeroşi asupra unor mari mase de populaţii la nivel continental şi chiar mondial. Nu de alta, dar printr-un răspuns rezultat în urma unei analize ştiinţifice, obiective, la aceste întrebări, se poate analiza şi, poate, cunoaşte mai bine prezentul, pentru a face o proiecţie mai bună asupra viitorului.

- Ce efect ar fi avut asupra evoluţiilor viitoare din Europa dacă România nu ar fi dat curs cerinţelor ultimatelor sovietice din 26 şi 27 iunie 1940 şi s-ar fi angajat într-un conflict deschis cu Uniunea Sovietică?
- Ce efect ar fi avut asupra României şi asupra celorlalte ţări la nivel european şi mondial dacă cei doi mari dictatori sângeroşi ar fi fost aliaţi până la capăt şi nu s-ar fi atacat unul pe celălalt?
- Ce efect ar fi avut asupra României şi asupra celorlalte ţări dacă războiul ar fi fost câştigat de Puterile Axei în frunte cu Germania?

Note

1. http://www.crispedia.ro/Tratatele_sovieto-germane_in_perioada _interbelica

Art. 1. Cele două guverne sunt de acord că divergenţele dintre Germania şi Republica Sovietică Rusă, în problemele ce au apărut în timpul când aceste state au fost în stare de război, să se reglementeze pe următoarele baze:

a) Statul german şi R.S.F.S.R. renunţă, în mod reciproc, la despăgubirea pentru cheltuielile de război, precum şi la dezdăunarea pagubelor de război. [...]

Art. 4. Ambele guverne sunt de acord mai departe să aplice clauza naţiunii celei mai favorizate, cu privire la situaţia juridică generală a cetăţenilor uneia dintre Părţi pe teritoriul celeilalte şi în reglementarea generală a relaţiilor economice şi comerciale reciproce.

Art. 5. Cele două guverne vor lua în consideraţie cu bunăvoinţă, în mod reciproc, nevoile economice ale ambelor ţări. Guvernul german se declară gata să sprijine, pe cât posibil, convenţiile proiectate de unele firme particulare – care i-au fost aduse la cunoştinţă în ultima vreme – şi să înlesnească executarea lor.

2. Art. I. În eventualitatea unor rearanjamente politice şi teritoriale în regiunile ce aparţin Statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), hotarul de nord al Lituaniei va reprezenta hotarul sferelor de influenţă ale Germaniei şi U.R.S.S. În această privinţă, interesul pentru Lituania în regiunea Vilna este recunoscut de ambele părţi.

Art. II. În eventualitatea unor rearanjamente politice şi teritoriale în regiunile ce aparţin Poloniei, sferele de influenţă ale Germaniei şi ale U.R.S.S. vor fi limitate conform liniei râurilor Narev, Vistula şi San. Chestiunea privind modul în care interesele ambelor părţi fac dorită păstrarea statului independent Polon şi cum acest stat trebuie demarcat poate fi determinată doar în cursul viitoarelor discuţii politice. În orice caz, ambele guverne vor rezolva această întrebare printr-un acord prietenesc.

Art. III. Privitor la Sud-estul Europei, atenţia este atrasă de către partea sovietică privitor la interesul acesteia în Basarabia. Partea germană declară dezinteresul politic total în această regiune.

Art. IV. Prezentul Protocol trebuie tratat de ambele părţi ca unul strict secret.

Semn(al) de carte

***Ion C. Ştefan, Eseu despre supravieţuirea prin creaţie,* Editura Arefeana, Bucureşti, 2020**

Iată o carte care pune întrebări fundamentale în ceea ce priveşte creaţia şi soarta creatorului, încercând, deopotrivă, să răspundă cu sinceritate ideilor active purtătoare a identităţii omenescului; ademenirea spiritului într-o formulă magnetic-divină, la locul major al memoriei, cea mai măgulitoare condiţie a fiinţei gânditoare. Chiar autorul trimite la A. Camus, cu scopul de a găsi „firul Ariadnei, care duce către tainele divine".

În *Eseu despre supravieţuirea prin creaţie* a prestigiosului scriitor Ion C. Ştefan, avem de-a face cu o lucrare de mărturisiri, dar şi polemică, ţinând să se specifice limbajul ca formă de comunicare artistică şi curentă, de observaţie în viziunea lui L. Wittgenstein, pentru care etica şi estetica sunt una, omul ridicându-se deasupra superstiţiilor chiar în centrul energetic al universului, pentru că „simţământul lui este mistic... iar misticismul constă nu în cum e lumea, ci că ea este..." (Pavel Pereş, în postfaţa „O lucrare cumpănită pe valori")

Lina Codreanu, *Costache Olăreanu. Arhitecturi ludice,* Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2019

Eseul inteligent scris al Linei Codreanu, pătruns de un ataşament empatic care-i particularizează înţelegerea operei şi vieţii, transformate în literatură, ne revelează multe din tainele arhitecturilor ludice ale lui Costache Olăreanu, care, printr-un continuum homo/heterodiegetic, printr-o suită stilistică şi un joc de-a scrisul mereu reluat în alte forme, se orientează programatic către marele Tron, „unde nu este găsit Împăratul cărţilor".

Parcurgând pagină cu pagină cartea de faţă, avem certitudinea că prozatorul Costache Olăreanu revine, în posteritatea-i fastă, la locul de frunte pe care-l merită în contextul literaturii române. (Acad. Mihai Cimpoi, la finalul prefeţei „Un caligraf târgoviştean lecturat empatic")

Teofil Răchiţeanu, *Poeme cu Mama sau Mormântul din cuvinte,* Editura Scriptor, Cluj-Napoca, 2020

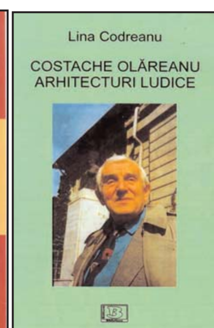
Mina Petrii lui Indrei e mama mea. A trăit 95 de ani. Soţul ei, adică tatăl meu, a fost ucis de o grupare de partizani din Apuseni, în 1950, condusă de Teodor Şuşman, partizani care, de fapt, au fost nişte criminali. În momentul când a fost ucis, tatăl meu avea 36 de ani, mama 33. A fost bănuită de complicitate cu partizanii şi torturată cumplit de Securitate. Văduvă la 33 ani şi cu 10 copii de crescut, a îndurat multe şi grele suferinţe cărora, după puterile ei, le-a făcut faţă.

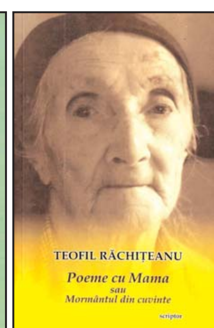
Povestea ei şi-o spune în interviul ce urmează.

Despre mama mea şi despre suferinţele ei am scris o sumă de poeme pe care cititorul le poate urmări în paginile ce urmează interviului.

Înainte de a muri, mama mi-a cerut să nu-i fac mormânt de piatră sau beton, ci să-i pun la cap o cruce din lemn de brad pe care când va putrezi şi va cădea la pământ să nu o înlocuiesc cu alta, să fac să crească pe mormânt iarbă, iar la cap să-i plantez un brad. Ceea ce am şi făcut. N-a vrut mormânt de piatră. De aceea i-am făcut unul din cuvinte... (Autorul, la începutul cărţii)

O admirabilă antologie

Gheorghe BOLDUR-LĂŢESCU

La **Editura Fundaţiei** Culturale „Memoria”, Bucureşti, a apărut în anul 2016 lucrarea *Antologia liricii de detenţie anticomunistă din spaţiul românesc.* Autorul este profesorul universitar Ilie Popa din Piteşti, preşedintele Fundaţiei Culturale „Memoria”, Filiala Argeş.

Domnia sa a desfăşurat o prodigioasă activitate de cercetare ştiinţifică şi didactică în domeniul Automaticii şi Calculatoarelor (400 de lucrări publicate), în paralel cu conducerea celor 16 ediţii ale Simpozionului Internaţional „Experimentul Piteşti”. Menţionăm că lucrările acestui Simpozion au avut drept obiectiv şi au reuşit să dezvăluie opiniei publice din ţară şi străinătate înfiorătorul „experiment” organizat de regimul comunist, privind „reeducarea” prin tortură permanentă (1948-1953).

Autorul a adunat în volum 1310 poeme elaborate în temniţele comuniste sau după eliberare, de peste 160 de poeţi-martiri români. Cele 864 de pagini ale antologiei reprezintă un veritabil monument al istoriei literaturii române, completând în mod admirabil lucrările apărute în acest domeniu. Enumerarea numelor celor 160 de poeţi-martiri ar constitui un gest de pios omagiu, dar ar depăşi spaţiul editorial de care dispunem. În prezentul articol, cu modestie, am ales câteva nume despre poemele cărora vom încerca să relatăm, cerându-ne iertare pentru omiterea multor altora care ar fi meritat să fie menţionate.

Antologia cuprinde, la fiecare autor, o scurtă dar interesantă biografie. Înainte de a începe spicuirea noastră, socotim potrivit a face o precizare importantă. Am făcut abstracţie de elementele personale ale autorilor, altele decât cele strict legate de aspectul literar. Este o datorie de conştiinţă cu caracter de onestitate. Ca exemplificare pentru normalitatea acestei abordări, putem să ne referim la scriitorul francez Louis Céline, colaboraţionist declarat cu fascismul german, dar apreciat fără rezerve pentru valoarea literară a operelor sale.

Nu-s vinovat faţă de ţara mea

Andrei Ciurunga

La ora când cobor, legat în fiare,
să-mi ispăşesc osânda cea mai grea,
cu fruntea-n slavă strig din închisoare:
– Nu-s vinovat faţă de ţara mea.

Nu-s vinovat că mai păstrez acasă
pe-un raft, întâiul meu abecedar
şi că mă-nchin când mă aşez la masă,
cuviincios ca preotu-n altar.

Nu-s vinovat că i-am iubit lumina
curată cum în suflet mi-a pătruns,
din via dată-n pârg sau din grădina
în care-atâţia şerpi i s-au ascuns.

Nu-s vinovat că-mi place să se prindă
rotundă ca o ţară hora-n prag,
sau c-am primit colindători în tindă,
cum din bunic în tată ne-a fost drag.

Nu-s vinovat că toamnele mi-s pline
cu tot belşugul, de la vin la grâu,
şi c-am chemat la praznic pe oricine,
cât m-am ştiut cu cheile la brâu.

Dac-am strigat că haitele ne fură
adâncul, codrii, cerul stea cu stea
şi sfânta noastră pâine de la gură –
nu-s vinovat faţă de ţara mea.

Nu-s vinovat c-am îndârjit şacalii
când am răcnit cu sufletul durut
că nu dau un Ceahlău pe toţi Uralii
şi că urăsc hotarul de la Prut.

Pământul meu, cum spune şi-n izvoade,
l-a scris pe harta lumii Dumnezeu,
şi câţi prin veacuri au venit să-l prade
îl simt şi-acum pe piept cât e de greu.

De-aceea, când cobor legat în fiare,
împovărat de vina cea mai grea,
cu fruntea-n slavă gem din închisoare:
– Nu-s vinovat faţă de ţara mea.

Radu Gyr, probabil cel mai mare poet român după Eminescu, este prezent în *Antologia* lui Ilie Popa cu 92 de poeme. Aproape fără excepţie, tema poeziilor lui Gyr este suferinţa celor care, pentru credinţă şi ţară, şi-au sacrificat viaţa, înfruntând grozăviile închisorilor comuniste. Tema religioasă este prezentă în multe poezii (*Rugăciunea din celulă, As'noapte Iisus, Sărac sunt, Doamne, Colind ceresc, Metanie, A venit şi-aici Crăciunul, O, brad frumos!* etc.). Revolta împotriva ticăloşiei asupritorilor este magistral exprimată în poezia-manifest *Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!*, capodoperă, care aminteşte de *Noi vrem pământ!* a lui Coşbuc. Revolta nedisimulată răzbate în numeroase poeme ca un strigăt de condamnare (*Voi n-aţi fost cu noi în celule*).

Suferinţa morală şi fizică, foamea cumplită, frigul, singurătatea în întunericul celulei, dorul de libertate, teroarea temnicerilor, aripa neîndurată a morţii, amintirile de acasă sunt teme majore într-un număr mare de poeme.

Apoteoză a suferinţelor, poemul *Chip* stârneşte o cumplită milă, lacrimi, de parcă cititorul îşi priveşte propriul chip.

Valeriu Gafencu este unul dintre cei mai tineri poeţi-martiri ai închisorilor comuniste. În vârstă de 20 de ani, student la Drept şi Filosofie la Iaşi, în anul 1941 Gafencu este condamnat ca membru al „Frăţiilor de Cruce” la 25 de ani muncă silnică. Tema principală a poeziilor sale (*Imnul Învierii, Colind de Crăciun, Imn închinat celor căzuţi, Rămas bun*) este profunda credinţă creştină. El a trăit cu extraordinară intensitate sentimentul de dragoste pe care ni l-a dăruit tuturor Iisus, mergând până la sacrificiul vieţii pentru a-şi ajuta aproapele. Fiind bolnav de TBC şi internat la penitenciarul-spital de la Târgu-Ocna, Gafencu primeşte, prin intermediul colegului de celulă Ardeleanu, o doză importantă de streptomicină, considerată medicament salvator pentru TBC-işti. Gafencu, deşi în stare foarte gravă, refuză să folosească medicamentul primit şi îl donează pastorului Richard Wurmbrand, evreu creştin, căruia îi salvează astfel viaţa. Gestul lui Valeriu Gafencu, pe care mulţi îl numesc „Sfântul închisorilor”, arată indisolubila legătură între viaţă, credinţă şi admirabilele sale poezii.

Nichifor Crainic, strălucit intelectual român cu activităţi multiple (scriitor, ziarist, editor, teolog), este prezent în antologia elaborată de profesorul Ilie Popa cu 35 de poeme, care reflectă marea diversitate a viziunii sale poetice, dar în special profunda credinţă creştină (*Rugăciune pentru pace, Cântecul potirului, Rugăciunea din amurg, Rugăciune, Laudă, Noaptea Învierii*).

Temele, oarecum tipice pentru versurile scrise în temniţă, suferinţa, dorul de libertate, foamea, boala, dragostea zdrobită, amintirile din tinereţe, sunt prezente în numeroase alte poeme. *Baldovin şi Mădălina* e o amplă naraţiune versificată în care poetul, folosind imagini de mare frumuseţe, povesteşte despre tristul destin al dragostei neîmplinite dintre căpitanul Baldovin, viteaz ostaş român, şi frumoasa Mădălina, cu trupul „mirosind a miere şi buclele a flori de tei”. Mădălina e răpită de un paşă otoman şi dusă dincolo de Dunăre. Ea aşteaptă în zadar ca Baldovin să vină s-o dezrobească şi atunci îşi ucide asupritorul şi se îneacă, iar trupul ei e dus de valuri la „liman străbun”.

Destinul de mare intelectual român al lui Nichifor Crainic este tragic, deoarece, după 15 ani de cruntă întemniţare, acceptă să fie eliberat şi să colaboreze la o publicaţie comunistă. Sfântul Petru s-a dezis de Iisus în noaptea când Mântuitorul a fost luat de asupritori, dar Apostolul, după ce a plâns amarnic, s-a întors la dreapta credinţă. Să nădăjduim că şi marele cărturar Crainic a plâns în sinea lui şi a murit cu rugăciune de iertare din partea Celui pe care L-a iubit şi preamărit cea mai mare parte a vieţii.

Al.O. Teodoreanu (Păstorel): Includerea celui mai mare umorist român în *Antologia liricii de detenţie* elaborată de Ilie Popa reprezintă un act de remarcabil discernământ editorial, fiindcă, pe de o parte, Al.O. Teodoreanu, prin versurile sale şi în special prin miile de epigrame, majoritatea nepublicate, a biciuit cu vehemenţă ticăloşia regimului comunist şi, pe de altă parte, a fost condamnat politic şi întemniţat timp de 9 ani.

Popularitatea lui Păstorel a fost extraordinară, savuroasele sale versuri şi epigrame circulând de la om la om, spre furia Securităţii neputincioase în faţa inteligenţei umoristice a autorului. *Ridendo castigat mores* (prin haz se pot îmbunătăţi moravurile) nu a fost însă şi părerea Securităţii, care a preferat, ca de obicei, violenţa, aruncându-l în închisoare. Poate cea mai populară creaţie umoristică a lui Păstorel este poezioara *Zece membri de partid,* care a circulat înveselind sute de mii de oameni.

Cu ironie amară, Păstorel a elaborat şi poeme mai ample, ca *Veselia democraţiei* şi *Epigonii.* În perioada dinaintea dictaturii comuniste, Păstorel a scris o savuroasă proză, *Hronicul măscăriciului Vălătuc* (1928), primind Premiul Naţional pentru proză 1938.

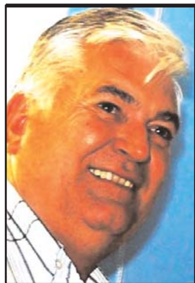
Nu e lipsit de interes să arătăm că umoristul Păstorel a fost un brav ofiţer de artilerie în Primul Război Mondial, fiind grav rănit în lupte, dar continuând să scrie epigrame.

La proces, preşedintele instanţei a avut un moment de sinceritate, întrebându-l pe Păstorel: „Cum scriai dumneata epigramele?” Răspunsul a venit pe loc: „Cum face găina ouăle, domnule preşedinte!”

În încheiere, se cuvin câteva rânduri despre profesorul **Cornel Constantinescu,** de la Politehnica din Zürich, care, cu extraordinara lui generozitate, a sprijinit financiar apariţia *Antologiei.* În anul 1948, Cornel Constantinescu, student în anul I la Politehnică, este arestat şi condamnat la un an detenţie pentru o presupusă participare la activitatea „Frăţiilor de Cruce” de la Liceul „Mihai Viteazul” din Bucureşti. După eliberare, reuşeşte să-şi reia studiile, concomitent cu cele de Matematică, fiind un strălucit şef de promoţie. Remarcat de profesorul Simion Stoilow, directorul Institutului de Matematică al Academiei Române, este numit cercetător ştiinţific la acest institut. Obţine rezultate remarcabile şi devine doctor în Matematică la numai 30 de ani. Activitatea ştiinţifică, împreună cu colegul şi prietenul său Aurel Cornea, îl califică în scurt timp ca unul dintre cei mai importanţi matematicieni români. Intuind samavolnicia desfiinţării Institutului de Matematică de către Nicolae Ceauşescu şi soţia sa, pleacă în Germania şi apoi în Elveţia, unde ocupă timp de 30 de ani postul de profesor la Universitatea Politehnică din Zürich, până la pensionare. În tot acest timp, pe lângă activitatea prodigioasă de cercetător şi profesor, el nu a uitat nicio clipă de ţară. A ajutat numeroşi colegi din România şi, în ultimii ani în mod special, a contribuit financiar şi prin importante sugestii la activitatea Fundaţiei Culturale „Memoria” din Piteşti, pentru a se face cunoscute opiniei publice ororile „reeducării” prin tortură permanentă. Un mare român, un mare creator în matematică, un mare OM.

Istoria de lângă noi

Credinţa ortodoxă în Ţara Românească în secolele XI-XIV (II)

Florian COPCEA

Sunt numeroase dovezile care indică existenţa unor aşezăminte ecleziastice pe teritoriul dintre Carpaţi şi Dunăre: Schitul Jgheaburi, construit din lemn în anul 1310, schitul cu bisericuţă din peştera de la Bistriţa olteană, Schitul de Piatră de la Cozia Veche, ctitorie a voievodului Radu I (n. ?–d. 1385), Mănăstirea Turnu ş.a. Aşadar, Mitropolia Ungrovlahiei nu a venit pe un teren spiritual arid. Aici fiinţa, pe lângă scaunele domneşti, o ierarhie bisericească organizată canonic. E drept, Sfântul Nicodim de la Tismana, dovedindu-se un bun organizator şi un protector de nădejde al credinţei ortodoxe, a revitalizat viaţa mănăstirească din Ţara Românească.

Mitropolitul Iachint a fost transferat de la Vicina, mitropolie întemeiată înainte de secolul al XIII-lea, printr-o hotărâre a sinodului Patriarhiei bizantine. Conform izvoarelor istorice, în jurul anilor 1337–1338, din cauza slăbirii influenţei Imperiului Bizantin în voievodatul Ţării Româneşti, ale cărui hotare se întindeau până în sudul Moldovei, Chilia şi Marea Neagră, cetatea Vicina fusese cucerită şi prădată de tătari, iar din 1352 a intrat sub ocupaţie genoveză. Obligat de împrejurări, Iachint a fost nevoit să părăsească scaunul mitropolitan de la Vicina, în anul 1358 aflându-se la Curtea Domnească a lui Nicolae Alexandru Basarab, ca mitropolit al Ungrovlahiei. Venirea lui în Ţara Românească a fost precedată de insistenţele domnitorului român de a aşeza Biserica sub jurisdicţia canonică a Patriarhiei din Constantinopol şi, astfel, de a pune capăt presiunilor regelui maghiar Ludovic cel Mare (1342–1382) de a-l determina să accepte şi să impună confesiunea catolică în Ţara Românească. Văzând pericolul care îi pândea pe creştinii ortodocşi, patriarhul ecumenic Calist I propune Sinodului din Constantinopol, în mai 1359, motivând urgenţa deciziei prin anunţul că domnitorul Nicolae Alexandru „nu o dată, ci de mai multe ori, prin scrisorile sale” a solicitat un arhiereu „la Biserica a toată Ungrovlahia”, ca în scaunul mitopolitan să fie aşezat Iachint, „păstor legiuit a toată Ungrovlahia cu rangul de mitropolit preacinstit, spre binecuvântarea şi îndreptarea duhovnicească a domnitorului, copiilor lui şi a întregii sale domnii”. Raţiunea prin care el a grăbit înscăunarea lui Iachint a constat şi în dorinţa ca Nicolae Alexandru Basarab „să se păzească de adunările eretice şi de dogmele din afară şi străine credinţei“. Misiunea mitropolitului Iachint pe lângă curtea domnească şi „preanobilul, preaînţeleptul, preaviteazul, mare voievod şi domn de sine stătător a toată Ungrovlahia” a fost, conchidem, să reorganizeze viaţa bisericească şi monahică a românilor dintre Dunăre şi Carpaţi, hirotonind preoţi, construind biserici de mir pentru aceştia.

Tot lui, „exarh al Plaiurilor şi a toată Ungaria”, i se datorează, în primul rând, şi aducerea de la Sfântul Munte Athos a Sfântului Nicodim de la Tismana, egumen al Mănăstirii Hilandar, care va reorganiza activitatea duhovnicească a mănăstirilor din Ţara Românească şi o parte din Transilvania. Cuviosul Nicodim va ajunge incognito mai întâi la Saina, în sudul Dunării, unde va înălţa o bisericuţă cu hramul Preasfintei Treimi, după care, în jurul anului 1366, din cauza puternicei propagande de catolicizare a regelui Ludovic cel Mare, care transformase ţinuturile dunărene într-un „Banat al Bulgariei”, trece Dunărea în Ţara Româneacă şi reorganizează comunitatea monahală de la Mănăstirea Vodiţa. Cu ajutorul domnitorului român Vladislav Vlaicu Vodă (n. 1325–d. 1377), dar şi al cneazului Lazăr, interesat să împace Biserica Sârbă cu Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, construieşte aici o biserică din zid. Noul lăcaş este sfinţit de Sfântul Nicodim în anul 1372, iar peste doi ani, domnitorul român emite un hrisov (scris pe pergament în limba slavă) prin care, „ascultând pe cinstitul între călugări Nicodim, de asemenea şi cu cheltuiala şi daruri de la domnia mea şi cu munca lui Nicodim şi a fraţilor lui, am zidit şi am zugrăvit această biserică”, îi dăruieşte trei sate, venitul domnesc de la opt pescării de la Dunăre şi alte bunuri. Înzestrat cu o cultură teologică de factură isihastă, Nicodim va impulsiona monahismul la nordul Dunării, unde, am văzut, isihasmul apăruse cu mult înaintea lui. Precizările făcute vin să confirme, cum am mai arătat, că întemeierea primului scaun mitropolitan, în mai 1359, la Curtea de Argeş, a fost posibilă datorită existenţei unei organizări ecleziastice şi a prezenţei unor pseudoepiscopi schismatici ai Bisericii Ortodoxe a Răsăritului care, aflăm din scrisoarea papei Grigore trimisă la 14 noiembrie 1234 regelui Bela al Ungariei, slujeau „un singur popor cu pomeniţii Walahi”, ignorându-l pe episcopul de rit catolic apusean al cumanilor.

Spre a înlătura unele contradicţii referitoare la existenţa unei structuri mitropolitane în nordul Dunării, înainte de semnarea actului de naştere al Mitropoliei Ungrovlahiei, vom aduce în discuţie un amănunt fundamental pentru istoria Ortodoxiei româneşti. Cu aproape trei decenii în urmă de misiva menţionată, dintr-o scrisoare din 3 mai 1205 a Papei Inocenţiu al III-lea adresată episcopului din Calocea, aflăm că „pe moşiile fiilor cneazului Bâlea” se află o episcopie ortodoxă. Mănăstiri ortodoxe sunt semnalate în Transilvania după secolul XI la Meseşti, Hodoş, Kenez, Voievozi. Tot în această regiune, în unele biserici ortodoxe au activat, printre alţii, preoţii: Naneş din Streisângeorgiu (1313), Petru din Ostrov (1360), Miroslav din Giuleşti, Maramureş (1364). Nu trebuie uitat că multe alte biserici ortodoxe, după alungarea clerului ortodox, au căzut, până la desăvârşirea independenţei Ţării Româneşti, sub coroana maghiară. Descoperirile arheologice făcute la Cetatea Severinului, reşedinţă a banilor, sunt concludente pentru a ne îndreptăţi să susţinem că aici, în preajma anului 1233, a existat reşedinţa unei mitropolii.

Şi *Diploma Ioaniţilor* din 2 iunie 1247 vine să confirme că în „întreaga ţară a Severinului”, în „cnezatele lui Ioan şi Farcaş până la râul Olt” şi în „pământul cneazului voievodului Litovoi” funcţionau lăcaşuri de cult ortodox în care oficiau slujbele, potrivit canoanelor, episcopi şi arhiepiscopi. Iată de ce, prin aducerea cuviosului Nicodim de către Iachint şi voievodul Ţării Româneşti, Nicolae Alexandru, viaţa ecleziastică s-a consolidat. Înfiinţarea Mitropoliei Ungrovlahiei, în 1359, a accelerat activitatea bisericească de păstrare a dreptei credinţe şi a învăţăturilor Sfinţilor Părinţi: a început constituirea unor noi eparhii, s-au pus temelii de noi biserici, s-au hirotonit tot mai mulţi preoţi. Chiar la Sfântul Sinod al Marii Biserici a Răsăritului din 1370 se remarcă faptul că prin adăugarea Severinului şi a feudelor Amlaş şi Făgăraş, în 1366, populaţia Ţării Româneşti a sporit considerabil, motiv pentru care Vladislav I şi Iachint trebuie să-şi extindă osteneala, cum le era vrerea, şi să-i păstorească pe toţi credincioşii din târguri şi sate. Jurisdicţia mitropolitului Iachint al Ungrovlahiei a atins, în timpul lui Mircea cel Mare (1386–1418), ţărmurile Mării Negre şi porţile cetăţii Durostorumului.

Vom reda mai jos un fragment din hotărârea Sinodului Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului din 1359, prin care se invocă demersurile de înfiinţare a Mitropoliei Ungrovlahiei ale voievodului Nicolae Alexandru şi necesitatea recunoaşterii mutării lui Iachint de Vicinia, oraş la gurile Dunării, în scaunul mitropolitan al Ţării Româneşti: „Cel de prea bun neam, voievod şi domn a toată Ungrovlahia întru Duhul Sfânt prea adevăratul fiu al smereniei noastre, domnul Alexandru, împins de un gând cucernic şi arătând multă dragoste şi supunere şi ascultare către sfânta lui Dumnezeu catolicească şi apostolică Biserică, a cerut nu odată, ci de mai multe ori, prin scrisoriile sale şi s-a rugat de smerenia noastră şi de dumnezeescul şi sfinţitul sinod de lângă dânsa ca să fie şi în viitor întreaga lui stăpânire şi cârmuire sub jurisdicţia şi conducerea prea sfintei marii Biserici a lui Dumnezeu, cea de sub păstoria noastră şi făcând parte din dumnezeescul şi sfinţitul sinod şi să-l aibă pe acesta ca legiuit păstor a toată Ungrovlahia spre binecuvântarea şi duhovniceasca alcătuire a sa şi a fiilor săi şi toată domnia sa.

Pentru aceea a şi chemat acum câtva timp pe apropiatul său, preasfinţitul mitropolit de Vicina, prea cinstit întru Domnul iubit frate şi împreună liturghisitor al smereniei noastre, Iachint, şi a primit cu cea mai mare bucurie binecuvântarea sa şi i-a arătat cuvenită supunere şi cucernicie şi a cerut cu mare rugăminte, ca deocamdată să se strămute acest preasfinţit mitropolit de Vicina, care se arată a fi foarte bine primit de un asemenea mare voievod, în Biserica toată a Ungrovlahiei, iar după moartea acestui [mitropolit] al Vicinei să se aleagă altul şi hirotonit de prea sfânta noastră mare Biserică a lui Hristos şi să-i fie trimis acolo ca păstor şi arhiereu legiuit în toată Ungrovlahia.

Deci, pentru aceasta smerenia noastră, chibzuind cele în legătură cu aceasta, împreună cu dumnezăiasca adunare a arhiereilor cea din jurul său, deoarece în chip neclintit ţine la strămutarea mitropolitului Viciniei, un asemenea mare voievod, în scaunul a toată Ungrovlahia şi al stăpânirilor şi domeniilor sale, şi deocamdată nu pentru vreun altul, ci pentru aceasta cere cu mare rugăminte această cârmuire arhierească, făgăduind că va da încredinţare scrisă şi cu jurământ că va sluji de acum înainte, câtă vreme va dăinui domnia şi cârmuirea lui în zisa Ungrovlahie întreagă, sub prea sfânta noastră biserică a lui Dumnezeu, după chipul mai sus scris, a mutat deci smerenia noastră pe acest [mitropolit] al Viciniei – cu părerea şi încuviinţarea sfântului meu împărat, cel prea bun între toate şi neasemănat în bunătatea firei şi moravurilor şi în seninătate şi care voieşte să se arate şi să stăpânească în toată dreptatea – în scaunul a toată Ungrovlahia. Să fie deci de aici încolo, în toată vremea, zisul preasfinţit, întru Domnul iubit al nostru frate şi împreună liturghisitor, împărtăşindu-se şi bucurându-se ca şi de scaunul şi numele acesteia, tot aşa şi înscăunarea din preasfinţitul sinod, ca un legiuit arhiereu restabilit în zisa preasfântă Mitropolie a Ungrovlahiei, după rânduiala şi tipicul bisericesc, întărind pe citeţi în toată eparhia şi enoria lui, ridicând în treaptă ipodiaconi şi diaconi şi hitoronind preoţi, luând [în] mâna sa şi toate drepturile din orice parte ar fi, care o privesc.

De aceea, trebuie ca toţi clericii din această ţară şi ceilalţi sfinţiţi călugări sau laici, să asculte şi să i se supună lui, ca unui adevărat păstor, părinte şi dascăl al lor şi să primească bucuros şi să împlinească toate câte va spune şi cum îi va sfătui şi învăţa pe ei, cu privire la folosul sufletesc, păstrând neschimbat în viitor, pururea, încredinţarea sub jurământ şi făgăduinţă în scris faţă de sfânta lui Hristos catolicească şi apostolică Biserică, a acestui de prea bun neam voievod, ca să fie întotdeauna Biserica Ungrovlahiei supusă acesteia şi să primească de la aceasta ierarh legiuit. Ca să primească şi în viitor aceasta fără schimbări, a ameninţat cu prea greu [blestem] al sinodului împotriva oricui ar plănui să strice aceasta, deoarece pentru aceasta s-a dat şi actul sinodal de faţă, făcut pentru încredinţarea zisului mitropolit al Ungrovlahiei şi preacinstit, slobozit în luna mai a indicţiei a 12-a a anului 6867 [1359], care s-a şi iscălit cu scris de însăşi mâna smereniei noastre.”

Sunt cercetători care cred (interpretând titulatura cu care este gratulat, în anul 1401, Iachint, „prea sfinţit mitropolit al Ungrovlahiei, prea cinstit şi exarh a toată Ungaria şi al Plaiurilor”), că autoritatea mitropolitului era recunoscută şi în unele părţi din regiunile Banat şi Transilvania, unde biserica romană îşi exercita dreptul „abuziv” de a oferi tainele bisericeşti şi la clerul de rit catolic.

Din cauza unor disensiuni apărute în august-octombrie 1370 între Biserica Ţării Româneşti şi Patriarhia Ecumenică, Iachint absentează de la şedinţele Sinodului constantinopolitan, justificând că nu din motive de rea-voinţă, ci din cauza bătrâneţii şi a recomandării ce i-o făcuse Vladislav I de a nu pleca la un drum aşa de lung şi de „frica de a nu fi ucis” de ciumă. Cu toate acestea, el a continuat să se îngrijească de viitorul scaunului vlădicesc de la Curtea de Argeş.

→

Mari personalităţi ardelene despre anii lor de şcoală

Eufrosina OTLĂCAN

La 100 de ani de la Tratatul care dădea dreptul românilor de a trăi în ţara lor, se cade să amintim ce au scris personalităţi de seamă ale ştiinţei şi culturii noastre despre viaţa lor de elevi români în Imperiul Austro-Ungar.

„Regăseşti cartea potrivită la momentul potrivit", e ceea ce pot spune acum când, scoţând, oarecum la întâmplare, dintre sute de cărţi tixind rafturile, cartea pe care o citisem cu vreo 50 de ani în urmă, *Amintiri despre anii de şcoală* (Editura Politică, Bucureşti, 1966), recitesc multe pagini nu doar cu plăcere şi emoţie, dar şi cu imboldul de a readuce la lumină, în acest an 2020, povestirile celor care şi-au început anii de învăţătură înainte ca învăţământul românesc să-şi intre în drepturi pe întreg cuprinsul patriei.

Cartea mă emoţionează din nou pentru paginile scrise de marii mei profesori din facultatea bucureşteană de matematici: Miron Nicolescu, Gheorghe Vrănceanu, Grigore C. Moisil, Nicolae Teodorescu, Gheorghe Mihoc, Caius Iacob.

La acest moment, şi el un moment centenar, voi reda rânduri ale unor mari români ardeleni, care au trăit copilăria şi adolescenţa sub ocupaţie străină.

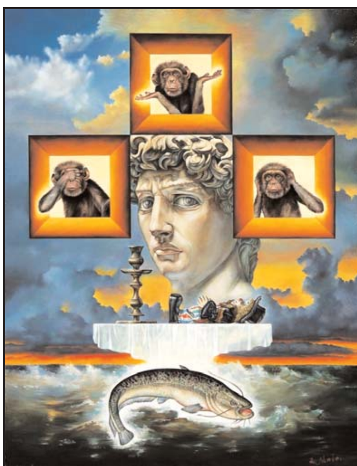
Inginerul academician Remus Răduleţ (1904-1984) s-a născut în comuna Hendorf (Brădeni din 1968) şi a făcut clasele primare în satul Berivoi, *în partea de miazăzi a şesului dintre Olt şi Munţii Făgăraşului.* Tatăl său, văduv cu patru copii, îl duce la cinci ani la şcoala confesională mixtă din sat. *Mi-aduc aminte că în clasa întâi – conştiincios cum eram – am avut nevoie de multă încordare spre a face faţă curată la carte […]. Împrejurările erau grele şi fiindcă planul de învăţământ prevedea să se înveţe în clasa întâi numai cititul şi scrisul în limba maghiară, din care nimeni din sat nu ştia o boabă, afară de învăţător, se înţelege. […] Acasă, sora mea mai mare, Letiţia, nu s-a astâmpărat până nu am ajuns ca în acelaşi timp să citesc şi să scriu şi româneşte.*

Despre următorii ani la şcoala primară din Berivoi, scrie: *Numai geografia Austro-Ungariei îmi dădea mai mult de furcă acasă, în clasa a treia cartea era scrisă pe două coloane – româneşte şi ungureşte – şi ni se cerea răspunsul în limba maghiară, aşa că la început trebuia să le învăţ pe de rost.*

Acasă, seara, se adunau sătenii şi se citeau broşuri tipărite de Asociaţia transilvană pentru literatură română şi cultura poporului român. *Prin ele am început să cunosc literatura populară şi scriitorii noştri, începând cu Ispirescu şi Creangă. Cărţile tipărite în „Ţară" erau rare prin satele Transilvaniei.*

Copilul Remus Răduleţ va merge apoi la liceul german din Sighişoara, după ce urmase Şcoala „poporană" săsească din Hendorf, pentru a învăţa limba germană. Din clasa întâi de liceu, povesteşte: *Greul era că trebuia să traducem din germană în maghiară şi în latină – şi invers.*

După intrarea României în război, oprimarea din partea stăpânitorilor înăspreşte şi mai mult suferinţele românilor. 1916-1917 aduce greutăţi în plus copilului al cărui tată plecase, ca toţi intelectualii satului, alături de armata română. În toamna lui 1917, întors în clasa a treia la liceu, îşi dă seama că profesorul german de istorie nici *nu recunoştea existenţa unei naţiuni româneşti.* Elevul Răduleţ trăia coşmarul eliminării din şcoală, al năruirii tuturor viselor sale de a se *ridica prin ştiinţa de carte.*

După 1 Decembrie 1918 şi Adunarea Naţională de la Alba Iulia, povesteşte despre vara lui 1919: *Era în toi munca de pregătire a liceelor româneşti din Transilvania, cele mai multe numai cu secţia de limbi moderne, cu limba franceză obligatorie.*

În clasa a opta, obţine locuinţă gratuită în internatul Liceului „Andrei Şaguna" din Braşov. Ca tuturor elevilor români, harnici şi talentaţi din Transilvania, şi visul lui Remus Răduleţ reînvie.

Istoricul academician Andrei Oţetea (1894-1977), născut în satul Sibiel de lângă Sibiu, îşi începe astfel amintirile: *În casa părinţilor mei, oieri din moşi-strămoşi, din Mărginimea Sibiului, […] am învăţat lucrul cel mai de preţ din viaţă, condiţia esenţială a oricărei desăvârşiri personale: felul de a concepe munca ca o necesitate vitală şi pasiunea lucrului bine făcut.*

La şcoala primară, *pe care legea Appony n-a putut-o lua Sibielului,* a avut învăţător pe Ioan Dobrotă, proaspăt ieşit din „Preparandia" (Şcoala normală) din Sibiu, *unul dintre modeştii intelectuali, preoţi şi învăţători care au format cadrele rezistenţei noastre naţionale şi pârghia ridicării ţărănimii ardelene.* Acest învăţător i-a convins pe părinţii lui Andrei Oţetea să-şi trimită băiatul la liceul din Sibiu.

La Sibiu am făcut primii şase ani la Liceul de stat (maghiar), unde aveam să fac a treia experienţă a vieţii mele: revolta împotriva persecuţiei şi discriminării rasiale. Jumătate din elevii liceului erau fii de ţărani români din Mărginime; ceilalţi erau fiii slujitorilor din Sibiu şi împrejurimi, în majoritate maghiari sau maghiarizaţi. Saşii îşi aveau liceul lor, foarte bine organizat, cu profesori bine pregătiţi la universităţile germane, dar românii nu puteau pătrunde în el decât în mod cu totul excepţional. În liceul de stat limba de predare era maghiara.

Andrei Oţetea, printre atâtea greutăţi întâmpinate, îşi aminteşte cu plăcere de un profesor aparte, cel de limba şi literatura maghiară: *Om de largă cultură şi talent, care organizase cu elevii cei mai buni din clasele superioare, indiferent de naţionalitate şi în afară de program, un fel de seminar, ca la universitate.* Tema era „balada", la care au contribuit şi elevii români cu exemple din baladele noastre.

Cu totul alt comportament a avut profesorul de istorie, Turzó Ferenc. *Lecţiile lui erau prilejuri de sângeroase jigniri pentru noi. Poporul român era înfăţişat ca o plebe vagaboandă, imigrată din Ţara Românească şi incapabilă de a se integra în rosturile unui stat civilizat.* Până şi latinitatea limbii noastre era contestată. *Furia profesorului atingea forme de paroxism când vorbea de „Bandele asasine" ale lui Avram Iancu.* Când 26 de elevi români din clasele superioare au format o societate literară şi au scos o revistă – *Izvorul* – care îşi propunea să cultive limba şi literatura română, acest profesor a distrus revista şi a provocat o anchetă, în urma căreia elevul Oţetea a fost eliminat din liceul maghiar din Sibiu.

Ultimii ani de liceu i-a urmat la Liceul românesc „Andrei Şaguna" din Braşov, unde a fost *în mijlocul unei strălucite pleiade de elevi,* printre care Lucian Blaga, D.D. Roşca şi Nicolae Colan, care va deveni mitropolitul Ardealului. Liceul „Andrei Şaguna" i-a pregătit pe elevii români pentru învăţământul superior.

Au fost şi tineri români din Ardeal norocoşi de a învăţa de la început la renumitul liceu românesc din Braşov.

→

Dată fiind această situaţie, a cerut patriarhului ecumenic Filotei (1364–1376) ca „fratele meu dicheofilaxul, fiu al marii tale sfinţii", Daniil Critopol, jurist patriarhal, să fie trimis în Ţara Românească pentru a fi „sfinţit, dăruit şi binecuvântat ca arhiereu a toată Ungrovlahia", el urmând să se retragă din scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei. Acesta s-a convins că acuzele ce i se aduceau lui Iachint potrivit cărora ar sfida „Marea Biserică" şi ar intenţiona să se sustragă de sub jurisdicţia ei, sunt neîntemeiate. Lămurindu-se lucrurile, Iachint îi va trimite lui Filotei, prin Daniil, o scrisoare prin care îl roagă să consimtă, aşa cum au încuviinţat Vlaicu Vodă şi boierii, ridicarea lui Daniil Critopol în rangul de mitropolit al Ungrovlahiei. Membrii Sfântului Sinod al Bisericii Mari, fiind edificaţi asupra nevinovăţiei lui Iachint şi luând în consideraţie credinţa cu care cârmuise şi chivernisise eparhiile de la Vicina şi Argeş, nu i-au permis plecarea din scaunul Ungrovlahiei. Din respect pentru credinţa cu care a slujit Biserica Răsăritului şi i-a apărat integritatea, patriarhul Filotei şi sinodul său au decis să-l păstreze în scaunul unei „părţi din Ungrovlahia", în scaunul episcopal al celeilalte jumătăţi, situată în vestul Ţării Româneşti, arondată nou înfiinţatei Mitropolii a Severinului, în octombrie 1370, urmând a fi hirotonisit Daniil (tuns în monahism sub numele de Antim) Critopol. Acesta era preţuit de Vlaicu Vodă din vremea în care a sprijinit călugării români din chinovia egumenului Mănăstirii Cutlumuş şi Protos al Sfântului Munte, Hariton, „să ducă viaţă de sine, nu de obşte" (Gherasim Cristea, *Op. cit.*, p. 111). Mitropolitul Antim, menţionat în unele documente bisericeşti drept „celălalt al Ungrovlahiei" sau „cel al Severinului", „era nu numai om învăţat, dar şi preţuitor al valorilor de artă". Din *Cronicile Ţării Româneşti* reiese că întâia Mitropolie „a Ungrovlahiei de către Severin", fostă episcopie între 1353–1354, îşi avea sediul mai întâi la Câmpulung, apoi la Curtea de Argeş, unde îşi stabilise reşedinţa şi Vlaicu Vodă. De numele Argeşului este legată şi o posibilă reşedinţă a unui voievod local din perioada 1290–1292. Cuviosul Iachint, mutat de la Vicina, cum am văzut, cu acordul „prea puternicului şi sfântului împărat" bizantin Ioan V Paleologul (1341–1391), l-a urmat la curtea domnească „să fie de acum înainte […] legiuit arhiereu a toată Ungrovlahia", şi a slujit la Biserica cu hramul „Sf. Nicolae", ctitoria Basarabilor, amplasată pe locul unei biserici datând de la sfârşitul secolului XIII, care îndeplinea şi funcţia de catedrală mitropolitană.

Mitropolitul Iachint, în pofida unor disensiuni inerente actului administrativ, se va bucura de o cârmuire lungă şi rodnică. Fără îndoială, nu vom comenta controversele referitoare la reşedinţa mitropolitului Iachint, într-un anumit interval de ani, de la Câmpulung, chiar dacă există date certe că Argeşul a avut de suferit de pe urma expediţiei lui Carol Robert de Anjou, împrejurare care, nu este exclus, să-l fi silit pe Nicolae Alexandru (1352–1364) să-şi mute reşedinţa domnească.

În anii ce au urmat după întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, viaţa bisericească din Ţara Românească a devenit tot mai dificilă, atât din cauza acţiunilor prozelitiste catolice susţinute de Ludovic I de Anjou al Ungariei, care intenţiona reactivarea Episcopiei Milcoviei, desigur, cu girul Papei Urban al V-lea, cât şi a posibilităţilor slujitorilor bisericilor de a face faţă numărului tot mai crescut de credincioşi ortodocşi. În afară de aceste situaţii îngrijorătoare, mai era şi cererea lui Iachint către patriarhul Filotei Kokkinos de a i se permite retragerea din scaunul metropolitan. Toate acestea au cântărit suficient în balanţa Sfântului Sinod al Bisericii Mari, care decide întemeierea unei a doua eparhii. Întrucât membrii respectivului for eclesiastic purtau lui Iachint un respect fără margini şi nu trebuia să-i fie nesocotite credinţa şi destoinicia dovedite în timpul cât slujise scaunul metropolitan de la Vicina şi acum cel de la Argeş, au hotărât să înfiinţeze o a doua Mitropolie, în jurisdicţia căreia să intre toate bisericile şi mănăstirile din Ţara Românească sub numele de „a Severinului" sau „dinspre Severin", în scaunul căreia să fie hirotonit ca mitropolit doar „al unei părţi din Ungrovlahia, adică al unei jumătăţi", Antim Critopol, cealălaltă jumătate urmând să fie lăsată cuviosului Iachint, „arhiereu a toată Ungrovlahia". Deşi Mitropolia Severinului a luat naştere în august 1370, la solicitările şi motivaţiile domnitorului Vlaicu Vodă, Sinodul Patriarhiei Egumenice îl alege şi-l hirotoniseşte pe Antim (Daniil) în octombrie 1370. Anul acesta se vor împlini 650 de ani de la înfiinţarea uneia dintre cele mai importante structuri canonice a Ortodoxiei.

Sub Crugul Eminescului

Un poem - trei limbi

Poezia *Criticilor mei,* tipărită la finalul volumului *Poesii* din 1883, a fost „elaborată în epoca ieşeană în 1876 şi luăm cunoştinţă de ea dintr-o scrisoare a lui Eminescu către Ioan Slavici din 20 septembrie 1877. Poetul ia apărarea lui Maiorescu criticat de G. Zotu pentru micul tratat de logică.” (D. Vatamaniuc, cel care a îngrijit ediţia de *Opere* ale lui M. Eminescu din Colecţia „Opere Fundamentale” coordonată de acad. Eugen Simion, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999, pag. 891). „Poezia se păstrează în două manuscrise în trei versiuni.” (*Idem*)

În cele ce urmează, alăturăm poemului eminescian original, traducerea în engleză propusă de profesorul româno-israelian Alfred M. Bruckstein, precum şi versiunea franţuzească a poemului, realizată de scriitoarea Paula Romanescu, inclusă în recentul volum bilingv *Vreme trece, vreme vine/ Passe le temps, vient le temps,* apărut în Biblioteca Revistei *Curtea de la Argeş* (numărul 17 din serie), la Editura Tiparg, Piteşti, 2020.

Alfred Bruckstein, matematician-informatician, acum profesor la celebrul Institut Tehnion din Haifa, Israel, este fiul scriitorului român Ludovic Bruckstein. Are preocupări legate de grafică (a se vedea numărul pe luna octombrie 2018, ilustrat cu desene ale sale şi fiului, Ariel Moses Bruckstein) şi de traducerea în engleză a poemelor eminesciene (a se vedea, în ianuarie 2019, traducerea poemului *La steaua,* şi atunci având alături un desen tematic al traducătorului, cum este şi cel de mai jos), de obicei, nemulţumit de traducerile anterioare pe care le-a întâlnit. (Redacţia)

Criticilor mei
Mihai Eminescu

**Multe flori sunt, dar puţine
Rod în lume o să poarte,
Toate bat la poarta vieţii,
Dar se scutur multe moarte.**

**E uşor a scrie versuri
Când nimic nu ai a spune,
Înşirând cuvinte goale
Ce din coadă au să sune.**

**Dar când inima-ţi frământă
Doruri vii şi patimi multe,
Ş-a lor glasuri a ta minte
Stă pe toate să le-asculte,**

**Ca şi flori în poarta vieţii
Bat la porţile gândirii,
Toate cer intrare-n lume,
Cer veştmintele vorbirii.**

**Pentru-a tale proprii patimi,
Pentru propria-ţi viaţă,
Unde ai judecătorii,
Nenduraţii ochi de gheaţă?**

**Ah! atuncea ţi se pare
Că pe cap îţi cade cerul:
Unde vei găsi cuvântul
Ce exprimă adevărul?**

**Critici voi, cu flori deşerte,
Care roade n-aţi adus –
E uşor a scrie versuri
Când nimic nu ai de spus.**

To my critics

**Of flowers many, but a few
Fruit will bear in the world
All are lined-up at life's gateway
But lots wither, dead and cold.**

**It is easy to write poems
When nothing you have to say,
Empty words stringing together
In a meaningless wordplay.**

**But if your heart is tormented
Yearnings, too many to mention
And your mind is always troubled
To all of them paying attention,**

**Like those flowers at life's gateways
To your thoughts they seek a way
All demand the world to enter,
In words to be dressed want they.**

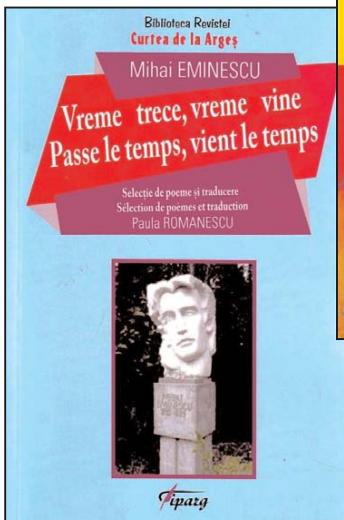
**It is then that for your passions
For your longings, for your lies
You can't find the proper judges
Ruthless, and with freezing eyes!**

**Then it seems like the sky's falling
On your head and on your mind:
The word to express true feelings
Where on Earth you're going to find?**

**Critics, you'are but barren flowers
With no message to convey,
It is easy to write poems
When you have nothing to say.**

(Translation by Alfred M. Bruckstein)

Portret de Romulus Harda

À mes critiques

**Tant de fleurs mais peu d'entre elles
Vont porter sur terre des fruits.
Toutes frappent à la porte de la vie
Mais la mort s'en prend, souveraine.**

**C'est facile à faire des vers
Quand on n'a rien à dire
En enfilant des mots de rien
Qui sonnent faux au vide de la lyre.**

**Mais quand ton âme se déchire
Sous la flamme des passions
Et que toutes veulent que leurs dires
Touchent le cœur de ta raison,**

**Comme les fleurs au seuil de la vie
Elles frappent aux portes de la pensée
Et demandent d'entrer au monde
Et demandent de s'exprimer.**

**Pour tes passions raisonnables,
Pour ta propre existence,
Où sont les impitoyables
Critiques au regard de glace ?**

**Ah ! Tu crois que bientôt
Tout le ciel va s'écrouler
Sur ta tête. Où est le mot
Qui exprime la vérité ?**

**Vous, critiques aux fleurs amères
Dont les fruits guère ne s'inspirent,
C'est facile à faire des vers
Quand on n'a rien à dire.**

(Traduction par Paula Romanescu)

Botanistul academician Emil Pop (1897-1974) s-a născut în comuna Bucerdea Vinoasă din judeţul Alba. Ca elev, terminase cu bine cinci clase la liceul maghiar din Alba Iulia, când hotărârea tatălui său de a-l muta la liceul românesc din Braşov îi creează marea îngrijorare că nu va putea face faţă *greutăţilor şcolare cu puţina sa lectură în româneşte şi graiul prea popular pe care îl deprinsese* în satul natal. Va descrie primele sale impresii din Braşov: *Mi-am dat seama numaidecât de resemnarea pe care graiul strămoşilor mei, ţărani de la poalele Munţilor Apuseni, avea s-o îndure în faţa celui vorbit de braşoveni. O resemnare a cărei melancolie era victorios biruită de bucuria expresiei frumoase şi a pronunţiei corecte pe care o auzeam mereu, din ce în ce mai încântat. Şi, într-adevăr, atracţia fascinantă a Liceului din Braşov, înainte de Unire, se datora în bună parte şi limbii româneşti, care răsuna la poalele Tâmpei mai curat şi mai literar decât oriunde în Transilvania.*

Abia începute lecţiile, am simţit din ce în ce mai lămurit şi mai profund că şcoala din Scheii Braşovului ne impresiona, ne lega, ne educa, în afară de frumoasa limbă românească, prin nobila ei tradiţie şi prin superioritatea morală şi culturală a profesorilor. […] Dascălii braşoveni erau cei mai de seamă intelectuali ai Ardealului din anii care au precedat Unirea din 1918. […] La început de veac şi la sfârşit de etapă a istoriei, Liceul din Braşov ne-a sădit şi statornicit în suflete Unirea înainte ca ea să se fi înfăptuit politiceşte.

Dintre tinerii ardeleni care au intrat în şcoală în primii ani ai României Mari, aleg spusele istoricului academician **Ştefan Pascu** (1914-1998), născut în comuna Apahida, judeţul Cluj: *Învăţătorii din Transilvania, după înfăptuirea Unirii, săvârşeau de multe ori adevărată muncă de pionierat. Un învăţător la mai multe clase era nevoit să-şi aleagă „ucenici” dintre cei ce dovedeau mai multă sârguinţă.* Acestora li se încredinţau colegi pentru a-i supraveghea şi „educa”.

Mă opresc aici, cu gândul că educatorii de astăzi şi, mai ales, cei care scriu manuale pentru elevi, ar fi bine să presare în lecţiile la clasă şi în paginile cărţilor adresate tinerilor povestirile şi poveţele celor care au îmbogăţit patrimoniul cultural şi ştiinţific al ţării şi al umanităţii.

Secvenţe literare din Războiul de Reîntregire

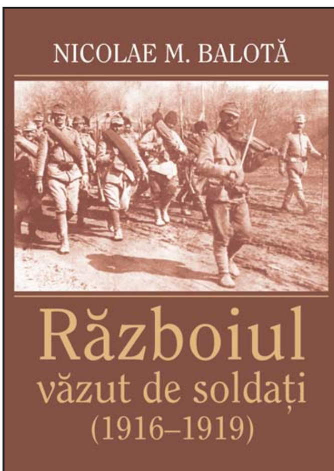
Marian NENCESCU

In 1938, apărea la Editura Fundaţiilor Regale, cartea *Zile de lazaret. Jurnal de captivitate şi spital*, aparţinând unui mare mutilat de război, Gheorghe Banea, erou rănit la cap în timpul campaniei din Dobrogea, întors în ţară în urma unui schimb de ostatici, invalizi. Declarat, oficial, *mort,* Banea a fost judecat de Curtea Marţială pentru însuşire de identitate, fiind obligat să se târască, în cârje, dintr-un oraş în altul, pentru a-şi câştiga dreptatea în faţa instanţelor civile şi militare. În cursul acestui calvar, de mai bine de un deceniu, Gh. Banea a fost internat, inclusiv la Socola, într-o celulă cu alienaţi mintal. Cartea sa a stârnit în epocă un ecou imens, fostul ostaş fiind considerat *un mare scriitor contemporan*, iar lucrarea sa, un debut epic remarcabil. Au scris, sincer şi dezinteresat, despre acest inedit memorial de război, cei mai importanţi condeieri ai vremii, începând cu Pompiliu Constantinescu, care l-a asemănat cu Neculce, Hogaş şi Creangă, apoi G. Călinescu, evidenţiind „calmul povestitorului în luptă cu suferinţa atroce şi cu moartea", şi, în fine, Perpessicius, el însuşi veteran şi mutilat de război, care a văzut în volum „un document autentic de o sanctificantă umanitate". La rândul lui, Mihail Sadoveanu a înaintat Academiei Române propunerea de acordare a Premiului pentru proză „Ion Heliade-Rădulescu", conferit la 12 ianuarie 1940.

Într-un articol intitulat *Cărţile luptătorilor,* Camil Petrescu, autor de literatură de război şi teoretician al stilului natural, anticalofil, pornind de la textul lui Gh. Banea, a acuzat autorităţile de nerecunoştinţă faţă de combatanţi: „O gravă, ruşinoasă şi dezolantă neînţelegere", arătând că lucrarea ilustrează „un povârniş al blocului masiv de dispreţ postbelic pentru cei care au fost pe front" (*Revista Fundaţiilor Regale*, nr. 5, 1 mai 1938). Cu totul, cartea lui Gh. Banea, autor consemnat şi de Aurel Sasu în *Dicţionarul biografic al literaturii române* (Ed. Paralela 45, 2006), reprezintă *un document de epocă,* o mărturie a unei experienţe-limită de viaţă, *jurnalul* unei imense suferinţe fizice şi morale, fiind, străbătută de ceea ce criticii au numit „spiritul frontului". Pusă alături de creaţii cu conţinut similar ale lui Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu şi, mai aproape de zilele noastre, Zaharia Stancu (*Jocul cu moartea,* 1962), cartea lui Gh. Banea se distinge prin dramatism şi autenticitate. Poate doar *Memoriile unui ofiţer român, fost prizonier în Bulgaria* de Constantin Vlădescu (apărută în 1928) şi, cu deosebire, *Pirin Planina*, a lui G. Topîrceanu (lucrare republicată în 2013), mai poartă aceeaşi aură a *autenticului.*

Dacă Gh. Banea a reuşit, înainte de război, să răzbată, cu *Jurnalul* său, până în aula Academiei Române, e drept, asta şi în condiţiile constituirii unui puternic curent umanitarist şi antimilitarist, stimulat şi de războiul cel nou, ce bătea la uşă, cărţi cu conţinut similar, scrise după 1945, nu au avut acelaşi ecou. Explicaţia vine dinspre politic. În condiţiile promovării stricte a unei literaturi controlate tematic şi ideatic de Partid, orice încercare de a aduce la cunoştinţa publicului ecoul unor experienţe individuale şi colective unice, care au determinat, în ultimă instanţă, destinul istoric al României (Mari), era sortită eşecului. Este şi cazul cărţii lui Nicolae M. Balotă, *Războiul văzut de soldaţi, 1916-1919* (Ed. Tiparg, Piteşti, 2019), o reconstituire istorico-literară a Războiului de Reîntregire, publicată postum, la stăruinţa familiei.

Dintr-o succintă notă biobibliografică, aflăm că Nicolae M. Balotă (n. 1894 – d. 15 ianuarie 1984) a fost voluntar în Campania din 1913, apoi, din nou, „completaş" în Regimentul 4 Argeş, participant la luptele din Transilvania, de la Bucureşti şi de la Mărăşti, rănit şi decorat cu *Bărbăţie şi Credinţă,* clasa a II-a cu spade, şi avansat, la sfârşitul Războiului de Reîntregire, la gradul de sergent. După 1922 îşi îndeplineşte visul de a deveni marinar, fiind îmbarcat, la cerere, pe cargobotul „Bucureşti", apoi, după obţinerea brevetului de ofiţer de marină, navighează, în calitate de căpitan de cursă lungă, pe Marea Neagră şi pe Mediterana, până în 1953, când este arestat, judecat şi condamnat la 6 ani, pentru „agitaţie politică". Execută 3 ani la Poarta Albă, apoi este eliberat „din lipsă de probe" şi, din 1958, pensionat. Pasionat de literatură, poet amator şi activ epistolier, după mărturii de familie, scrie o istorie a *Marinei româneşti,* în patru volume, rămasă în manuscris, şi reuşeşte să publice un volum de versuri, *Din spuma mărilor* (1938), şi altul de proze cu tematică marinărească, *Oameni, furtuni, vapoare* (publicat în 1984, la Albatros; pe copertă apare şi publicistul Constantin Novac). Principala sa lucrare este, însă, *Războiul văzut de soldaţi,* o carte-document, o mărturie despre o experienţă de tip existenţialist,

am spune, a unui fost militar „conştient de simţul datoriei către Ţară".

Scrisă în registru autobiografic, la exact 51 de ani de la derularea evenimentelor („România a intrat în Război în noaptea de 15 spre 16 august 1916, la ora 9 seara, iar în 1967, tot în noaptea de 14 spre 15 august, la ora 9 seara, am început să scriu aceste amintiri. Le-am avut notate într-un carnet pe care mi l-a păstrat o soră a mamei, din Piteşti", p. 440), autorul se identifică cu unul din personajele sale, *sergentul-major Nicolae Baltazar.* Cartea este, aşadar, o *mărturie directă,* dar şi, literar vorbind, o ficţiune, un *poem epic*, o mărturie a unei experienţe unice, *purificatoare*, a generaţiei războiului. Conştient de riscurile demersului său, Nicolae M. Balotă (iniţiala îl separă de ruda sa apropiată, scriitorul omonim, cu aceeaşi ascendenţă argeşeană) îşi susţine intervenţia prin *autenticitate:* „Unii scriitori, ba încă din rândul celor mai pricepuţi a mânui condeiul, au descris Războiul fără a cunoaşte bine pe *soldatul român*" (s.n.). La fel, este negată teza după care nenorocirile războiului vin de la armata noastră „tânără" sau că ostaşul, la origine simplu ţăran, era nefamiliarizat cu tehnica şi tacticile avansate: „Soldatul român, afirmă, peste ani, comandorul Balotă, a fost o pildă de vitejie vie, de bunătate şi de încredere oarbă în şefi şi în victorie" (p. 14). Scrisă târziu, în plină epocă realist-dogmatică, lucrarea face şi (uşoare) concesii noii ideologii, în speranţa, altfel zadarnică, de a fi publicată: „Dacă editorul găseşte fraze care, din punct de vedere politic, ar dăuna intereselor noastre, *poate să le suprime* (s.n.), însă manuscrisul să fie păstrat la Arhiva Statului, deoarece conţine adevăruri de necontestat, văzute şi trăite de tot neamul românesc" (p. 15).

Recitit, după cinci decenii de la elaborare, manuscrisul este „un şoc, o revelaţie" (Gh. Păun, *Prefaţă* la ediţia din 2019). Secvenţe dramatice, de pe front, de un realism tulburător, alternează cu efuziuni lirice şi, uneori, cu comentarii (politice) sarcastice. Întâlnim, în carte, *scene antologice,* adevărate *fresce sociale,* precum discuţia dintre un „completaş" piteştean „slab şi pipernicit" şi comandantul Regimentului 4 Argeş, colonelul Nicolae Urdăreanu: „– Cum te cheamă, ostaşule? – Să trăiţi, *don colinel,* sunt soldatul Nicolae, *cotingentul* 1912. – Ce vrei să faci la război? – Vreau, să trăiţi, să *dăfilez* pe Strada Mare din Budapesta, cu un ungur înfipt în *baineţă*" (p. 32). Ideea că războiul se câştigă *la baineţă* răzbate frecvent în carte, fiind, susţine autorul, adânc fixată în conştiinţa soldatului nostru: „În imaginaţia lor, războiul se reduce la câteva lovituri de tun, de deschidere, ca la manevre, apoi indispensabilul atac *la baineţă,* la care nici un turc, neamţ, bulgar ori ungur nu s-ar fi putut împotrivi" (p. 32). Recursul *la baineţă* este adesea prezent, şi ca un *motiv literar,* fiind evocat chiar înaintea atacului de la Mărăşti, când soldaţii căutau câte o piatră mai poroasă ca să-şi ascută *bainetili,* în aşteptarea întâlnirii cu inamicul.

Iată şi episodul „trecerii frontierei": „Cam pe la ora 2 noaptea s-a sunat *deşteptarea*, apoi, după vreo oră, *adunarea*, în pas alergător. – Dă, soldat, mai iute şi treci în linie, strigau gradaţii, de data asta *fără să-i mai înjure* (s.n.). Mergem la război!" (p. 37). Din păcate, astfel de scene „idilice" sunt rare în carte. Entuziasmul „completaşilor", al „copiilor munţilor", cum îi numea colonelul Urdăreanu, s-a transformat, curând, în disperare. În preajma Braşovului, sergentul Baltazar trăieşte primul şoc: „– Ce e cu ăştia ? Noi luăm formaţie de luptă şi ei se odihnesc la soare? Vreo patruzeci de ostaşi, din batalionul întâi, dormeau la poalele movilei Sânpetrului, dar dormeau *somnul de veci* (s.n.). Moartea îi prinsese cu cartuşierele pline de gloanţe, cu sacii de merinde în spate şi încinşi cu centiroanele. Aşa au şi fost îngropaţi, de sanitari, într-o groapă comună" (p. 197). Tot la Sânpetru este rănit şi naratorul, alias Baltazar: „– Ai noroc că ai căzut cu faţa în sus, îl încurajează un medic militar. Hai că te faci bine! Apoi, către un sergent: – Adă-mi alt rănit" (p. 203). Evacuat de pe front, scapă din încercuire, mai mult cu *noroc* decât prin grija armatei, şi ajunge, nu fără peripeţii, mai întâi la Ploieşti, apoi în Piteştiul natal. Este trimis apoi la un *spital de docuri* (amenajat în foste magazii de cereale, dezafectate), de la Galaţi, unde prinde drag de marinărie, admirând navele noastre care transportau trupe şi efecte militare ruseşti: „Pe unele cântau muzici. Erau vechile noastre vapoare, având la bord echipaj românesc, puse la dispoziţia aliaţilor."

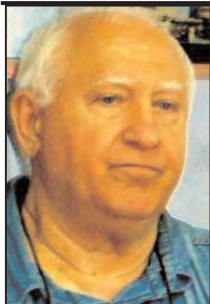
Vindecat parţial, este relocat la Regimentul 11 Siret, unde ajunge chiar să comande „Detaşamentul Baltazar", alcătuit din oameni adunaţi de el, de prin cancelaria regimentului. Despre luptele de la Mărăşti s-au scris pagini de istorie. Nicolae M. Balotă are propria versiune: „A doua zi (pe 10 iulie 1917 - n.n.), la revărsatul zorilor, când pe cer apăru o funie albă de lumină, liniştea dimineţii fu tulburată de glasul unui tun de 120. La cinci minute după prima bubuitură, parcă se produse un cataclism... Tot dealul Mărăştilor, inclusiv satul, era acoperit de un fum gros şi negru, dând impresia că arde pământul..." (p. 383). În vremea asta, ascunşi bine în tranşee, soldaţii se gândeau tot la... atacul cu baionetele: „Şi-un copil ştie că după ce bate *antileria,* infanteria porneşte la atac, cu *bainetili.* Asta mi-e crucea, fraţilor, de n-om fugi mâine, pe vremea asta, după nemţi, zise unul făcându-şi o cruce mare" (p. 384). Atacul porneşte, într-adevăr, dar după trei zile, căci, între timp, ruşii, *la ordinul lui Kerenski* (socialistul Alexandru Kerenski a condus Guvernul provizoriu rus, după abdicarea ţarului, în martie 1917; a fost răsturnat de la putere de puciul militar bolşevic, cunoscut în istorie drept Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie), rup frontul, refuzând ofensiva: „Ce spui, *majurule,* în legătură cu această situaţie? Extrem de abătut, Baltazar răspunse: – Dacă aş fi majur de meserie, ar trebui să-ncep să-njur" (p. 389).

Fără a mai zăbovi şi asupra altor episoade de război, merită semnalat momentul *dezolant* al întoarcerii trupelor de pe front: „Fiecare ostaş fu îmbrăcat de la reforme, dar cu haine aşa de zdrenţuite de-ţi făceau impresia că sunt culese din gunoaie. Apoi fură îmbarcaţi, de-a valma, 1.500 de oameni în 30 de vagoane. – Mă, fraţilor, zise un soldat rănit la Mărăşeşti, când am plecat militar ne-au dus cu muzicile la gară, iar acum ne iau în primire cu *bainetili* la arme" (p. 439). Recunoştinţa Patriei? „Dacă aş fi eu şeful Ţării Româneşti, pe cei care i-au trimis pe ostaşi dezbrăcaţi acasă i-aş pune fără milă la zid şi i-aş împuşca, rosti, plin de furie şeful gării." Sunt cuvintele cu care Nicolae M. Balotă, alias sergentul Baltazar, îşi încheie relatarea.

→

Centenarul Marii Uniri

Iunie al Trianonului

Ion ANDREIŢĂ

O evocare. Eram de câteva luni în Franţa, la Paris, pe post de *prinţ-consort* al diplomatei Lia-Maria Andreiţă şi, totodată, „corespondent voluntar" al ziarului *România liberă*, statornicul meu loc de muncă de unde, conform legii, primisem detaşare. Vizitasem cele câteva locuri care amintesc de bravi concetăţeni care sporesc „corola de minuni" atât a României, cât şi a Franţei: Cimitirul Montparnasse – cu sculptorul Constantin Brâncuşi, dramaturgul Eugen Ionescu, filosoful Emil Cioran, sculptorul Ion Vlad (cu acel Eminescu tulburător, de lângă Biserica Ortodoxă Română), Tristan Tzara; Cimitirul Père Lachaise – cu George Enescu; alte adrese (străzi) unde locuiseră Elena Văcărescu, Martha Bibescu, Panait Istrati – cu numele încrustate în basoreliefuri şi plăci omagiale.

Extinzând treptat aria de investigaţie, am ajuns (şi) la faimosul Versailles – cu cele două palate adiacente: Trianonul Mare şi Trianonul Mic. Mi-a vibrat imediat în minte pagina de istorie: la Trianon se încheiase, în ziua de 4 iunie 1920, Tratatul de pace între Puterile Aliate şi Asociate (între care şi România) cu Ungaria (ca reprezentantă a fostului Imperiu Austro-Ungar). Şi nu-mi trebuie alt îndemn ca să-i trec pragul. E vorba de Trianonul Mare. Parcurg încăperi fastuoase, mobilă-epocă, şi ajung, în sfârşit, în marea Sală de bal. Aici, pe o măsuţă, tăbliţa explicativă. Citesc – reproduc cu cuvinte apropiate, fără a schimba sensul: *În această sală s-a semnat tratatul prin care Ungaria a fost redusă la hotarele actuale, după primul război mondial.* Cam acesta era sensul: un fel de vai, iată ce-a suferit biata Ungarie. Nimic altceva. I-am spus ghidului (o fată frumoasă, amabilă) că nu prea este în regulă cu această explicaţie; că, pe lângă Ungaria, atunci/acolo au fost menţionate şi alte ţări etc. etc. Şi-mi revine în minte pagina de istorie, în care scrie clar că prin Tratatul de la Trianon se recunoştea pe plan internaţional unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România, dar şi a Slovaciei şi Ucrainei Subcarpatice cu Cehoslovacia, a Croaţiei, Sloveniei şi părţii de vest a Banatului cu Serbia (ce va purta numele Iugoslavia) etc. Fata m-a ascultat cu atenţie, şi-a notat ceva şi m-a asigurat că va transmite totul şefului ei care, cu siguranţă, va cerceta şi va soluţiona situaţia.

Am stat la Paris patru ani, timp în care am vizitat de nenumărate ori Versailles-ul, neuitând să trec, din când în când, pe la Marele Trianon. Plăcuţa explicativă din Sala semnării Tratatului era neschimbată. Turiştii veneau, intrau, se opreau, citeau; înţelegeau mai mult sau mai puţin – dar ceva tot reţineau. Pe asta mizau, probabil, şi cei care scriseseră *ciudata* explicaţie; doar-doar…

Puţină istorie. La Budapesta, în momentul ratificării Tratatului (august 1920) parlamentarii au clamat cât i-au ţinut bojogii: *Nem, nem, soho!* („Nu, nu, niciodată!") – strigăt devenit deviză a revizionismului maghiar; aşa cum ziua de 4 iunie 1920 a fost declarată „zi de doliu naţional".

Din acel moment, ţara cu ambiţii revanşarde n-a încetat să clameze spre toate zările, pe toate limbile, aşa-zisa nedreptate ce i s-a făcut – şi care trebuie neapărat *reparată,* mai ales în privinţa graniţei cu România (Transilvania!), dar şi cu alte state din jur. Să ne amintim cuvintele avertizoare ale lui Nicolae Iorga, din 1926 (de care n-am prea ţinut seamă, iar acum încercăm să ne fals-căim): „Nu se ştie îndeajuns ce formidabilă e propaganda ungurească contra noastră astăzi şi cât de adânc pătrunde pretutindeni, ce oameni de seamă, în toată lumea, ajung să se convingă că noi suntem nişte barbari răpitori, balcanizatorii unor teritorii care revin Coroanei Sfântului Ştefan. O să ne întâlnim, cândva, cu rezultatele acestei propagande şi o să ne muşcăm mâinile până la sânge pentru că facem economii unde nu trebuie."

Iată, clipa a sosit. Ungaria a iniţiat, cu vreo doi-trei ani în urmă, acţiunea „Trianon 100", pentru care a investit sume uriaşe în multiple feluri de propagandă, atât externă, cât şi în interior, pe plaiul panonic, ca nu cumva să slăbească spiritul revizionist din mintea ungurului. Ajungem astfel la un alt mare istoric patriot, Dinu C. Giurescu, care, în 2017, trăgea un nou semnal de avertizare: „Ungurii se gândesc la un plan cu bătaie lungă. Şi anume, să schimbe percepţia opiniei publice internaţionale despre Trianon. Să arate că Trianonul a fost o nedreptate etc. etc. Ungurii se nasc şi trăiesc până la moarte cu această imagine a Ungariei Mari – de la Braşov până în Coasta Dalmaţiei, şi din Slovacia până spre Dunăre."

„Vrem totul înapoi!" - colant distribuit recent de mişcarea „Noua Gardă Ungară".

Efecte imediate. În suta de ani scursă – şi sărbătorită, acum, mai la strâmtoare, cu miros de pandemie – Ungaria a ridicat, de-a lungul şi de-a latul ţării, numeroase monumente, cruci, alte semne (cu însemne) toate dedicate Trianonului *pedepsitor.* La Bekescaba, un orăşel la vreo opt-zece kilometri de Gyula (aceasta, la cincişase kilometri de România) a fost instalată o ghilotină uriaşă, „Ghilotina Trianon", al cărei cuţit cade pe victimă. La Koszeg şi Sagberg tronează crucile *suferinţei.*

Să nu uităm cum aceiaşi vajnici căutători de gâlceavă au împânzit şi Transilvania cu statui, unele plantate în *onoarea* unor fascişti maghiari. Mai mult, grija lor faţă de ce se întâmplă în ograda altora le tulbură somnul. Transcriu dintr-un studiu (2018) al doctorului în istorie Alexandru Ghişa, profesor asociat la Universitatea „Babeş-Bolyai" şi diplomat cu două misiuni la Ambasada României din Budapesta, în anii 1987-1990 şi 2000-2005: „Un coleg de la Ambasada României din acea perioadă (1989-1990 – n.n.) dl col. Ion Todericiu, ataşat militar… în februarie 1990 a fost invitat la o şcoală militară pentru dezvelirea unui monument dedicat *eroilor maghiari care au murit în revoluţia română* (! – subl. mea). Nu zic mai mult. Dar mai zic totuşi că în 2009, la douăzeci de ani de la eveniment, partea maghiară a solicitat amplasarea unui monument la Bucureşti. Ministerul Apărării ne-a cerut avizul Ministerului de Externe, am ajuns să fac eu nota-raport pentru ministru, în care am spus că e cam mult să amplaseze un astfel de monument la Bucureşti, tot dedicat eroilor maghiari morţi pe teritoriul românesc. N-am mai zis altceva. Monumentul acesta, la care era anunţat ministrul Apărării din Ungaria, cu gardă militară ungară, s-a ridicat în Bucureşti în Cimitirul calvin, care e teritoriu al comunităţii calvine din Bucureşti, a maghiarilor reformaţi… Pentru că nu ne-am dat acordul, ministrul român al Apărării nu a mai participat la dezvelirea monumentului." Fără comentarii.

Alaska, pilda care ia minţile slujitorilor lui Dumnezeu. O altă iniţiativă aparţine diasporei – şi nu oricăreia, ci slujitorilor bisericii – şi este străbătută de o idee pe cât de imprevizibilă, pe atât de tranşantă. Citez: „La 14 noiembrie 2019, liderii Bisericii Reformate Maghiare din America, în frunte cu episcopul Zoltan Lizik, au participat la o Conferinţă a Consiliului Diasporei, la Budapesta, în cadrul căreia prim-ministrul Viktor Orban a transmis un mesaj de susţinere. (…) După ce liderii Bisericii Reformate Maghiare din America au revenit în Statele Unite, aceştia au făcut un anunţ surprinzător. Episcopul Zoltan Lizik şi consilierul său Zsolt Demeter au cerut nici mai mult nici mai puţin decât destrămarea Ucrainei, într-o proclamaţie tipărită la editura organizaţiei şi distribuită membrilor acesteia. Astfel, Lizik şi Demeter pretind că Transcarpatia trebuie *cumpărată* de la Ucraina şi anexată Ungariei. Ei susţin că Ucraina nu are prea multe beneficii de pe urma deţinerii acestei regiuni şi că ar trebui să procedeze la fel ca Rusia în 1867, când a vândut Alaska Statelor Unite. Enoriaşilor bisericii li s-a cerut să contribuie la strângerea fondurilor necesare, pentru ca proiectul să poată fi demarat cel mai târziu în luna iunie 2020."

Ce s-ar mai putea comenta – şi de data aceasta?

Între noi, românii. Dar să ne întoarcem la oile noastre... din Parlament. Şi să spunem c-au behăit şi ele o idee înţeleaptă. În iunie – tot în iunie, dar anul trecut, 2019 – senatorii Titus Corlăţean şi Şerban Nicolae au propus un document prin care ziua de 4 iunie să fie declarată *Ziua Tratatului de la Trianon.* În scopul marcării acestei Zile, zice documentul, „se organizează, la nivel naţional şi local, manifestări cultural-educative şi ştiinţifice consacrate conştientizării semnificaţiei şi importanţei Tratatului de la Trianon". Până să declare şeful grupului UDMR din Camera Deputaţilor că „proiectul este jignitor la adresa maghiarilor din România şi contravine tuturor năzuinţelor care servesc coexistenţei paşnice dintre majoritate şi comunitatea maghiară, limitând şi proiectele privind un viitor comun", precizând că „UDMR se opune hotărât iniţiativei şi va întreprinde totul ca legislativul să respingă proiectul cât mai repede" – presa (de mult) vândută a şi luat *atitudine.* Vedem/citim, pe DIGI 24-HD: „Provocare PSD la adresa Ungariei" etc. etc. – *si dă-i si luptă si dă-i si…* Iar în 16 ianuarie 2020 – când creştinii ortodocşi cinsteau *lanţul Sfântului Petru* – vine, punând capac *cumplitei ameninţări naţionale/internaţionale*, şi punctul de vedere al Guvernului României: *Nu susţine proiectul legislativ.*

Ăştia suntem... Şi mă întorc din nou la academicianul Dinu C. Giurescu, la o mâhnită spusă a lui, în finalul căreia pâlpâie parcă o undă de nădejde. Să citim împreună: **Să-ţi iubeşti ţara în zilele noastre este aproape o infracţiune… Poate sunt naiv, dar eu încă mai cred în naţiune şi în forţa ei. Poporul ăsta mai are vigoare, poporul ăsta are ingeniozitate, poporul ăsta e creativ. Cred în el şi cred că la un moment dat se va trezi.**

PS. Mulţumesc (şi) pe această cale redacţiei revistei *Periscop* (redactor-şef, dr soc. Ioan C. Popa), gazetarilor Nicolae Gălăţeanu şi Alexandru Botez, pentru amabilitatea de a-mi fi îngăduit să apelez, în documentarea mea, la unele date şi informaţii făcute publice de către domniile lor.

Gravă, tulburătoare, înălţătoare, cartea *Războiul văzut de soldaţi* ne răscoleşte şi azi. Printre rânduri, ca o rază de soare, se ivesc, din când în când, secvenţe umoristice, cum ar fi episodul când, orice ar face soldaţii, nu pot să pronunţe cuvântul *noroade* („– Ptiu, rosti locotenentul Lilea revoltat. Bată-vă mama Ana de *nărozi*, să nu vă mai aud cântând *La arme*, că mă faceţi de râsul lumii", p. 106), dar mai cu seamă clipe de reflexie adâncă: „Măi, fraţilor, zise tare alt soldat, *rumânul* e ca pisica, oricum îl vei arunca în sus, el tot în *picere* cade" (p. 280). Dincolo de limbajul arhaizat, răzbate omenia, altruismul dezinteresat, înţelepciunea nativă: „Nu ştii dumneata, zise un soldat cu părul cărunt şi cu braţul legat, *privindu-l ca pe copilul său* (s.n.), că la pământ roditor se găseşte şi cotropitor? Aşa e dat neamului *rumânesc* să sufere..." (p. 280).

Cândva, într-o Românie aşezată în matca ei, un veteran de război primea, pentru o carte asemănătoare, Premiul Academiei. Astăzi, *Războiul văzut de soldaţi* abia are o „mână" de cititori. Nu întâmplător, cartea vorbeşte despre eroism, dar şi despre laşitate, politicianism, trădare. Semnificativ este, în acest sens, *Cuvântul de încheiere*, un epilog trist şi pilduitor: unui soldat, rănit la Braşov, i-a venit avansarea după 20 de ani, unui locotenent care a capturat de la inamic un tun cu toate efectele sale, i s-a imputat, după război, o carabină pierdută la Mărăşeşti, un erou de la Bălăria a ieşit la pensie căpitan, fiindcă, pe front, s-a contrazis cu un general. Să fie şi asta o lecţie? Cărţi despre război s-au scris şi, cu siguranţă, se vor mai scrie. Poate că ar fi timpul să le şi recunoaştem valoarea. De aceea, propunerea ca *Războiul văzut de soldaţi* să primească, chiar şi post-mortem, Premiul Academiei, ar fi dovada că sacrificiul „copiilor munţilor", argeşeni, n-a fost zadarnic.

Problema federaţiei statelor europene[1]

Dimitrie GUSTI

[1] **Prelegere publică de încheiere a ciclului organizat de Institutul Social Român în anul 1929-1930: „Experienţa socială şi politică contemporană". În anexă publicăm textul integral al Memorandului, cu cele mai importante răspunsuri din partea statelor europene. „Federaţia statelor europene" fiind una din problemele centrale ale timpului, menită pentru multă vreme să rămână în stadiul discuţiei şi studiului, credem că facem un serviciu opiniei publice luminate româneşti publicând această Anexă. Pentru documentare cf. R. Cotaru, *Note pentru o bibliografie critică a problemei paneuropene* (în *Arhiva pentru ştiinţă şi reforma socială,* IX, 1-3, 1930).**

La 140 de ani de la naşterea sociologului Dimitrie Gusti, cel mai bun mod de a-l omagia este de a-i proba vitalitatea descumpănitoare a interogaţiilor şi diagnosticelor sale. Subiectul acestui text este, indiscutabil, cea mai presantă temă a zilelor noastre: viitorul Europei. Europa naţiunilor sau Europa federală?

Întrebarea era acolo şi acum aproape 100 de ani, la vremea când şeful Şcolii sociologice de la Bucureşti încerca să îi contureze un diagnostic şi un răspuns. Gusti nu a fost nici împotriva naţiunii, nici împotriva Europei, dar era un sociolog prea subtil ca să nu înţeleagă că e o sarcină enormă să faci din Europa o… naţiune.

Dilemele lui sunt dilemele noastre. Am rămas tot în orizontul întrebărilor gustiene (…), şi în orizontul răspunsurilor lui.

(Dan Dungaciu, *Dimitrie Gusti şi Brexit-ul. De unde trebuie să înceapă o discuţie despre Europa federală*, https://adevarul.ro/, 15 februarie 2020)

Adresa completă a articolului citat mai devreme al profesorului Dan Dungaciu, director al ISPRI (Institutul de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale al Academiei Române), este https://adevarul.ro/international/europa/dan-dungaciu- dimitrie-gusti-brexit-ul-trebuie-inceapa-discutie-despre-europa-federala-1_5e46be615163 ec427117170e/index.html

În context, merită citit şi articolul din 3 aprilie 2010, cu titlul *Europa va fi solidară sau nu va fi deloc? UE îşi joacă destinul la ruleta coronavirusului,* de la adresa https://adevarul.ro/international/europa/dan-dungaciu-europa-solidara-nu-delocc-ue-isi-joaca-destinul-ruleta-coronavirusului-1

Textul lui Dimitrie Gusti invocat în aceste articole – şi pe care îl reluăm în continuare – a fost publicat în *Sociologia militans. Introducere în sociologie politică*, Editura Institutului Social Român, Bucureşti, 1935, pp. 255-275, şi poate fi găsit la https://sas.unibuc.ro/storage/downloads/Sociologie%20politic%C4%83-6/DG35.FEDEREATIE_EUROPEANA1.pdf

Este un text dens, profesionist, adresat „opiniei publice luminate româneşti" (vezi mai sus), care pune diagnostice sumbre Europei (anilor 1929-1930), discută propunerile contelui Coudenhove-Kalergi (Richard Nikolaus von ~, 16 noiembrie 1894 – 27 iulie 1972) care, în 1923, publică volumul *Paneuropa*, considerat profetic, şi, mai ales pe cele ale lui Aristide Briand (28 martie 1862 – 7 martie 1932), de mai multe ori prim-ministru al Franţei între 1911 şi 1932, laureat al Premiului Nobel pentru Pace (alături de germanul Gustav Stresemann, în 1926), autorul cărţii *Memorandum on the Organization of a Regime of European Federal Union: International Conciliation,* publicată în 1930. Din păcate, promisele continuări ale analizei gustiene nu s-au materializat; concluzia mult simplificată a textului de faţă este „Europa unită este necesară, dar greu de realizat", dar numai prima parte a afirmaţiei este argumentată în detaliu, partea a doua este doar sugerată.

Actualitatea analizei lui D. Gusti este evidentă, cu menţiunea că, la nouă decenii distanţă, în lumea de astăzi şi cu experienţa UE din ultimii ani, multe alte nuanţe trebuie luate în seamă, variabile noi, actori noi, fenomene şi tendinţe care nu se manifestau înainte de Al Doilea Război Mondial. Dar, lectura-studiul textului lui Gusti sunt inevitabile – şi deosebit de utile.

La fel de utilă este reamintirea altor texte ale sale. Aş începe prin a recomanda recitirea Discursului său de Recepţie în Academia Română, *Fiinţa şi menirea Academiilor,* susţinut la 10 iunie 1923. Răspunsul la Discurs a fost rostit de istoricul Vasile Pârvan, secretar general al Academiei la acel moment. (Gh. Păun)

Cuprinsul: 1. Problema Europei: situaţia Europei în constelaţia mondială; consideraţii economice şi politice – Basarabia, aşa cum este văzută de paneuropeanul Coudenhove-Kalergi; unirea statelor europene este necesară. 2. Unirea acestor state este şi posibilă: ea s-a înfăptuit în deosebite rânduri în cursul istoriei. 3. Noţiunea de „federaţie". 4. Exemple de federalism: Elveţia, stat federal, The British Commonwealth of Nations, federaţie de state. 5. Planul Paneuropean al d-lui Coudenhove-Kalergi. 6. Memorandul lui A. Briand. 7. Societatea Naţiunilor şi Federaţia europeană. 8. Nici alianţă, nici bloc continental. 9. Suveranitatea „absolută"? 10. Simplă „uniune morală"? 11. Sociologia Europei. Metoda de lucru: studii prin organe speciale. 12. Primirea făcută Memorandului ilustrează psihologia politică a timpului. 13. Program pentru o Europă nouă.

S-a putut constata, din audierea celor douăzeci şi patru de prelegeri care au precedat-o pe aceasta, că trăim într-o epocă de mari şi repezi transformări politice. Am făcut cunoştinţă cu orientarea şi direcţia forţelor istorice noi, care, de la încheierea păcii, dau Europei înfăţişarea unui laborator unde se plămădeşte o viaţă nouă. Am avut prilejul să ne dăm seama de valoarea unor noţiuni curente, prea curente, cum sunt termenii: libertate, egalitate, democraţie, dictatură, parlament, aşa cum au apărut sub forme concrete în viaţa şi experienţa statelor de astăzi, şi am ajuns la încheierea că aceşti termeni trebuie revizuiţi.

Avem intenţia în această ultimă prelegere să reconstituim tabloul sintetic al învăţăturilor ce s-au desprins din cercetarea analitică a experienţei politice şi sociale europene contemporane.

Dl Coudenhove-Kalergi, eminentul promotor al mişcării paneuropene şi care fusese invitat de noi să vorbească tocmai despre Paneuropa, spre marele nostru regret, a fost împiedicat a vorbi în ziua ce i se fixase, căci prezida tocmai atunci Congresul Paneuropean la Berlin. Deoarece, însă, conferinţa pe care o anunţase nu putea lipsi din ciclul nostru, am primit eu sarcina grea de a-l suplini. E o sarcină ingrată de a fi trebuit să improvizez, în ultimul moment, o conferinţă, în locul specialistului de o reputaţie mondială, şi încercarea mea are desigur ceva temerar. Voi trata totuşi problema, ca observator conştiincios al evenimentelor timpului, deoarece cred că nu putea fi o mai logică încheiere a ciclului intereuropean din acest an decât tocmai o conferinţă tratând despre Statele Unite ale Europei.

1. Dacă anul acesta am făcut cunoştinţă cu: Vitalitatea regimului republican în Franţa, cu Ideologia fascistă, Democraţia tradiţională a Angliei, Republica Germaniei, Democraţia Statelor Unite ale Americii, Sovietele în doctrină şi acţiune, Mica Înţelegere, Noua Turcie, Polonia renăscută, Bulgaria de astăzi, Republica socialistă a Austriei, Democraţia cehoslovacă, Democraţia ţărilor nordice; Democraţia integrală a Elveţiei, Regimul dictatorial din Portugalia, Iugoslavia, Stabilizarea monetară europeană, Stabilizarea monetară franceză, Fundamentul economic al Statelor Unite europene, Opera politică a Societăţii Naţiunilor, Panamerica, Biroul Internaţional al Muncii; dacă, prin urmare, am făcut cunoştinţă cu fiecare stat în parte, se impune întrebarea: care să fie raporturile dintre ele, ar fi adică posibilă o viaţă a lor laolaltă?

Cu alte cuvinte, dacă avem state şi popoare europene, putem oare vorbi de o Europă? Aceasta este problema. Este problema Europei.

Europa nu este un termen corespunzător unei noţiuni ştiinţifice geografice. Geografia tăgăduieşte existenţa unui continent al Europei, care apare ca o prelungire triunghiulară a Asiei şi a ansamblului de insule şi peninsule ce termină continentul asiatic. Dar dacă nu există un continent propriu-zis natural al Europei, aşa cum este, bunăoară, continentul Asiei, Europa este însă un continent uman, o creaţie spirituală, o splendidă manifestare de voinţă şi gândire. Europa nu înseamnă deci un teritoriu, ci o idee social-spirituală, este societatea popoarelor europene, care, pe baze antice şi creştine, a creat acea civilizaţie, gloria rasei albe şi a umanităţii.

Europa este o idee raţională şi activistă, culminând în creaţiile ştiinţifice şi aplicările lor tehnice, care domină şi absorb celelalte culturi umane.

Se vorbeşte astăzi, cu multă insistenţă, de o criză a culturii europene. Asistăm la dialoguri între asiaticul Tagore şi europeanul Guénon, între scolasticul Massis, comis-voiajorul spiritual Kayserling şi nobilul european Romain Rolland, şi nu trebuie uitat din această societate Nietzsche, care, cu violenţa de limbaj cunoscută, a vorbit de o „decadenţă a culturii europene" şi a profetizat pe acel faimos supraom, pe omul sintetic, adică pe omul „european".

Să nu exagerăm! Când există o ştiinţă şi o tehnică europeană, care sunt conducătoarele destinelor omenirii întregi, nu se poate vorbi de o criză a culturii europene.

Dar fenomenul Europei este interesant din alt punct de vedere. Europa începe a se îndoi de ea însăşi; hegemonia ei mondială de până acum este discutată şi discutabilă; pentru întâia oară celelalte continente se pun înaintea ei ca rivale.

Expansiunea americană, deşteptarea popoarelor de rasă galbenă, evoluţia popoarelor islamice către o concepţie mai activă a vieţii publice sunt raţiuni care impun conştiinţei europene un examen sever. Căci Europa nu e numai în primejdie de a pierde supremaţia ei în lume, ci un lucru mult mai preţios, însăşi independenţa! Într-adevăr, nu mai e un secret pentru nimeni astăzi faptul că Europa a devenit din subiect, obiect al politicii mondiale. În timp ce problemele americane se rezolvă numai prin mijloace şi state americane, chestiunile europene, dimpotrivă, din ce în ce mai mult, sunt rezolvate prin soluţiile date de statele americane, la Geneva ca şi aiurea. Pentru observatorul atent, politica mondială începe a nu se mai face în Europa, iar istoria lumii nu mai este istoria Europei. Astăzi America e mai tare decât Europa; mâine, mai tare decât continentul nostru va fi poate Asia.

Iată câteva date statistice, care îndeamnă la reflecţii serioase asupra situaţiei Europei în constelaţia mondială. Cele 27 de state ale Europei, împreună cu teritoriile Monaco, San Marino, Liechtenstein şi Andora, la un loc, au o populaţie de 300.342.000 locuitori pe o suprafaţă de 4.854.000 kmp, în timp ce Statele americane au o populaţie de 209.000.000 pe o suprafaţă de 32.500.000 kmp, Asia de Est, împreună cu Japonia, 520.000.000 locuitori, pe o suprafaţă de 11.780.000 kmp, Confederaţia Britanică 464.000.000 pe 39.300.000 kmp, Federaţia rusească 150.000.000 pe 23.400.000 kmp.

Europa este deci, ca număr de locuitori şi ca suprafaţă, a treia. În timp ce însă lumea extra-europeană se uneşte în puternice federaţii politice şi economice, Europa rămâne permanent sfâşiată în 27 de state, cele mai multe rivale între ele!

Dar la aceste consideraţii trebuie să mai adaug încă două, de natură foarte gravă.

Întâi, consideraţii economice. Europa se află în plină decadenţă economică. Aceasta o auzim pe toate căile şi în toate părţile. Europa este ameninţată de ruină şi aservire; producţia Europei este haotică, consumaţia ei haotică, repartizarea produselor haotică, rivalitatea între ţările agricole şi cele industriale este fără precedent. De aici, consecinţele: în afară, un sălbatic protecţionism comercial, iar înăuntru o sărăcie şi o jale nespusă, o scumpete extraordinară şi lipsă de lucru.

Iată, spre pildă, ce spune un raport pe care-l face direcţia lui Deutsche Bank şi Disconto-Gesellschaft: „În Germania, la sfârşitul anului 1929, numărul celor lipsiţi de lucru se ridica la 1.985.000, în 1928 el a fost de 1.830.000, iar la redactarea prezentului raport (9 aprilie 1930) a sporit la 2.650.000."

→

Supliment bibliografic

La începutul anului 1931 erau 5 milioane, iar în august 1931 erau 4 milioane; în Anglia sunt peste 2 milioane. Faţă de această situaţie se fac sforţări uriaşe pentru raţionalizarea producţiei, concentrarea întreprinderilor comerciale şi financiare pe toate tărâmurile: al petrolului, zahărului, materiilor colorante, metalurgiei etc.

Eram la Berlin, în 1930 şi am putut constata personal enorma senzaţie produsă de fuziunea Deutsche Bank cu Disconto-Gesellschaft. Două din cele mai mari bănci din lume au simţit necesitatea să fuzioneze ca să poată exista. În Cehoslovacia, de asemenea, au fuzionat 60 de întreprinderi, în Italia în ultimul timp toate întreprinderile textile au făcut la fel; după cum se ştie, în Austria, Boden-Kreditanstalt a fuzionat cu Oesterreichische Kreditanstalt, şi aşa mai departe.

Dar toate aceste măsuri sunt din nenorocire paliative. Situaţia pentru Europa este atât de disperată încât Stresemann, în timpul negocierilor asupra planului Young, a acuzat cu revoltă Statele Unite că voiesc să cumpere Europa.

Europa e de cumpărat! Aceasta este situaţia economică.

Dar la consideraţiile economice se adaugă situaţia politică, şi mai gravă încă! Să nu ne facem iluzie. În Europa, aşa cum este ea astăzi constituită, un nou război apare ca ceva posibil, ba, câteodată, chiar ca ceva inevitabil.

Căci astăzi, ca şi înainte de război, Europa este împărţită în grupuri de alianţe şi anume, de astădată în patru grupuri: grupul francez, care reuneşte Franţa, Belgia, Mica Antantă şi Polonia; grupul italian, cuprinzând Italia, Ungaria, Albania şi eventual Turcia, Bulgaria, Grecia şi Spania; grupul german: mister! Şi, al patrulea, grupul rus, care rămâne încă o ameninţare.

Dar mai grav este faptul că, dacă înainte de război exista o Alsacie-Lorenă, astăzi sunt vreo douăsprezece Alsacii-Lorene: pe teritoriul strâmt dintre Germania şi Italia, pe de o parte, Rusia, pe de altă parte, este situată aşa-zisă zona vulcanică a Europei, care, de altfel, încă de la 1871 a fost prilej de izbucnire a tot felul de războaie: la 1877 războiul ruso-turc; la 1885 războiul sârbo-bulgar; la 1897 războiul greco-turc; la 1912 războiul balcanic; la 1914 războiul mondial şi la 1920 războiul ruso-polonez. Ei bine, astăzi avem în această regiune o adevărată retortă de virtualităţi războinice: Memel, Wilna, Danzig cu coridorul, Silezia de sus, Ucraina de Vest, Boemia, Ungaria, Tirolul de Sud, regiunile Italo-Iugoslave, Albania, Macedonia, problema Anschlussului ş.a.m.d.

Printre aceste puncte nevralgice se obişnuieşte a se trece şi Basarabia.

Opinia publică românească trebuie să-şi dea scama de gravitatea discuţiilor atât de nedrepte şi false, asupra acestei chestii, pentru români definitiv închisă.

Cu deosebită uimire citim, bunăoară, într-una din lucrările dlui Coudenhove-Kalergi (*Paneuropa*, pag. 148) că Basarabia este trecută ca o Alsacie-Lorenă a Europei. Rusia nu ar recunoaşte, după acest autor, decât graniţa Prutului ca frontieră juridică şi deci ar considera Basarabia ca ocupată, iar nu anexată, şi atunci dl Coudenhove-Kalergi spune: „Atâta timp cât există deosebiri de păreri între Rusia şi România, cu privire la Basarabia, aceasta înseamnă cea mai mare şi mai acută primejdie pentru pacea europeană".

Primejdie, pentru ce? Pentru că, zice d-sa: „Zilnic pot trece Nistrul trupe roşii, pentru a întări practic pretenţiile lor teoretice. Rezultatul ar fi un război ruso-român, care probabil s-ar extinde asupra Balcanilor, Poloniei şi Europei Centrale."

Apoi, dând drumul fanteziei, tot d-sa continuă astfel: „Îndată ce Rusia ar încerca să ocupe Basarabia, Polonia ar fi forţată să declare război Rusiei. Dacă în desfăşurarea acestui război Rusia va tăia coridorul Varşoviei, acest coridor va fi foarte probabil ocupat de voluntari germani. Consecinţa ar fi un ultimatum francez adresat Germaniei, care va pretinde alungarea insurgenţilor. Sub presiunea opiniei publice, oricare guvern german va refuza aceasta. Rezultatul va fi un nou război european."

Şi ce soluţie credeţi că oferă dl Kalergi? Soluţia este foarte interesantă:

„Pentru că nici România, nici Rusia nu pot renunţa la Basarabia şi pentru că amândouă puterile au oarecare drepturi asupra ei, reglementarea pacifică nu este posibilă decât pe cale de compromis, în cadrul Paneuropei. Să se revină asupra graniţei de la 1878, care da Rusiei nordul şi României sudul. Ca preţ pentru Basarabia de sud, ori România ar putea să renunţe la tezaurul pierdut în Rusia, cu ocazia războiului, ori s-ar da o despăgubire Rusiei printr-un credit internaţional. Chiar un astfel de sacrificiu ar fi mai ieftin pentru Europa decât primejdia de război, ce ar apăsa ani şi decenii."

Dar ceea ce este mai surprinzător – fiindcă, vedeţi, mergem din uimire în uimire, este felul cum motivează dl Kalergi această soluţie. Motivarea este şi ea, la rândul ei, foarte ingenioasă:

„În astfel de împrejurări, Paneuropa poate interveni pentru regularea chestiunii Basarabiei, în favoarea României, dar până atunci nu poate garanta decât frontiera Prutului, iar nu a Nistrului. Marea putere, Japonia, a părăsit partea nordică a insulei Sachalin, de o importanţă strategică pentru ea, fără a pierde ceva din prestigiul ei, pentru că această bogată insulă nu-i putea oferi un echivalent pentru pacea şi prietenia cu Rusia."

Deci, spune dl Kalergi, dacă Japonia, care este o mare putere, n-a găsit că este o scădere de prestigiu să renunţe la nordul insulei Sachalin, de ce România n-ar renunţa la nordul Basarabiei?

Să ne dea voie dl Kalergi să nu fim de părerea d-sale şi să nu putem răspunde la apelul ce ni-l face. Aducem la cunoştinţă această stranie opinie asupra Basarabiei numai pentru a mai adăuga încă un exemplu, la multele care se cunosc, de felul cum sunt informaţi străinii, chiar aceia care se simt chemaţi a organiza Europa, asupra problemelor noastre vitale, istorice, naţionale şi de stat. Câtă lipsă de cunoaştere a istoriei, ca şi a situaţiei de fapt, pentru a putea compara nordul insulei Sachalin cu nordul Basarabiei!

Dacă aceasta este situaţia economică şi politică în care se găseşte Europa, atunci ce este de făcut şi ce face Europa? Care sunt instrumentele pe care le are ea la îndemână, ca să preîntâmpine atâtea eventuale catastrofe economice ori politice?

În domeniul economic, Europa a convocat şi provoacă regulat conferinţe internaţionale. Dar, după cum se ştie, atât conferinţa economică internaţională provocată la 1927 de dl Loucheur la Geneva, cât şi conferinţa internaţională de armistiţiu vamal, ca şi toate celelalte, care au urmat, n-au dat niciun rezultat practic. Congresele s-au mărginit la simple deziderate, la exprimări de păreri şi propuneri, la manifestări de bunăvoinţe şi bune intenţii, şi atât.

În domeniul politic, dacă se înlătură negocierile directe şi vechiul sistem al alianţelor, de multe ori adevărate retorte în care se pregătesc conflictele viitoare, Europa şi-a creat trei instrumente pacifice.

Nu este nevoie a arăta marea funcţie pacifică pe care o îndeplineşte Societatea Naţiunilor; am dovedit altădată, de la aceeaşi tribună, opera înfăptuită de ea. Faptul însă că mica Lituanie, membră a Societăţii Naţiunilor, a putut timp de 5 ani să înfrunte toate hotărârile Societăţii Naţiunilor, să violeze toate angajamentele formal luate şi să prelungească scandalul neobişnuit al dezlănţuirii unui război latent împotriva Poloniei, dă însă de gândit. Societatea Naţiunilor, cu toate imensele merite câştigate pentru pacificarea Europei, este încă o instituţie în stare de devenire, până astăzi insuficientă pentru înlăturarea definitivă a războiului; ea, de altfel, prin statutul în fiinţă, nici nu urmăreşte suprimarea, ci numai îngreunarea războiului; iar măsurile prevăzute în acest scop sunt greoaie, dacă nu chiar ineficace (bunăoară, litigiul dintre două state trebuie adus în faţa Consiliului, unde se cere unanimitatea pentru a lua hotărâri, apoi sancţiunile sunt aproape fictive ş.a.m.d.). Societatea Naţiunilor nu poate fi, în situaţia ei actuală, un instrument destul de eficace spre a preîntâmpina un viitor conflict.

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN
BIBLIOTECA DE SOCIOLOGIE, ETICĂ ŞI POLITICĂ
CONDUSĂ DE D. GUSTI
SERIA A. — STUDII ŞI CONTRIBUŢII
3

A.I. 778

D. GUSTI

SOCIOLOGIA MILITANS

INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIA POLITICĂ

I

EDITURA INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN

Conferinţele internaţionale? Am avut, de pildă conferinţa pentru dezarmarea navală, ţinută la Londra. Care a fost rezultatul? Faimosul discurs al dlui Mussolini la Florenţa, care a spus: „Frumoase sunt vorbele, dar mai frumoase sunt mitralierele, puştile, avioanele, vasele de război".

Avem apoi tratatul de la Locarno; dar tratatul de la Locarno, puţin dat uitării, odată cu dispariţia lui Stressemann de pe scena politică, este insuficient, căci este numai un tratat parţial, între Franţa şi Germania, îi lipseşte generalizarea; ne trebuie mai multe Locarno; pe lângă Locarno occidental mai e nevoie de unul oriental şi de altul meridional.

Avem în sfârşit pactul Briand-Kellogg, care, fiind universal, condamnând orice război ca o crimă internaţională, apare, în principiu, drept cea mai bună garanţie împotriva unei încercări de război; el este însă, din punct de vedere practic, insuficient prin el însuşi, fiind un pact în esenţă de natură morală şi un pact negativ, care adică nu cuprinde soluţii pozitive pentru suprimarea cauzelor conflictelor.

Aşadar, iată în ce constă problema Europei, iată care este fenomenul Europei: 1. Dacă Europa nu se constituie şi organizează pe tărâmul economic, se va sărăci din ce în ce mai mult, pentru a cădea la nivelul unei ţări colonizate; 2. Dacă Europa nu se organizează şi constituie din punct de vedere politic, va putea deveni în curând o vasală a unuia din cele trei blocuri albe unificate: Uniunea Americană, Uniunea Britanică ori Uniunea Rusă; 3. Odată sărăcită şi vasală, Europa, desigur, va pierde şi primatul civilizaţiei. Expresia este de altfel a lordului Grey, care a spus că un nou conflict european ar însemna „falimentul civilizaţiei".

Aşadar, iată primejdia cea mare: Europa sărăcită, Europa vasală, Europa barbară.

Care să fie salvarea din această penibilă situaţie, care proiectează dureroase perspective? Pentru a putea răspunde, încă odată, să vedem care să fie cauza acestor stări de lucruri.

Toate statele europene sunt bolnave. Boala constă din izolarea lor. Salvarea atunci, în mod necesar şi logic, se impune a fi unirea lor.

Unirea statelor europene este, aşadar, necesară; este ea oare şi posibilă?

2. Amintesc răspunsul spiritual pe care scriitorul german Alfred Kerr l-a dat la întrebarea ce i s-a pus, dacă vede posibilă Paneuropa. Dânsul se afla în Italia şi iată ce a răspuns: „Aici în Italia, îmi vin în minte următoarele întâmplări neroade: puterea Pisei fu distrusă în 1284 prin Genova, puterea Genovei fu distrusă în 1830 prin Veneţia. Astăzi Italia este unită."

Iată un răspuns plin de sugestii istorice! Noţiunea Europei este o idee-forţă, care agită spiritele de veacuri. Ideea unităţii Europei are rădăcini profunde în istoria umanităţii. Fireşte, în lungul drum, în decursul veacurilor, ideea s-a transformat şi a luat deosebite aspecte. Europa a fost creată de mai multe ori şi în diferite feluri. A fost creată întâi de vechea Grecie şi de Alexandru cel Mare. Roma a creat a doua Europă, prin Iulius Caesar şi *pax romana*. A treia Europă a fost creată de germanul Carol cel Mare. A patra Europă a fost datorită domniei papale, cu Inocenţiu al III-lea. Crearea unei a cincea Europe a fost ambiţia lui Napoleon.

Napoleon a declarat, în memoriile sale, că, dacă ar fi învins la Lipsca, ar fi unit într-un singur mănunchi toate statele europene.

Cu 15 zile înainte de moarte, Napoleon a scris un impresionant testament politic către fiul său. În mijlocul nopţii, a chemat pe devotatul său, generalul Montholon, care, cu propriile-i cuvinte, a spus: „Când am intrat, focul privirii sale mă înfricoşă, fiindu-mi teamă de un atac de friguri. Ghicind neliniştea mea, împăratul îmi zise cu bunătate: Nu-mi este rău, dar sunt preocupat de ce vor spune executorii testamentari fiului meu. De aceea, vreau să rezum sfaturile ce i le las." Napoleon, aproape muribund, a dictat astfel 12 pagini. Geniul său a rezolvat, în aceste 12 pagini, toate marile probleme politice ale timpului nostru. Testamentul politic al lui Napoleon cuprinde o întreagă ideologie a păcii, cu atât mai interesantă, cu cât vine din partea unui om care, apologist al forţei brutale la început, recunoaşte la sfârşitul vieţii că a greşit:

„Copilul meu, scrie Napoleon, nu trebuie să se gândească a răzbuna moartea mea. Toate sforţările sale trebuie să tindă a domni prin pace. Dacă ar voi să reînceapă războaiele, prin pură imitaţie şi fără necesitate absolută, el nu va fi decât o maimuţă. Nu se face de două ori acelaşi lucru într-un secol. Am fost obligat a îmblânzi Europa prin arme; *astăzi trebuie să o convingem.* Las fiului meu destulă forţă şi simpatie pentru ca să poată continua opera mea, prin singurele arme ale unei diplomaţii luminate şi conciliatoare.

Scopul său să nu fie numai a domni, ci de a merita aprobarea posterităţii. Să nu se ridice vreodată pe tron printr-o influenţă străină. Să dispreţuiască toate partidele... să nu vadă decât masa. Franţa este ţara unde şefii au cea mai puţină influenţă... a se sprijini pe ei, este a zidi pe nisip. Nu se fac lucruri mari în Franţa decât sprijinindu-se pe mase. Fiul meu trebuie să fie omul ideilor noi. *A reuni Europa prin legături federale, indisolubile. Europa merge către o transformare inevitabilă;* a o întârzia este a o slăbi printr-o luptă inutilă; a o favoriza este a întări speranţele şi voinţele tuturor."

Apoi adaugă această impresionantă confesiune: „Învingător al Rusiei în 1812, problema păcii ar fi fost rezolvată pe 100 de ani".

Şi pe urmă încheie, istovit: „Sper că va fi demn de destinul său".

Regele Romei n-a putut lua moştenirea lui Napoleon. Republicii Franceze, prin Briand, i-a fost dat să împlinească testamentul lui Napoleon.

Ideea forţă a Europei a preocupat de altfel pe ideologii tuturor timpurilor, de la Sully şi Henric IV, Abatele de Saint Pierre, Rousseau, Kant, Leibniz, Comenius, Montesquieu şi până astăzi. Saint-Simon a publicat pe vremuri o lucrare faimoasă, cu un titlu ce cuprinde întreg programul federalist de astăzi. Într-adevăr, Saint-Simon (în colaborare cu elevul său Augustin Thierry), întrebându-se „Cum să se facă, pentru ca Europa să iasă din starea violentă în care se află azi? Cum să i se garanteze o pace durabilă?", a dat la lumina tiparului, în ajunul Congresului de la Viena, în octombrie 1814, studiul profetic „Réorganisation de la société européenne, ou de la nécessité et des moyens de rassembler les peuples de l'Europe en un seul corps politique, en conservant à chacun son indépendance nationale". Saint-Simon recomandă a evita jumătăţile de măsură şi compromisurile prin îndrăzneala întrebuinţării unor metode noi politice şi crearea unui nou tip de guvernare europeană, pe baze federative, constituirea unui parlament european, însufleţit de un patriotism european şi preocupat de asanarea economică a continentului (între altele, Saint-Simon propune a lega Dunărea cu Rinul şi Rinul cu Belgia)!

Idealismul vechi, utopic şi profetic, s-a transformat azi în realitatea voinţei omului de stat contemporan Aristide Briand.

Dacă propunerea lui Briand se va înfăptui, va fi a şasea încercare de creare a Europei, de astădată, pe baze federale, aşa cum a visat-o Napoleon.

3. Am spus „pe baze federale". Iată un cuvânt, „federal, federaţie", care produce la cei mai mulţi o nedumerire, dacă nu chiar un sentiment de panică. Parcă ar fi ceva extraordinar de revoluţionar. Şi totuşi, cine este obişnuit cu cercetarea fenomenelor sociale ştie că fenomenul federativ este un fenomen social de ordin general. Fără riscul de a exagera, se poate spune că istoria societăţii umane este alcătuită din episoade de asociaţii federaliste. Fenomenul federalist este universal, începând cu societatea federativă comunală, continuând cu solidaritatea federativă provincială, pentru a sfârşi, în veacul al XVIII-lea, prin apoteoza federativei naţionale. Astăzi se vorbeşte de o nouă etapă: de continuarea evolutivă a ideii federative, prin stabilizarea solidarităţii federative, continentale. Se neagă însă necesitatea şi chiar posibilitatea unei astfel de federative continentale, pentru că se încearcă să se realizeze o solidaritate federativă mondială, planetară, aceea care îşi găseşte expresia în Societatea Naţiunilor. Joseph Kohler, în a sa *Filosofie a dreptului*, vorbeşte chiar de o solidaritate viitoare între planete. Se pune întrebarea dacă această solidaritate continentală, care îşi găseşte expresia în organizaţiile continentale americane, care sunt de natură conservativă, în organizaţiile continentale asiatice, care sunt de natură revoluţionară, dacă nu-şi poate găsi un complement şi în organizarea unei federaţii continentale europene de natură evolutivă? Aşadar, federaţia statelor europene nu este o utopie, ceva fantastic, o ficţiune, un deziderat irealizabil, ci o etapă necesară a unei evoluţii sociale în curs de desfăşurare: după cum s-a trecut de la formele federative comunale la cele provinciale şi naţionale, tot astfel, pentru a ajunge la solidaritatea planetară (Societatea Naţiunilor), va trebui să se creeze mai întâi etapa intermediară, continentală (federaţia europeană).

Ce este însă „federaţia" ca fenomen social? Căci numai lămurirea acestei noţiuni va înlesni înţelegerea planurilor care agită azi lumea politică.

„Federativ" nu este decât expresia solemnă a concilierii a două principii antitetice, care se ciocnesc de la originea societăţii omeneşti, principiul autorităţii şi principiul libertăţii. Federalismul ne aduce prin urmare o concepţie nouă a libertăţii şi se poate defini astfel: dau puţin din libertatea mea, pentru a crea o autoritate care să-mi garanteze restul libertăţii. Federalismul (de la *foedus, foederis, pact*) este un contract politic. În sistemul contractanţilor, aceia care intră în asociaţie, şefi de familie, comune, provincii, state... primesc atât cât sacrifică.

Contractanţii păstrează iniţiativa şi suveranitatea întreagă, mai puţin partea ce priveşte obiectul şi scopul contractului. De aci reiese recunoaşterea drepturilor membrilor federaţiei să participe la puterea centrală şi, prin aceasta, independenţa lor faţă de centru.

Acest contract politic este ceea ce se numeşte o federaţie; dacă este aşa, bineînţeles că legătura federală nu are de efect nivelarea şi uniformizarea membrilor federaţiei, cum crede sociologia vulgară politică.

Federalismul este, deci, departe de a fi un nivelator, menit a şterge frontierele şi originalitatea, ci, dimpotrivă, fiecare membru al federaţiei nu numai că îşi păstrează individualitatea, dar chiar o completează şi o îmbogăţeşte prin crearea armoniei federale, ce întruneşte pe toţi la un loc în scopul de a conlucra şi înfăptui în comun ceva mai bogat, mai demn, mai frumos, mai impunător decât ar fi putut face fiecare izolat.

De aceea, nu poate fi o mai bună caracterizare a principiului federaţiei decât faimoasa formulă a Sfântului Augustin: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas* (Unire unde este necesar, libertate unde este îndoială şi în toate iubire). Iubire, unire şi libertate, iată cele trei elemente constitutive şi esenţiale ale ideii federative.

4. Sistemul federal se găseşte realizat sub două forme, ca stat federal şi ca federaţie de state.

Elveţia este model de stat federal, Imperiul Britanic, model de federaţie de state. Desigur, cel mai bun argument pentru posibilitatea unei uniuni federale a statelor europene este studiul acestor federaţii existente, care aduc indicaţii precise şi oferă minunate modele.

Elveţia, „le grand petit pays", care are o populaţie doar cât a Parisului, ceva mai mică decât a Berlinului şi jumătate cât populaţia Londrei, este, prin experienţa ei de veacuri, imaginea vie a ceea ce poate deveni Europa.

Art. 1 din constituţia elveţiană sună: „Popoarele a 22 de cantoane suverane ale Elveţiei, unite prin prezenta alianţă, adică: Zürich, Berna, Lucerna, Uri, Schwitz, Unterwald, Glaris, Zug, Friburg, Soleure, Bâle, Schaffhouse, Appenzell, Saint-Gall, Grisons, Argovie, Thurgovie, Tessin, Vaud, Valais, Neuchâtel şi Geneva formează în ansamblul lor Confederaţia elveţiană." Pentru elveţieni, aceste nume nu reprezintă simple expresii geografice sau diviziuni teritoriale, ci imagini multiple şi colorate, viziuni precise şi plastice, fiecare canton făcând parte din patrimoniul naţional.

În ziua sărbătorii naţionale, faţada palatului federal din Berna se decorează cu drapelul roşu şi crucea albă, însoţit de 22 de drapele cantonale, pentru a afirma mai bine că un drapel nu merge fără celelalte şi că ansamblul lor formează un tot indisolubil.

Aceasta este Elveţia: diversă şi unitară, cu trei culturi naţionale şi totuşi o naţiune, cu 22 de cantoane şi totuşi un stat.

În dreptul public elveţian, o expresie care rezumă cu o precizie perfectă statutul special al cetăţeanului elveţian este termenul de „confederaţie", „Eidgenossenschaft". Viaţa naţională elveţiană se bazează pe ideea: cantoanele sunt suverane atât cât suveranitatea lor nu este limitată prin constituţia federală şi, ca atare, exercită toate drepturile care nu sunt delegate.

Dar exemplul cel mai elocvent de federalism îl dă Imperiul Britanic. Să ne oprim puţin asupra lui, fiind un model de federaţie de state.

În 1914 se socoteau între statele suverane ale lumii: Imperiul Britanic, Imperiul German, Imperiul Rus, Imperiul Otoman şi Imperiul Austro-Ungar. Astăzi avem: o Republică germană, o Republică austriacă, o Republică turcă, o Federaţie de republici ruse şi un Imperiu Britanic, care însă nu este astăzi cel de la 1914. Este ceva nou, puţin înţeles, chiar de cetăţenii care trăiesc în domeniile acestui imens Imperiu Britanic, necum de alţii care se pretind foarte cunoscători în problemele politice.

În examenul istoric al Imperiului Britanic trebuie să distingem trei perioade în viaţa şi în creşterea sa. Primul Imperiu Englez a fost imperiul colonial de tip vechi şi care a luat naştere odată cu întemeierea primelor colonii pe coasta americană a Atlanticului. Acesta a fost distrus prin războiul independenţei americane, la 1776.

După ruptura de la 1776, un nou punct de plecare a dus la crearea celui de al doilea Imperiu Britanic, bazat pe supremaţia nediscutabilă a marinei britanice şi care a ajuns la apogeu în 1914 şi în timpul războiului mondial.

După războiul mondial s-a întemeiat însă un Imperiu nou Britanic, nou prin forma de organizare a popoarelor britanice, nou chiar prin nume: *The British Commonwealth of Nations,* nume consacrat pentru întâia oară de tratatul irlandez din 1921.

Acest imperiu, cel mai vast grup politic unificat, înglobează în graniţele sale 1/4 din populaţia globului, este în acelaşi timp un imperiu european, asiatic, african, australian şi american. Imperiul european cuprinde insulele Marii Britanii, Irlanda, insulele Anglo-normande, Gibraltarul, Malta, Cipru; Imperiul asiatic cuprinde: Aden, Indiile, Ceylon, Borneo, Melanesia, Hong Kong, Sararae; Imperiul african cuprinde: Africa britanică de sud, Africa britanică de est, Africa britanică de nord-est, apoi Somali britanic şi teritoriul nedeterminat al Sudanului anglo-egiptean; Imperiul britanic australian: Australia, Tasmania, Noua Zeelandă şi numeroase insule din Pacific, şi, în sfârşit, Imperiul american: Dominionul Canada, Terra Nova, Honduras britanic în America Centrală, Guineea britanică în America de Sud şi insulele Falkland.

Acestei varietăţi geografice îi corespunde o tot atât de mare varietate de rasă. Imperiul Britanic a realizat uniunea raselor, căci el înglobează oameni de toate culorile: albi, bruni, galbeni, mulatri şi negri; de toate religiile: creştinii de toate cultele şi de toate doctrinele, protestanţi şi catolici, cuprinzând şi un grup ortodox în insula Cipru; cultul musulman, hindus, budist, mozaic, parsis şi chiar păgâni.

Dar ce este acest Imperiu Britanic din punct de vedere constituţional?

În 1914, Imperiul Britanic şi-a găsit consfinţirea, prin devotamentul fără margini şi contribuţia entuziastă a tuturor coloniilor engleze. Germania credea la începutul intrării Angliei în război că Imperiul Britanic se va prăbuşi în fragmente chiar la începutul mobilizării. De fapt, însă, toate elementele imperiului – dominioane, coloniile, India – au rivalizat în trimiteri de trupe şi în contribuţii financiare.

Această atitudine loială şi devotată a consacrat al 2-lea Imperiu Britanic şi în acelaşi timp a însemnat sfârşitul acestui Imperiu, dând naştere formei de azi, de „Commonwealth". „Dreptul popoarelor a dispune de ele însele", principiul politic şi spiritual care a călăuzit războiul, a trebuit să aibă eficacitate şi în Imperiul Britanic. Dar din deşteptarea acestui principiu naţionalist în sânul Imperiului a izvorât o nouă doctrină constituţională britanică, cu rezultate importante.

Primul rezultat fu despărţirea grupului format din regatul unit al Marii Britanii şi Irlanda şi înlocuirea lui cu Marea Britanie şi Irlanda autonomă.

Al doilea rezultat: dominioanele, care au trecut printr-o criză analoagă cu aceea a Poloniei şi Cehoslovaciei, se compun din şase naţiuni, care au fost admise ca membre de plin drept în Liga Naţiunilor. Aşa încât, în sânul Societăţii Naţiunilor sunt 7 naţiuni britanice: Imperiul Britanic, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud, statul liber al Irlandei şi India. S-a încercat întâi, dintr-un sentiment de jenă, ca pe lista oficială a Societăţii Naţiunilor să se pună în frunte Marea Britanie şi apoi imediat dominioanele în ordinea alfabetică, dar mai târziu s-a renunţat la ideea ca, printr-un simplu expedient tipografic, să se rezolve o aşa de gravă chestiune constituţională! Aceste şase naţiuni pot fi alese ca membri nepermanenţi în consiliu; ele nu reprezintă totdeauna punctul de vedere al Marii Britanii. Sunt 7 voturi, care nu înseamnă însă totdeauna o falangă solidară.

Pentru a înţelege mai bine raporturile dintre aceste 6 naţiuni britanice cu Marea Britanie, în cadrul lui The British Commonwealth of Nations, îmi permit să arăt câteva dintre cele mai importante evenimente contemporane şi care explică şi pun în cea mai frumoasă lumină felul cum se poate alcătui o federaţie de state în perspectiva istoriei.

În chestiunea tratatelor de comerţ, intim legată de aceea a tarifelor, Canada şi-a manifestat de mult independenţa, încă din 1888-1910, când s-a proclamat războiul vamal germano-canadian şi când s-a stabilit că deşi un stat naţional face parte din Imperiul Britanic, el poate încheia tratate comerciale independente.

În 1918, Canada a cerut, şi aceasta a produs o mare emoţie, să fie reprezentată autonom la Conferinţa de pace din Versailles, iar guvernul din Londra n-a putut decât să admită această cerere; Canada a reclamat apoi o reprezentanţă diplomatică distinctă la Washington, ceea ce i s-a acordat în 1920, şi acelaşi lucru l-a obţinut şi Irlanda.

Cea mai importantă chestiune, aceea a păcii şi a războiului, iarăşi s-a pus în discuţie într-un mod extraordinar de grav, în septembrie 1922, când armata greacă fusese învinsă de turci şi când guvernul englez a crezut că este o chestiune de interes britanic apărarea Dardanelelor şi a vrut deci să intervină în favoarea grecilor, cerând concursul Canadei. Canada a refuzat net, declarând că „Parlamentul canadian va avea a determina el însuşi dacă este cazul a interveni sau nu, căci noi, guvern canadian, nu putem interveni decât în cazul invaziei sau ameninţării de invazie".

Pentru întâia oară un membru al Commonwealth-ului a revendicat dreptul a decide el însuşi, dacă va întreprinde război sau va rămâne neutru, când Marea Britanie credea să înceapă chiar ostilităţile!

Mai mult încă, membrii Imperiului Britanic au cerut să poată încheia tratate separate. Canada a încheiat tratate, fără semnătura reprezentantului guvernului imperial. Astfel, vedem la 1923, cu ocazia tratatului Kalibut, pe care Canada l-a negociat cu Statele Unite, cum Canada a refuzat ca, pe lângă iscălitura delegatului canadian, să semneze şi ambasadorul britanic.

Dar inovaţia cea mai considerabilă este înregistrarea „tratatului irlandez" la secretariatul Societăţii Naţiunilor. Guvernul britanic considera acest tratat ca un act al parlamentului, pentru sfârşitul unei stări de rebeliune, în timp ce Irlanda afirma că este un angajament internaţional între Republica irlandeză şi Imperiul Britanic. Irlanda a cerut, deci, şi a reuşit ca actul să fie înregistrat la secretariatul Societăţii Naţiunilor.

Ce înseamnează oare toate aceste fapte? Un proces de dezintegrare latentă a Imperiului Britanic? Nu, dimpotrivă. Înseamnează transformarea totală a acestui Imperiu, falnic, colonial, unitar, într-o federaţie de state, într-un Commonwealth of Nations, într-o societate a naţiunilor în mic, căci dominioanele au obţinut dreptul de a fi membre autonome în Societatea Naţiunilor, dreptul unei reprezentanţe diplomatice proprii, dreptul de a negocia şi semna separat tratate, dreptul de a decide ele însele de evenimentele politice străine şi de a se pronunţa pentru război, şi completa egalitate de statut cu Anglia.

Care este situaţia ce rezultă din concesiunea acestor drepturi? Un stat suveran? Confederaţie? Alianţă? O antantă cordială britanică? Ne aflăm în prezenţa unei forme de asociaţie fără precedent în istorie.

Prin experienţa britanică s-a inaugurat metoda cooperaţiei libere, anume federaţia între state. Situaţia nu poate fi mai bine caracterizată decât printr-o expresie pe care am citit-o undeva: „Shakespeare este englez, Imperiul însă este britanic".

5. O uniune a statelor europene, am văzut, este necesară. Este necesară pentru că uniunea federală este o etapă a evoluţiei naturale şi este necesară în special în împrejurările tragice prin care trece Europa.

Experienţa Elveţiei de şase secole şi a Imperiului Britanic de zece ani sunt concludente. Sunt nişte experienţe de o importanţă vitală pentru lumea întreagă. Popoarele Elveţiei şi ale Imperiului Britanic au săvârşit o operă de pionieri.

În lumina acestor adevăruri trebuie privită propunerea lui Briand.

Înainte de a trece la analiza Memorandului întocmit de Briand, e necesar să înfăţişăm pe scurt mişcarea generoasă şi foarte interesantă pe care dl Coudenhove-Kalergi o conduce, cu destul succes, de câţiva ani.

Dl Coudenhove face parte dintr-o familie internaţională, e un european, aliat cu toate rasele Europei. Găsim în familia lui şi austrieci, şi boemi, şi unguri, şi sânge grecesc, polonez, rusesc; el este în acelaşi timp şi asiatic, pentru că mama contelui Kalergi este japoneză.

Contele Richard Coudenhove-Kalergi, teoretician, propagandist, apostol, a întemeiat o revistă, a scris cărţi, a organizat congrese, a publicat manifeste, a creat o centrală de propagandă Paneuropa.

Cu prilejul Congresului Paneuropean, ţinut la Berlin, în această vară, a alcătuit un proiect de organizare a Europei, care are poate defectul de a fi prea complet, dar prevede un întreg ansamblu de înfăptuiri.

Federaţia propusă de directorul Paneuropei se va numi „State federale ale Europei" (*Europäischer Staatenbund*).

Principiile pe care această federaţie se va întemeia sunt următoarele: a lăsa intactă suveranitatea statelor europene, a garanta în Europa respectarea principiilor Societăţii Naţiunilor şi obligaţiile pactului Kellogg; a condamna la nesucces orice încercare de opresiune îndreptată împotriva statelor europene; a stabili prin aceasta condiţiile dezarmării în Europa; a deştepta sentimentul solidarităţii europene; a crea condiţii internaţionale pentru o viitoare uniune vamală europeană; a întemeia pe drept şi nu pe forţă relaţiile între statele europene; a rezolva problema persoanelor fără naţionalitate; a face imposibilă împărţirea Europei în grupuri de state rivale; a asigura egalitatea dreptului pentru toate naţiunile Europei; a micşora primejdiile unui război intercontinental; a stabili un centru independent şi imparţial pentru dezvoltarea relaţiilor intereuropene; a organiza un instrument permanent pentru schimbul ideilor între naţiunile Europei; a stabili, pe lângă cooperarea existentă a statelor europene, o cooperare analoagă a popoarelor europene; a nu crea noi sarcini pentru bugetele europene.

Acesta este rezumatul programului dezvoltat de contele Coudenhove-Kalergi în proiectul său împărţit în cinci capitole şi douăzeci de articole.

Obligaţiile impuse statelor federale nu diferă în mod esenţial de acelea ale pactului Societăţii Naţiunilor în ce priveşte reglementarea conflictelor. Aceste obligaţii sunt însă mai întinse şi mai riguroase în ce priveşte drepturile minorităţilor etnice şi religioase; ele implică abrogarea tuturor tratatelor particulare în contrazicere cu spiritul pactului paneuropean, ce urmăreşte a crea o naţionalitate europeană pentru toţi cetăţenii statelor europene.

Organele federaţiei vor fi: un consiliu federal, o adunare federală, o curte federală şi o cancelarie federală.

6. Am redat proiectul unui teoretician, ca dl Coudenhove, pentru că, credem, n-ar fi lipsită de interes comparaţia lui cu Memorandul omului de stat Briand. Acest Memorand pentru „Organizarea unui regim de uniune federală europeană" se află acum în mâna tuturor guvernelor europene; el a fost remis oficial în toate capitalele şi a fost comunicat „pour information" şi Rusiei şi Turciei, deşi nu erau membre ale Societăţii Naţiunilor, cum şi statelor extraeuropene. Este un document memorabil şi remarcabil, plin de generozitate şi îndrăzneală, ce face onoare iniţiatorului, ţării sale şi, am putea adăuga, şi epocii în care trăim.

Neobositul semănător de idei, Briand, face o mărturisire de credinţă în expunerea de motive, care e prefaţa acestui memorand din sesiunea din septembrie 1929 a Societăţii Naţiunilor, când a ţinut faimosul său discurs în care a spus:

„M-am asociat, în ultimii ani, la o propagandă activă în favoarea unei idei pe care binevoitorii au numit-o generoasă, poate pentru a se dispensa de a o califica de imprudentă.

Această idee s-a născut demult, a încântat imaginaţia filosofilor şi poeţilor şi le-a adus ceea ce se numeşte succese de stimă. Această idee a progresat în spirite, prin propria ei valoare. Propagandiştii s-au unit pentru a o răspândi, a o face să intre în spiritul naţiunilor şi mărturisesc că m-am găsit între aceşti propagandişti.

Totuşi, mi-am dat seama de dificultăţile unei astfel de întreprinderi şi am înţeles inconvenientul ce-l poate avea, pentru un om de stat, a se lansa în ceea ce se numeşte aventură.

Cred însă că, în toate actele omului, cele mai importante şi cele mai înţelepte, este totdeauna un grăunte de nebunie ori de temeritate. Atunci mi-am dat absolvirea de mai înainte şi am făcut un pas mai departe."

Acest pas mai departe a fost alcătuirea Memorandului. El este încoronarea logică a politicii urmate de şeful politicii externe franceze, cu un remarcabil spirit de continuitate în ultimii săi ani, atât în sânul Societăţii Naţiunilor, cât şi la Locarno, la lichidarea generală de război, în acordurile pentru reparaţii ori în evacuarea anticipată a zonei a treia renane.

Exista un acord unanim asupra *principiului* federaţiei europene, încă de când a vorbit Briand în modul strălucit cunoscut la Geneva, căci toată lumea politică şi-a luat angajamentul moral, acolo, a contribui la realizarea sa. În Memorand era vorba numai de procedură, de modalităţile unei realizări ale acestui principiu recunoscut de toată lumea. Să analizăm acum elementele acestui Memorand, pentru a avea o bază solidă de discuţie, dat fiind obiceiul prea generalizat la noi de a se vorbi foarte mult de lucruri care nu se cunosc îndestul ori deloc!

Acest document, de 16 pagini, este un model de prezentare. E clar, precis, modest, prudent şi cu eminente însuşiri de insinuare. Este un document remarcabil diplomatic, psihologic şi sociologic; el cuprinde o introducere, un chestionar şi concluzii.

Introducerea este cea mai puternică pagină pe care a scris-o un om de stat asupra stării actuale; lipsa de solidaritate, împrăştierea forţelor, diviziunile teritoriale, crearea unor noi graniţe vamale, de 20.000 km, întreaga jalnică situaţie a Europei este descrisă în termenii cei mai sinceri şi curajoşi!

Pentru a înlesni înţelegerea şi primirea Memorandului, Briand, profund psiholog, anticipează obiecţiile şi, model de prudenţă politică, formulează de la început trei rezerve precise.

7. Prima obiecţie. Federaţia europeană nu va fi concurenta Societăţii Naţiunilor, ci va trebui înjghebată numai în cadrul Societăţii Naţiunilor. Departe de a pretinde să se substituie Societăţii Naţiunilor, ea trebuie să devină cel mai bun al său auxiliar, contribuind la forţa ei de coeziune.

Cu alte cuvinte, se propune crearea unei antante regionale în cadrul Societăţii Naţiunilor, funcţionând prin ea şi utilizându-i organizaţia. Aşadar, trebuie bine înţeles că organizarea europeană propusă nu este gândită în opoziţie cu Societatea Naţiunilor, ci creată în cadrul însuşi al organismului din Geneva, este destinată a lucra în completă legătură cu Societatea Naţiunilor. O dovadă că Briand a avut dreptate când a insistat asupra acestui punct este că imediat ce s-a cunoscut Memorandul, dl William Martin, eminentul ziarist genovez, în *Journal de Genève,* defineşte uniunea aceasta europeană „o falsă idee clară", şi adaugă: faptul că este clară şi simplă îi permite să entuziasmeze mulţimea. El crede că uniunea federală va aduce prejudicii Societăţii Naţiunilor, căci se creează o nouă Societate a Naţiunilor şi, în loc de o Societate a Naţiunilor, vom avea două. „Pacea, în loc să fie de două ori mai bine păzită, va fi de două ori mai puţin."

În ultimul raport pe care l-a făcut Albert Thomas Consiliului Biroului Internaţional al Muncii, găsim că şi dânsul aduce aceeaşi imputare, anume că se părăsesc ideile vechi, de organizare internaţională, pentru planuri noi. Iată ce scrie Albert Thomas, cam resemnat: Evoluţia de a încheia grupe regionale de state este aşa de dezvoltată, încât nu rămâne celor două organizaţii din Geneva decât sau să-şi mărească sfera lor de influenţă sau, în sentimentul neputinţei, să se dea la o parte.

Dar Albert Thomas nu se mulţumeşte numai să fie resemnat, ci, pe un ton mai energic, ia atitudine: Vom chema, afirmă d-sa, toate forţele pentru a împiedica organizaţia internaţională să devină un corp fără suflet şi gol.

Dl Herriot, deşi a felicitat pe Briand pentru „iniţiativa într-adevăr mare şi revoluţionară", totuşi face rezerve, în următorii termeni: „În ultimul timp s-au făcut prea multe tratate. Dacă şi ideea paneuropeană ar avea soarta conferinţelor internaţionale, atunci ideea se va compromite pentru multă vreme." De aceea, dl Herriot recomandă multă prudenţă, şi întâi obişnuinţă, în solidaritate. El spune: Să îndulcim întâi lipsa de lucru, să dăm un statut internaţional poştei, căilor ferate, circulaţiei automobilelor, aviaţiei, radioului. În aceste domenii tehnice este mai uşor a se realiza ceva european.

Obiecţiile unor personalităţi ce se bucură de cea mai înaltă autoritate, ca domnii Martin Thomas şi Herriot, trec cu vederea tendinţa firească a Societăţii Naţiunilor de a deveni o federaţie de federaţii, menită a înlocui federaţia universală anemică, cu un caracter mai mult abstract (amintim astfel de federaţii regionale: Mica Antantă, Imperiul Britanic, grupele scandinave, baltice, Statele Americii Latine).

De altfel, dispoziţiile pactului Societăţii Naţiunilor sunt în această privinţă categorice. Iată cum sună art. 21: „Angajamentele internaţionale, precum tratatele de arbitraj şi antantele regionale, ca doctrina lui Monroe, care asigură menţinerea păcii, nu sunt considerate ca incompatibile cu niciuna din dispoziţiile prezentului pact."

8. A doua obiecţie, pe care fineţea diplomatică a lui Briand o întrevede, este compusă din două elemente. Federaţia europeană, afirmă cu tărie Briand, nu va fi îndreptată împotriva niciunei naţiuni sau grupări de naţiuni; ea nu va fi adică o alianţă împotriva altora, cu excluderea altora. Acest avertisment vizează în special Rusia şi Statele Unite ale Americii de Nord.

Uniunea europeană nu va avea apoi nici caracterul unei uniuni vamale de luptă; aceasta se adresează în special Statelor Unite ale Americii de Nord. O astfel de federaţie nu va avea nimic comun cu vechile uniuni vamale, organizaţii egoiste, al căror obiect era a stabili tarife prohibitive în favoarea membrilor lor şi în contra tuturor care nu făceau parte din ele. Aceste uniuni vamale de luptă sunt contrare solidarităţii, care trebuie în mod necesar să fie la baza unei federaţii şi, mai ales, sunt contrare principiilor de universalitate ce însufleţesc Societatea Naţiunilor.

9. În al treilea rând, Briand întrevede obiecţia cea mai puternică, pe care statele ar putea să o facă acestei Uniuni, că ar voi şi ar jigni marile interese, atât de gingaşe, ale suveranităţii naţionale.

El declară însă hotărât că organizaţia federală nu va aduce nici cea mai mică atingere suveranităţii naţionale a statelor; că această suveranitate se va afirma şi mai mult în această colaborare, suveranitatea păstrându-se în cadrele solidarităţii federale, însă soarta Europei trebuie să fie dominată de gândul solidarităţii.

Fără a intra în analiza juridică a marii probleme a suveranităţii, desigur că este puţină diplomaţie psihologică în afirmarea lui Briand, pentru că suveranităţile nu pot fi organizate fără o limitare a lor. Suveranitatea nu este un mit. Orice angajament este o limitare a suveranităţii; cum însă angajamentul este voluntar, principiul este respectat.

A vorbi, cum o face Memorandul, de o suveranitate absolută, este a dovedi puţină lipsă de precizie juridică.

10. A doua mare parte a Memorandului este consacrată consultaţiei, adică chestionarului la care statele europene sunt invitate să răspundă. Şi anume, patru sunt sugestiile asupra cărora Briand solicită avizul guvernelor: 1. necesitatea unui pact federal; 2. necesitatea unui organism federal; 3. necesitatea fixării directivelor generale şi 4. necesitatea organizării studiului tehnic al soluţiilor. Uniunea trebuie să aibă un pact. Dar ce va cuprinde acest pact? Federaţia trebuie să-şi afirme existenţa, deci necesitatea unui pact de ordin general, cu totul elementar, însă suficient pentru a afirma principiul uniunii morale europene şi a consacra astfel în mod solemn faptul solidarităţii instituite între statele europene.

Pactul trebuie să conţină angajamentul de a menţine contact regulat, în reuniuni periodice sau extraordinare, pentru a examina în comun chestiunile de interes superior.

→

Vedem deci că în acest pact Briand propune o confederaţie europeană, ca un fel de uniune morală, care să consacre solidaritatea între 27 de state. Aici domneşte, fără îndoială, foarte puţină claritate, în felul cum se formulează această uniune morală. Textul este lăsat probabil intenţionat aşa de nebulos, pentru ca discuţia viitoare să precizeze.

Deşi se vorbeşte de o simplă „uniune morală", este nevoie, afirmă Memorandul, de crearea unui organism federal, ceea ce presupune un organ permanent şi care se poate face, prin analogie cu Societatea Naţiunilor. Se propune deci un organ reprezentativ responsabil în faţa Adunării Generale a Societăţii, „Parlamentul Europei" (analog Adunării Societăţii Naţiunilor), un comitet politic, „guvernul Europei" (analog Consiliului Societăţii Naţiunilor) şi un secretariat.

Şi aici sunt de făcut foarte multe puncte de întrebare, pentru că nu se vorbeşte de nicio putere executivă, de niciun organ judiciar. Dacă se înţelege o simplă uniune morală, nu mai discutăm; dar dacă se plănuieşte o federaţie practică, chestiunea sancţiunilor trebuie prevăzută. De altfel, nu pare deloc clar cum va funcţiona acest organism, după cum nu e clar nici ce va fi acest pact. O simplă instanţă consultativă? Atunci ea va fi o simplă conferinţă periodică, în care se va vorbi mult şi se vor ţine discursuri, după principiul cunoscut, „Vorbesc, deci sunt"; ori, după principiul lui Coué: „Doresc, doresc, doresc pacea", pentru ca lumea să ajungă a se convinge că ea există într-adevăr.

Desigur că aceste importante chestiuni se vor clarifica mai târziu.

11. A treia mare grupă de probleme, atacată de Memorand cu o îndrăzneală unică, este aceea privitoare la directivele generale, pentru că aci se ating toate problemele unei adevărate sociologii a Europei.

Constituţia statelor europene poate fi bună, ea trebuie să se refere însă la un cuprins, la structura economică, socială şi spirituală a Europei.

Şi aici Briand atacă o chestiune extraordinar de controversată şi anume: subordonarea organizaţiei economice europene organizaţiei politice, primatul factorului politic asupra celui economic.

Memorandul insistă mai ales asupra principiului de subordonare a problemelor economice problemelor politice.

Briand, în strălucita sa manifestare de la Geneva, în septembrie 1929, a accentuat contrariul de ce a susţinut mai apoi, afirmând predominarea economicului asupra politicului, revenind deci şi îmbrăţişând tocmai teza contrară.

Cu prilejul vizitei pe care dl Loucheur a făcut-o în România, d-sa a explicat această schimbare de atitudine. Dacă nu se dă organizaţiei economice o garanţie politică, aşa ca să se poată desfăşura în plină libertate, pentru ca roadele ei să fie apărate, organizaţia economică nu va avea niciodată curajul de a păşi la realitate. Dovadă sunt conferinţele şi rezultatele negative economice de până acum.

Şi de aceea găsim în Memorandul lui Briand un pasaj impresionant şi foarte interesant, mai ales pentru noi: „Supremaţia economică ar fi cel mai sigur mijloc de strivire a naţiunilor mici, dacă n-ar fi însoţită şi de organizaţie politică".

Evident, această discuţie, dacă merită toată atenţia, nu poate fi continuată aici. Într-adevăr, Briand are dreptate; statele cu greu vor fi dispuse a face sacrificii de ordin economic, dacă nu vor exista în Europa destule garanţii de securitate politică. Pe de altă parte, organizaţia economică este indispensabilă pentru viaţa politică, căci rivalităţile economice sunt adevărate producătoare de conflicte politice. Acest cerc vicios sociologic se poate înlătura numai prin crearea unui paralelism, care să absoarbă atât aşa-zisul primat al economicului, cât şi acela al politicului!

În sfârşit, Briand propune organe speciale pentru a studia problemele europene în toate domeniile: utilaj economic, comunicaţii şi tranzit, finanţe, muncă, igienă, cooperaţie intelectuală, raporturi interparlamentare, administraţie. Deci propune o metodă de lucru: cercetarea tuturor realităţilor europene.

Acestea sunt în trăsături generale propunerile guvernului francez.

Memorandul se încheie cu un apel călduros pentru a realiza opera necesară de construcţie a Europei. „A se uni pentru a trăi şi prospera, aceasta este stricta necesitate înaintea căreia se găsesc naţiunile Europei. Popoarele au exprimat dorinţa lor guvernelor de a lua responsabilităţile."

12. Să vedem cum a fost privit Memorandul. Aceasta este foarte interesant pentru psihologia politică a timpului, căci primirea ce i s-a făcut reprezintă în mod credincios starea de spirit în care se găsesc statele contemporane.

Ungaria cere întâi revizuirea tratatelor şi pe urmă pacea şi uniunea europeană. Aşa, bunăoară, dl Lakalos, raportor al bugetului Ministerului de Externe unguresc, a declarat că atât guvernul, cât şi poporul unguresc trebuie să ia atitudine împotriva Memorandului Briand. Şi Ungaria doreşte o împăcare, dar nu poate intra într-o comunitate de state a căror teză este păstrarea *status quo*-ului. Planul unei federaţii de state ar putea interesa Ungaria dacă el ar găsi mijloace pentru revizuirea tratatelor internaţionale. Am înţeles.

Exact la fel se pronunţă şi presa germană, şi nu numai cea de dreapta!

Sovietele. Într-un articol satiric, ziarul *Izvestija*, organ oficial, sub titlul „Poezie şi proză", scrie: „O uniune paneuropeană ar realiza vechile planuri ale lui Chamberlain, adică ar organiza un război ofensiv contra Sovietelor. Memorandul lui Briand este o dovadă de completa descompunere a forţelor materiale şi morale ale Europei... Uniunea lui Briand este războinică... În dosul dulceagului Briand se ivesc conducătorii statului-major, care au nostalgia unei noi aventuri războinice; aşa încât proza d-lui Briand, care îmbracă o haină liric-poetică, este descoperită."

Foarte interesantă este atitudinea Imperiului Britanic. Într-o conferinţă a unuia dintre cei mai buni cunoscători ai politicii externe britanice, fostul ministru al coloniilor în cabinetul Baldwin, dl S.L. Amery, se declară că n-ar fi în interesul Paneuropei, nici în interesul Imperiului Britanic, ca Imperiul Britanic să devină membru al Uniunii.

Ipoteza unei societăţi europene se loveşte de o obiecţie de fapt: existenta coloniilor. Dacă Uniunea Europeană ar cuprinde şi Imperiul Britanic, ea s-ar extinde în cele 5 continente; orice conflict între o putere colonială europeană şi un stat asiatic ori american ar risca să angajeze federaţia europeană. Iată dilema: federaţia europeană nu are viitor dacă Imperiul Britanic nu primeşte să facă parte din ea. Pe de altă parte, participarea Marii Britanii fără dominioane nu este posibilă (căci atunci nu mai este Imperiul Britanic), iar dacă participă totuşi şi dominioanele, atunci Federaţia europeană este expusă la conflicte extraeuropene...

În schimb, *The Economist,* una din cele mai importante reviste engleze, se arată foarte optimistă: nu înţelege de ce n-ar participa numai Marea Britanie, fără dominioane, dat fiind că şi Canadei îi este rezervat un loc în uniunea panamericană, care n-are nicio legătură cu Societatea Naţiunilor.

Tot aşa, este foarte simptomatică părerea exprimată în ziarele americane, care privesc problema cu simpatie, apreciind în primul rând avantajele economice. America are interes ca datornicii ei să fie solvabili, deşi recunoaşte că atunci când ar lua o dezvoltare prea puternică Uniunea, interesele Americii ar putea fi dăunate.

13. Briand, în Memorandul său declară că urmăreşte a da numai o schiţă, un embrion de organizare europeană.

În realitate, a dat ceva mai mult, a prezentat programul unei Europe noi, pozitive, coerente, puternice, creatoare şi dinamice. De aceea, acest Memorand înseamnă nu numai cel mai important document al timpului, dar şi o dată memorabilă în evoluţia socială şi politică a Europei.

Memorandul, am văzut, oferă pe lângă un plan, o metodă. Rămâne acum în sarcina generaţiei de azi şi de mâine ca prin această nouă metodă să desăvârşească planul şi să dea cuprins cadrului. Pentru aceasta nu este de ajuns a cădea în sentimentalism ori în sarcasme. Ceea ce este foarte comod! Problema, centrală pentru decenii, vor rămâne studiile şi pe baza lor de făcut propuneri.

Generaţia de astăzi are o mare răspundere; de activitatea ei atârnă dacă Istoria o va privi cu compătimire ori cu admiraţie. Briand a invitat lumea la această operă constructivă. Institutul Social Român, conştient de marea misiune pe care o are, şi în această chestiune, îşi va da toată osteneala să strângă tot materialul documentar şi de studii şi să-l pună la dispoziţia tuturor.

Înainte de toate trebuie învinse rezistentele şi înlăturate timidităţile, căci, când spunem federalism şi state federale, înţelegem în primul rând că la baza lor trebuie să stea o solidaritate conştientă. Problema europeană este, în primul rând, o chestiune de conştiinţă europeană şi de patriotism european.

Poincaré, când a fost invitat să scrie o prefaţă la cartea lui Riou, *Europa, patria mea,* a spus: „Franţa este prima mea patrie; a doua este Europa!"

Trebuie creat patriotismul european şi, am putea spune, securitatea psihologică. Vorbim de securităţi politice şi economice, ceea ce lipseşte în primul rând este însă securitatea psihologică. Aceasta este o operă educativă, care cere multă vreme. De aceea, noi ne-am gândit la un ciclu de conferinţe ale Institutului, consacrat în bună parte acestor probleme, în curs de dezvoltare. Europa este ceva dinamic, care devine şi va deveni cum vor şti europenii să o construiască. Conferinţa de astăzi nu este decât o modestă prefaţă la ceea ce se va vorbi şi expune în prelegerile pe care noi le vom organiza şi de acum încolo. Europa trece printr-o criză mortală, nu din cauza slăbiciunii vârstei, ci pentru că nu este organizată, pentru că pe un spaţiu restrâns trăiesc 27 de state, într-o stare de groaznică anarhie.

Ce s-ar spune de o societate compusă din 27 de persoane, înarmate, pe faţă sau pe ascuns, cu otrăvuri, bombe, cuţite, în care săracii ar pândi pe vecini şi ar fi gata să se îmbogăţească, prin orice mijloc, pe socoteala lor, o societate care ar fi dominată de ură, invidie, intrigă, de sete de răzbunare, şi care nu ar voi să renunţe la această a ei libertate. Frumoasă societate ar fi!

Aceasta ne aminteşte splendida fantezie satirică a lui Micromegas. Voltaire povestea de un locuitor al planetei Sirius, care s-a scoborât să viziteze planeta Saturn, adică pământul.

Acest om gigant, din Sirius, Micromegas, era cam de o sută de mii de ori mai mare şi mai voinic ca orice locuitor din Saturn, în stare să parcurgă Franţa, Italia, Germania în mai puţin de o jumătate de oră. La vârsta de 250 ani, a urmat la şcoală şi la 450 de ani era un adevărat savant. El cunoştea în special aşa de bine legile gravitaţiei şi toate forţele ei atractive şi repulsive, încât îi plăcea să viziteze continentele şi, când călare pe o rază de soare, când călare pe o cometă, trecea din continent în continent, cum o pasăre zboară din arbore în arbore.

Vizitând globul Saturn, deodată observă o sută de mii de nebuni, care purtau fesuri şi turbane şi care se luptau cu alţi o sută de mii de nebuni, care purtau şepci şi se masacrau reciproc. Foarte contrariat, a întrebat: ce înseamnă asta? Şi i s-a răspuns că este faimosul război ruso-turc din 1737! Atunci Micromegas nu-şi putu opri indignarea împotriva micului Saturn şi a minusculilor lui locuitori, care, în loc să fie strâns uniţi, pentru a-şi duce nevoile, se ucideau reciproc. Şi a spus: voi face numai trei paşi şi cu o singură lovitură de picior voi zdrobi acest furnicar de asasini ridicoli. Nu te obosi, i s-a obiectat, pentru că aceşti oameni lucrează îndeajuns la propria lor ruină. Ai, deci, răbdare!

Soarta aceasta ar aştepta Europa neunită...

Europa vine de la rădăcina morfologică, feniciană, „Ereb", care înseamnă *întuneric*, iar în asiriană *seară, apus.* Nu putem crede într-un apus al Europei, căci ne amintim din mitologie de frumosul mit după care Zeus însuşi s-a îndrăgostit de Europa, splendida fiică a regelui fenician Kadmus, a răpit-o din Asia, a dus-o în Creta, şi după numele ei a numit continentul nostru.

Să rămână Europa tot aşa de fermecătoare şi de fascinantă cum a fost; să ne opunem să se întoarcă în Asia, căci nu putem crede că Europa, de muncă, de putere, de ştiinţă, de tehnică, de experienţă acumulată, să nu aibă şi puţină raţiune, pentru a începe o viaţă nouă! Altfel o aşteaptă ameninţarea lui Micromegas!

Dimitrie Gusti (13 februarie 1880, Iaşi – 30 octombrie 1955, Bucureşti), sociolog, filosof şi estetician.

Membru corespondent al Academiei Române din 10 octombrie 1918, membru titular din 4 iunie 1919, exclus în 1948, repus în drepturi la 3 iulie 1990. Discurs de recepţie, *Fiinţa şi menirea academiilor*, susţinut la 10 iunie 1923. Preşedinte (2 iunie 1944 – 8 iunie 1946) şi vicepreşedinte (6 iunie 1923 – 11 iunie 1925 şi 2 iunie 1942 – 2 iunie 1944) al Academiei Române, preşedinte al Secţiunii istorice (1935-1938).

Studii liceale şi universitare (Facultatea de Litere, 1898-1899) la Iaşi; şi-a continuat pregătirea la Berlin (1899-1900) şi Leipzig (1900-1904), unde a audiat cursuri de filosofie, în 1904 luându-şi doctoratul cu teza *Egoismus und Altruismus*. În 1905 s-a înscris la Universitatea din Berlin, pentru a studia sociologia, dreptul şi economia politică; între 1909 şi 1910 a studiat sociologia la Paris. În 1910 a fost numit profesor de istoria filosofiei antice, etică şi sociologie la Universitatea din Iaşi, unde a pus bazele învăţământului sociologic modern. A fost ministru al Instrucţiunii Publice, Cultelor şi Artelor (1932, 1932-1933, 1933). A conceput ideea „muzeului sociologic", pe temeiul căruia, în 1936, împreună cu Victor Ion Popa şi Henri H. Stahl, a pus bazele Muzeului Satului din Bucureşti. Fondator al şcolii sociologice (monografice) de la Bucureşti, a conceput sociologia ca o „ştiinţă a naţiunii". A fost autorul unui mare număr de lucrări ştiinţifice.

(Detalii: Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicţionar 1866-2016,* ediţia a V-a, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2016)

Cărţi şi autori

O carte de învăţătură

Constantin LUPEANU

Editura Integral a publicat în anul 2019 o carte-album de filosofia istoriei, *Bucureşti – capitala eroilor patriei române 1916–1919,* sub patronajul şi condeiul rafinat al profesorului Alexandru Surdu, filosof, membru titular al Academiei Române. Fotografiile, de o rară calitate artistică şi documentară, sunt semnate de Cristian Radu Nema, cineast, producător de film şi fotograf de artă.

Carte de istorie, album de artă, carte de învăţătură, cu deosebire pentru generaţiile tinere. Concepţia, îngrijirea şi împlinirea grafică întregesc un eveniment care se cuvine cinstit, făcut cunoscut cât mai larg. Într-adevăr, Centenarul Marii Uniri nu se încheie cu anul 2018, el nu trebuie dat uitării nicicând, iar această carte de o excepţională valoare ne îndeamnă să ne cinstim an de an de acum încolo patria noastră centenară, cu rădăcini de peste zece milenii.

Sunt înmănuncheate între copertele care adună laolaltă 190 de pagini format academic, aducerea în amintire, în mintea şi în inima românilor, a celor mai semnificative momente ale acelor ani, din 1916, anul intrării României în războiul (28 iulie 1914 – 11 noiembrie 1918) care cuprinsese întreaga omenire, şi până în 1919, viaţa cu faptele de vitejie ale acelor ani transfigurată prin monumente din piatră şi bronz, din Bucureşti, ca un remember la fiecare pas şi, mai presus de toate, iubirea de neam.

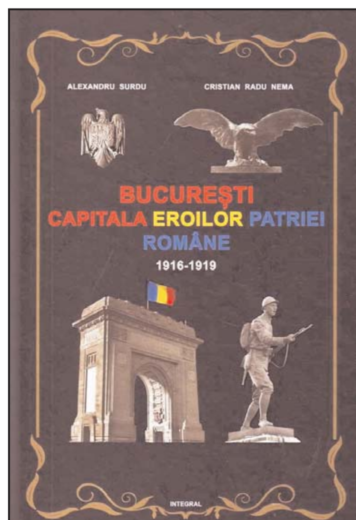
Academicianul Alexandru Surdu, autorul cuvântului scris, al comentariului şi definirii capitolelor cărţii, scrie cu acribie: „Mormintele şi Monumentele Eroilor noştri, dacă le vor descoperi cândva arheologii viitorului, să ştie că aici a fost odată ca niciodată Capitala Eroilor Patriei Române, oraşul în care a bătut o vreme, puţin, dar mai tare decât toate clopotele recunoştinţei noastre, Inima de Aur a Reginei Maria." Însă nu se opreşte aici. Domnia Sa reuneşte dar faptele eroice ale unor momente însemnate, definitorii pentru destinul patriei, care sunt rememorate prin monumente de tot felul şi de toate dimensiunile, pe tot cuprinsul capitalei Bucureşti, cu opera de o viaţă a marilor români, pusă în slujba patriei, începând cu Mihai Eminescu şi, cităm, „mulţi, dinaintea şi de după Dânsul". „Aici au trăit marii conducători ai Ţării, Domnitorii, Regii şi Reginele, marii dregători, diplomaţi, miniştri, guvernatori şi parlamentari; generali şi conducători de armate; savanţi de renume mondial, scriitori, oameni de artă şi filosofi."

Autorii acestei lucrări s-au oprit asupra capitalei României, pentru că Bucureştiul este fără doar şi poate sufletul ţării. Reluăm o argumentare ca înscrisul unui poem, odă patriotică sub semnătura aceluiaşi neobosit făuritor de istorie Alexandru Surdu:

„Capitala Românei este Bucureşti.
Aici a fost şi este
Sediul Sufletului Românesc,
Al Desăvârşirii simţămintelor noastre
Şi al celor mai elevate dintre
Cugetările Sale."

Bucureşti – capitala eroilor patriei române1916–1919 se deschide şi se încheie cu o fotografie portret transfigurat al Reginei Maria a României, 29 octombrie 1875 – 18 iulie 1938, născută Marie Alexandra Victoria de Saxa-Coburg şi Gotha, pentru care războiul şi întregirea patriei, realizarea statului naţional român, recunoaşterea internaţională a acestuia sunt şi opera ei.

Sunt expuse, în ansamblu şi pe fragmente, douăzeci de monumente, cu detalii ale elementelor semnificative sau cu simbolistică de artă, fiecare cu o introducere cuprinzătoare.

Primul este Monumentul eroilor sanitari din Piaţa Operei, iar la acest capitol, eu aş adăuga şi Bustul în bronz al Dr. Haralambie Botescu de la Piaţa Matache, la intersecţia străzii Berzei cu strada Popa Tatu, realizat de Dumitru Măţăoanu în 1923, pe soclu având inscripţionată de către arhitectul Arghir Culina dedicaţia: *Lui H. Botescu/ Doctor în medicină/ 1874-1917/ Mort făcându-şi/ datoria în/ combaterea epidemiilor/ Marelui Răsboi.*

Sunt opere pioase cât se poate de semnificative pentru vremurile pe care le trăim. Românii şi, în primul rând, personalul sanitar: medici, asistente medicale, infirmiere etc., luptă şi ei, la fel de eroic, împreună cu toţi oamenii de pe cele cinci continente, în actualul al treilea război mondial, cu un duşman comun – molima de neînţeles care ne agresează.

Sunt prezentate apoi alte nouăsprezece monumente, îndemn pentru populaţia Bucureştiului şi pentru toţi românii de a le vizita, preferabil în mână cu această carte tezaur, care oferă datele explicative şi fotografii cu acele elemente pe care noi, privitorii, să le descifrăm, să le înţelegem, să le reţinem. În album sunt cu totul 230 de fotografii, cum spuneam, de înaltă ţinută profesionistă şi artistică. De reţinut că titlul fiecărui capitol este încadrat de imaginile vulturului şi stemei ţării.

Această lucrare cu semnificaţii patriotice este tipărită sub egida Academiei, Institutul de filosofie şi psihologie „Constantin Rădulescu–Motru".

(Bucureşti, martie 2020)

Un poet talentat, în continuă evoluţie

Ion C. ŞTEFAN

În ultima perioadă, am primit de la scriitorul Ioan Raţiu două volume de versuri, de-o aleasă calitate, despre care nu am reuşit încă să mă pronunţ: *Rondeluri pentru clipe* (Editura Inspirescu, Bucureşti, 2018) şi *Misiunea întâmplării* (Fast Editing, Bucureşti, 2019).

Poet talentat şi perseverent, cu lecturi bogate şi un îndelungat exerciţiu prozodic, el este bine cunoscut şi apreciat favorabil în lumea literară bucureşteană şi din ţară. Considerat ca un creator profesionist, animator cultural şi conducător de cenaclu literar, orator talentat şi activ, Ioan Raţiu este semnatarul a 14 volume de versuri, între care amintim: *Tributul clipei, Gândurile unui neînţeles, Psalmi, Într-un teatru de vise, În dreptul ultimei iluzii, Insomnia verbului* şi altele, apărute la edituri diferite, ca Arefeana, Inspirescu, Topoexim, Semne, Editura Societăţii Scriitorilor Români şi altele.

Faptul că autorul este bine primit şi publicat oriunde îşi oferă noile volume dovedeşte aprecierile unanime din partea unor directori de edituri, precum şi calităţile sale de tehnoredactor sau autor de minunate coperţi.

Deşi părerile critice, scrise de-a lungul timpului de numeroşi comentatori sau confraţi despre talentul său artistic sunt numeroase, Ioan Raţiu este prudent în transcrierea lor de la un volum la altul, deoarece doreşte, de fiecare dată, să se prezinte în faţa cititorilor în haina de sărbătoare a ultimelor versuri, care marchează o evidentă evoluţie. Această atitudine este remarcată şi de editorul George Terziu, în cuvântul înainte la volumul *Rondeluri pentru clipe,* intitulat *Câteva cuvinte despre… poetul clipei,* la care mă voi referi în continuare: „Numit de istoricul literar Ion Rotaru poetul clipei, Ioan Raţiu are multe volume la activ şi experienţă literară deosebită. Sigur, nu mă pot opri să nu-mi imaginez versurile sale cântate şi dansate, ar fi deosebit acest exerciţiu de imaginaţie. Despre autor se pot spune multe: animator cultural, semănător de prietenii literare, cu un cuvânt potrivit pentru fiecare coleg de creaţie." (p. 9)

Muzicalitatea aparte a numeroaselor sale rondeluri, din cele peste o sută de pagini ale volumului, ne încântă sufletul cu minunate figuri de stil şi construcţii deosebite: „Particule de praf sau fire de Lumină/ Din ceruri coborând îmbrăţişau o carte/ În noaptea căutării vis cu lună plină/ Călăuzind iubiri prin albia lui marte." (*Rondelul cărţii,* p. 115) Deşi se află la sfârşitul cărţii, acest rondel pare un testament de suflet al poetului.

Dar nu mă voi referi doar la forma fixă a creaţiilor sale, ci, mai ales, la expresivitatea unor strofe de-o aleasă frumuseţe: „Aproape cad lacrimi, departe fug vise…/ Dau stelele nopţii de văi fără zile/ Oricâte uitării-s atâtea promise…/ Nu plânge, bătrâne! Zâmbeşte, copile!" (*Rondelul contrastelor,* p. 56)

Uneori îmbinarea între diferitele sentimente şi expresiile care le reprezintă este atât de inedit alcătuită, încât ne rămâne pe retină, ca urma de lumină a unui fulger: „Vor astrele să te revadă/ Legând iertările de cer/ Înseninare nu o dată/ Şi greierii Luminii cer." (*Rondelul astrelor,* p. 78)

Următorul volum, *Misiunea întâmplării*, la care voi face doar câteva referiri, pentru a reliefa diversitatea armonioasă a creaţiei lui Ioan Raţiu, cuprinde poezii de facturi structurale diferite. Ca o dovadă că poetul, deşi s-a afirmat în volumele anterioare cu poezii de formă fixă, sonete şi rondeluri, poate aborda cu succes şi versul modern (liber), mai concis şi mai expresiv: „Departe de mult ca o rugăciune/ Tăcerea te lasă cum te va supune// Devreme când pleci să ajungi prea târziu/ Ce ştii de la tata învaţă un fiu// Precum ţi se iartă când te-ndrăgosteşti/ Fii poezie atâtor poveşti." (*Cântec*, p. 18)

Scriitoarea Eugenia Duţă împrumută ultimul vers, de-o sugestie aparte, într-o competentă prefaţă, de unde citez: „Te rătăceşti printre cuvinte care nu sunt doar cuvinte, sunt *stări,* înaintezi printre sentimente şi ai senzaţia că sunt ale tale, că le cunoşti, te întorci să reciteşti ceva şi o iei de la capăt." (p. 9)

Abilitatea poetului ne poartă de la o formă de exprimare la alta; uneori, îmbinarea între diferitele sentimente şi haina care le exprimă este atât de armonizată încât ne impresionează: „Am îmbătrânit *clipa* ce mă trezea să scriu despre mama/ cu braţele şi privirile ei ocrotitoare/ cu bucuriile zilelor însorite de tata/ poveste poem sărut început/ din chemare-n visare." (*Am îmbătrânit,* p. 89)

Astfel se ajunge uneori la un dialog direct cu cititorul, textul îmbrăcând o formă teatrală: „– Vezi ce uşor se scrie poezia când laşi sufletul să vorbească?!/ – Şi dacă n-am chef de vorbă?/ – Lasă lacrima să cadă!/ – Şi dacă-i numai zâmbet?/ – Vin ploile!/ – Şi dacă nu vin ploile?/ – Pleacă undeva!" (*Dialog,* p. 37)

Astfel, în căutarea altor forme poetice, autorul străbate diverse spaţii lirice: „Sunt atâtea forme de iubire/ Câte gânduri vi se potrivesc/ Orişiunde poate să vă mire/ Adevărul vostru sufletesc." (*Rondelul existenţial,* p. 67)

Ioan Raţiu se prezintă, în aceste două volume de versuri, ca un autor exigent cu sine însuşi, atent la sensul cuvintelor şi capabil să ne redea cele mai alese sentimente.

Azilul Elena Doamna (II)

Filofteia PALLY

Prin înfiinţarea Azilului Elena Doamna, încă de la început, Carol Davila a gândit necesitatea creării unui cadru complex de ocrotire şi formare prin instruire a copiilor, care să pună bazele dezvoltării unor personalităţi capabile să devină oameni de calitate, cu rol social şi economic bine conturat. De altfel, acesta a fost cel mai important proiect social al său, căruia i-a dedicat o mare parte din viaţa sa şi a familiei sale. A putut să realizeze această operă de binefacere graţie entuziasmului şi tenacităţii care îl caracterizau, străduinţelor neobosite de a realiza un obiectiv major de viaţă, în slujba binelui public, căruia i s-a dedicat permanent, cu orice sacrificiu.

În 1859, doctorul Davila devenise medic-şef al Serviciului Sanitar, calitate în care, un an mai târziu, îi va fi repartizată însărcinarea de a reorganiza *Institutul de băieţi şi fete* al copiilor asistaţi, precum şi un spital al orfanilor, amândouă aflate, până atunci, în grija *Eforiei caselor făcătoare de bine,* aparţinând *Departamentului trebilor bisericeşti* [1]. Preluând această responsabilitate, Carol Davila a adâncit analiza consecinţelor asupra destinului celor mici, după ce vor fi nevoiţi să părăsească azilul, înţelegând că aceştia vor deveni rătăcitori pe drumuri, dacă nu vor beneficia de o educaţie şcolară şi profesională solidă. Trebuia prevăzută o finalitate eficientă a rolului instituţiei de ocrotire, ceea ce se va transforma într-o structurare riguroasă a programei şcolare.

Primul principiu pe care l-a stabilit a vizat împărţirea copiilor în două categorii: cei cărora li se acordă doar îngrijire de întreţinere şi cei cărora li se asigură o creştere şi o educaţie conformă exigenţelor sociale.

Pentru prima categorie, se prevedea un control riguros al doicilor, care aveau obligaţia să aplice un regulament cu reguli precise, fiind controlate lunar de revizori. Se asigurau, totodată, un serviciu medical gratuit, precum şi „două rânduri de haine pe an şi rufăria trebuincioasă”. [2]

Profund preocupat de soarta copiilor din cea de-a doua categorie, în noiembrie 1860, Carol Davila a adunat 40 de copii, de ambele sexe, în camerele etajului din locuinţa sa, supranumită *casele Sultanei Marsil*, din strada Colţei nr. 38, unde a creat *Azilul copiilor găsiţi* sau de *cutie*, fiind trecut sub administraţia „Direcţiei Serviciului Sanitar”, el având funcţia de medic general al acesteia. Hotărârea de a se implica efectiv în această iniţiativă a fost şi mai puternică după decesul primei sale soţii, Maria Marsil, la naştere, urmată, la scurt timp, de cea a fiicei sale nou-născute, o dublă nenorocire care l-a determinat să se implice, pentru tot restul vieţii sale, în acest generos proiect de binefacere. Aici, va funcţiona doar un an.

În 30 aprilie 1861, Carol Davila se va căsători cu Anica Golescu, nepoata lui Dinicu Golescu, după această dată, azilul fiind mutat în casa lui din Cotroceni, alături de locuinţa celor doi soţi, unde s-au preocupat nu numai de starea fizică a orfanilor, dar şi de educaţia lor. „Se pomeneşte, în acel timp, despre o supraveghetoare a lor, Coralia Banu, şi de două călugăriţe streine. Dar preocuparea de căpetenie în conducerea lor o avea însăşi Ana Davila, care aduce în căsnicia iei cu Carol Davila un suflet capabil de un devotament până la sacrificiu… Acest Azil se întreţinea din sumele care ar fi urmat să li se plătească doicilor, dacă copilele ar fi rămas la doici, adică un galben pe lună, ori câte un leu vechi pe zi, pentru fiecare copilă. Ceiace nu se ajungea, împlinea Davila din punga sa proprie. Vor fi fost multe incomplecte şi neîndestulătoare, căci evident subvenţia pe care guvernul era dator să o dea pentru întreţinerea copiilor *de cutie* nu era suficientă şi nici punga lui Davila prea bogată.” [3]

O vizită providenţială a primei doamne a ţării, Elena Cuza, la Azilul nou înfiinţat al lui Cuza, va schimba benefic destinul tinerei instituţii, mărinimia celei mai nobile domniţe a Ţărilor Române, recent unite, aducând un puternic suport material şi moral iniţiativei soţilor Davila.

Scrisoarea ei, din 12 iulie 1862 [4], către N. Kreţulescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, solicită sprijin imediat prin înfiinţarea unui nou azil, în imediata vecinătate a celui deja fiinţând pe dealul Cotrocenilor, oferind, totodată, o importantă donaţie în bani (1000 de galbeni!) din caseta sa proprie. Dorinţa ei va deveni realitate: la 28 iulie, deci, 16 zile mai târziu, se punea temelia noului locaş, în imediata vecinătate a celui înfiinţat de doctorul Davila.

Propunerea preşedintelui guvernului, cu nr. 421/18 iulie 1862, privind detaliile acestui proiect, va fi întărită de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin Decretul din 19 iulie 1862, publicat în *Monitorul Oficial* Nr. 158. [5]

Povestea Azilului Elena Doamna nu poate continua fără câteva informaţii relevante despre fiinţa definită, în 1909, în omagiul funerar făcut de Nicolae Iorga, „doamna tuturor românilor”, cea care, „prin măreaţa simplitate a fiinţei pământeşti care, trăind printre noi, cei plini de neajunsuri şi păcate, a dus curată viaţă cerească, asemenea îngerilor”. [6]

Fiică a boierului Rosetti, numită în cercurile înalte „minunata principesă”, Elena Cuza s-a remarcat dintotdeauna prin modestie şi demnitate, contribuind major la reformele soţului ei, Domnul Unirii, dintre care cea mai importantă a fost Legea instrucţiunii publice, prin care s-au pus bazele unui autentic sistem de învăţământ românesc, diversificat pe standarde (de la *şcolile poporale,* şcolile de meşteşuguri, separate pe sexe, până la prima universitate a României, Universitatea de la Iaşi, care poartă numele domnitorului, Alexandru Ioan Cuza).

Biografia ei o arată ca prietenă şi sprijinitoare de nădejde a minţilor luminate ale timpului: Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Theodor Aman, Grigore Alexandrescu, contribuind, implicit, la înflorirea literaturii şi artei naţionale.

Legată de oraşul Galaţi, prin locuirea aici pentru o vreme, Elena Cuza a contribuit şi la dezvoltarea învăţământului gălăţean, donând, în anul 1881, suma de 5.000 de lei, în scopul ridicării Şcolii *Cuza Vodă*, care a existat pe strada Portului, aproape de Liceul de Marină. Cu acelaşi prilej, a donat un bust de bronz al domnitorului, executat de unul dintre cei mai celebri sculptori francezi (aflat în curtea Muzeului Judeţean de Istorie).

Generoasa şi minunata doamnă a ţării, prin întreaga ei viaţă, bogată în implicarea în dezvoltarea învăţământului, este un model demn de a sta pe frontispiciul multor şcoli din ţară.

Construcţia Azilului *Elena Doamna*, din Şoseaua Panduri, nr. 90, a fost proiectată de arhitecţii Benosch şi Hoffman, piatra de temelie punându-se în duminica de 29 iulie 1862, în prezenţa domnitorului Alexandru Ioan Cuza şi a primei doamne a ţării, Elena Cuza.

Nobilul gest al Doamnei Elena va fi urmat de numeroşi donatori, astfel încât, în 1864, pe lista de subscripţii numărul acestora ajunsese la 1937 de persoane, suma totală donată fiind de 438.304 lei şi 2 parale. Această listă a fost publicată în mai multe articole din *Monitorul Oficial* din anii 1862-1864, dar şi într-o lucrare editată de Carol Davila şi M. Niculescu, contabilul şef al Serviciului Sanitar. [7] Numele acestora, însoţite şi de o parte dintre biografii, vor fi publicate şi în *Cartea de aur a donatorilor (1851-1901).* [8]

Donaţiile în bani au fost completate de alte daruri cuprinzând costume naţionale şi alte obiecte de valoare, care să fie vândute în beneficiul instituţiei. Lista costumelor populare donate *Museului Asil Elena Doamna* a fost publicată detaliat [9], ea cuprinzând atât zonele de provenienţă, cât şi numele celor care le-au oferit, dintre care, menţionăm: dna Golescu, Maria Grosu, dna Broşteanu, general Pârâianu, Polina Ion Arion, Mariţa Cârpesca şi alţii.

Construirea Azilului a întâmpinat numeroase dificultăţi, dar iniţiativa şi eforturile doctorului Davila au fost susţinute, îndeaproape, de domnitorul Alexandru Ioan Cuza care, ca şi soţia lui, va dona sume considerabile din averea proprie, pentru ducerea la bun sfârşit a acestui obiectiv naţional.

Abdicarea din 11 februarie 1866 a fost o grea lovitură. Davila a mers imediat la palat, pentru a-i fi alături bunului domnitor, iar pe Elena Doamna a găzduit-o, împreună cu cei doi copii, câteva zile, în casa lui, momentul fiind deosebit de greu şi pentru orfanele din azil. [10]

În memoria doamnei Cuza, care s-a stins în aprilie 1909, din 1931, la iniţiativa fostei directoare, Adela dr. Proca, icoana turnată în bronz ce fusese dăruită de aceasta Azilului, la plecarea din ţară, în surghiun cu soţul său, a fost încastrată la intrare.

Destinul tinerei instituţii de binefacere va continua, sub bune auspicii, şi în timpul lui Carol I, la a cărui aducere pe tronul ţării a avut o importantă contribuţie, alături de I.C. Brătianu, acelaşi neobosit doctor Carol Davila. Între cei doi mari oameni se va naşte o sinceră şi puternică prietenie, dovedită încă din primele zile ale domniei, drept dovadă, în 21 mai 1866, la doar 11 zile de la instalarea pe tronul domnesc, Carol I a poposit şi a cercetat cu maximă preocupare *Azilul copiilor orfani* din Cotroceni, condus de eforul Carol Davila.

Faima instituţiei va creşte vertiginos, prezenţa lui Carol I la ceremonia de acordare a premiilor de sfârşit de an şcolar, din anul următor (20 iulie 1867), fiind o maximă garanţie a calităţii sistemului de învăţământ folosit aici. Şcoala era organizată în două cicluri: o clasa superioară, 4 clase primare, precum şi un an preparator.

Rezultatele bune la învăţătură ale elevilor se datorau unui colectiv de dascăli foarte bine pregătiţi, coordonaţi de Anica Davila, care şi-a asumat această responsabilitate dificilă, după momentul plecării în exil a familiei domnitoare. Emilia Grecu, folosind informaţiile din arhiva Azilului [11], ne face cunoscute numele celor care făceau parte din colectivul de educaţie şi îngrijire, remarcând că toate institutoarele erau de origine străină: Alexandrina de Garambe (directoare), Martha Boulle (institutoare, brevetată de Academia din Paris; a fost, vreme de 4 ani, institutoare superioară, după care, în 1870, va întemeia *Internat francez de Damicele* din Podul Mogoşoaiei, nr. 12), Aloise Brandstatter (institutoare, şefa atelierului de lucru o lungă perioadă, mai exact, timp de 20 de ani; în 1866, în cele 5 clase, aceasta coordona 65 de eleve care lucrau vestimentaţie între orele 8-10 şi 14-18, clasele IV şi V executând broderii; programul mai prevedea ca, în zilele de marţi şi joi, să se ţină lecţii în clasă; sâmbăta, între orele 14-18, să se împartă rufele curate şi să se cureţe îmbrăcămintea, iar duminica, de la 8-10, se mergea la biserică şi de la 14-18, se desfăşurau orele de desen).

Din conţinutul programei, observăm rigoarea stabilită prin norme, până la ultimul detaliu, preocuparea cea mai mare a doctorului Davila fiind aceea de a îndruma fiecare elev, în funcţie de aptitudini, către ateliere în care fiecare să îşi acopere o plăcere, o nevoie sau o îndeletnicire potrivită. Are în vedere, de asemenea, şi elevii cu calităţi intelectuale remarcabile, făcând diferenţierea printr-o clasă preparatoare de şcoală normală, ulterior, cei performanţi urmând clasele superioare, pentru care îl va aduce pe profesorul N.D. Popescu. Om de seamă, istoric şi scriitor, N.D. Popescu va preda la cursul normal al azilului, o perioadă de douăzeci de ani.

Calitatea de excepţie a învăţământului din Azil a făcut din el un obiectiv al părinţilor care erau interesaţi să îşi înscrie copiii aici, astfel încât, numeroase cereri de înscriere îi erau adresate însuşi regelui, care, fără a se implica, le trimitea în original Azilului, refuzând orice intervenţie personală.

(Va urma.)

(Foto: Constantin Brâncuşi – Bust Doctor Carol Davila, 1903; expus din 1912 în curtea Spitalului Militar Central din Bucureşt, monument istoric.)

Cherchez la femme

Femeie sculptor - albastră umbră în Secolul Luminilor

Paula ROMANESCU

Am ajuns şi eu prin Uniunea Sovietică, cu trecere prin Kiev-Moscova-Leningrad, prin anii aceia când, pentru a călători peste hotare, cu precădere spre Est, de unde ne ajungea iţită tocmai din Piaţa Roşie a Kremlinului lumina aceea orbitoare şi pârjolitoare ca o pălălaie înălţată peste lumea noastră, trebuia mai întâi să treci prin furcile caudine ale „tovarăşilor" tăi de muncă aliniaţi (strâmb) cu toţii la politica Partidului care-şi băga nasul şi coada în toate, inclusiv în viaţa noastră intimă, planificându-ne-o ştiinţific, dialectic şi istoric, pentru un viitor ipotetic, neapărat de aur, deşi eram săraci-lipiţi pământului.

Dar, Doamne, ce bogată eram! Eram tânără şi mi se spunea de cei apropiaţi Liudmila Savelieva, deoarece, li se părea lor (!) că semănam puţin cu interpreta Nataşei Rostova din filmul *Război şi Pace* în regia marelui (şi actor!) Serghei Bondarciuc. O splendoare cinematografică! Nu i-am contrazis. Te pui cu unanimitatea votului?...

Pe atunci învăţam limba rusă… cântând, blestemând (ştiam noi de ce şi pe cine!), citind fermecaţi Tolstoi, Dostoievski, Cehov, Şolohov, Gorki, Esenin, Arbuzov, mergând la cinema (o, mă cutremur şi acum de emblema aceea colosală a *Mosfilmului,* gigantica sculptură a Verei Muhina – *Muncitorul şi Colhoznica,* năvălind spre noi cu secera şi ciocanul ca o zvastică a puterii comuniste ameninţătoare, dar filmele erau de artă!), luând cu asalt sălile de teatru, de operă, de concerte… *Simfonia Leningradului* de Dimitri Şostacovici – răscolitoare! Ceaikovski, Haciaturiam, Musorgski, Oistrah… Să tot evadezi cu sufletul în armonii de sfere fără frontiere! Privind în urmă cu mintea de acum, socotesc că acea ofertă cultural-artistică nu numai că nu era rea deloc, ba chiar era o comoară de frumuseţi binefăcătoare pentru sufletul omenesc, de certă calitate în comparaţie cu oferta americănească de acum, care se reduce la pistol-sex-droguri-crimă-dragoste altfel (adică alternativă şi cumplit de corectă politic de nu poţi nici măcar strâmba un pic din nas de atâta diversitate amoroasă!) -violenţă-poliţie-tribunal-închisoare-discriminare din pricină de culoare-corectare a strâmbilor prin legi drepte (şi-nţelepte, naşă, naşă!)…

De ce nu s-or concura marile puteri doar prin artă, prin cultură, prin descoperiri ştiinţifice puse în slujba omului! Ce minţi bolnave declanşează războaiele, trimiţând la moarte oameni nevinovaţi care nu vor decât să-şi trăiască în linişte şi aşa prea scurta lor viaţă! Era prin acestea şi propagandă comunistă? Era! Dar cine să o şi ia în seamă!

Oraşul lui Petru cel Mare, de pe Neva, m-a fermecat.

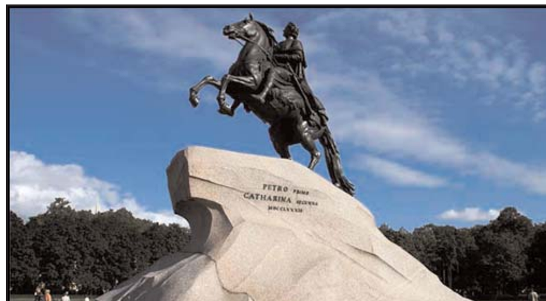
Am adăstat clipe bune în faţa *Călăreţului de Aramă*, monument realizat din porunca ţarinei Ecaterina cea Mare, ascultând explicaţiile ghidului, punându-i şi întrebări (cum o mai făcusem şi până atunci), până când, o „tovarăşă" din grupul nostru, care ne observa vigilent, ca o bufniţă împăiată, m-a tras de mânecă discret şi mi-a recomandat „prieteneşte", în şoaptă, *să nu mai angajez discuţii cu străinii…* Am liniştit-o, răspunzându-i la rândul meu cu toată candoarea, că nu mă abat de la cele recomandate încă din ţară turiştilor care suntem, întrucât străini suntem noi, pe când ghidul e de-al locului.

Mi-a rămas în minte de atunci doar numele artistului sculptor care a realizat *Călăreţul de Aramă:* Étienne-Maurice Falconet (1716-1791). Apoi, peste amintirea aceea s-a aşternut uitare. Sau alte informaţii mai mult sau mai puţin culturale.

La *Ermitaj* m-am întâlnit cu *Diderot,* cu *Voltaire* – prieteni vechi (ei nu mă ştiau!), invitaţi de marcă ai Ecaterinei a II-a, cea care ar fi vrut să-l determine pe Diderot să publice la imprimeria ei *Enciclopedia franceză* când în Franţa editarea acesteia s-a împotmolit la volumul al VII-lea din pricina banilor, mai exact, a lipsei lor. Avea să le cumpere totuşi, oferind un preţ imperial iluminaţilor ei prieteni, vastele lor biblioteci şi văduvind astfel Franţa de nişte comori deloc de ignorat. *Diderot* în marmură – sobru. *Voltaire* – surâzând maliţios. *Ecaterina a II-a* – imperială. Autorul sculptor – M.A. Collot. Numele nu-mi spunea nimic. De ce l-aş fi reţinut?!

Călătorind acum prin Uniunea Europeană, fără dezlegare de la partidele apărute după devălmăşia din Decembre '89, când cu explodarea mămăligii în iarna vrajbei noastre, am descoperit la Luvru o marmură–bust, sub care scria: *Sculptorul Falconet,* autor Marie-Anne Collot (1748-1821). Să fi fost M.A. Collot de la Ermitaj?! Şi, dacă da, era femeie?! Curioasă cum am rămas (femeie şi eu, de!), am pornit la căutare de date despre aceasta. Cine să fi fost acea Camille Claudel *avant la lettre?* Şi-am aflat. Am aflat din *scripta* care tot *manent* pentru cine mai şi citeşte. V-o spun acum şi vouă.

Ce poveste de viaţă tulburătoare! Cât talent artistic şi câtă dăruire sufletească la această femeie trăitoare în Secolul Luminilor, apropiată de Diderot şi de mai toţi enciclopediştii francezi, dăruită de viaţă cu talent pentru sculptură, dar şi cu o nestăvilită putere de muncă şi voinţă de perfecţionare, rămasă din copilărie fără mamă şi neglijată de un tată mai mult absent, crescând în armonie cu natura ca orice

necuvântătoare liberă şi, nimerind din adolescenţă în atelierul profesorului sculptor Jean-Baptiste Lemoyne de la Academia de Arte Frumoase din Paris, mai întâi ca slujnică, foarte curând ca ucenic vrăjitor gata să „fure" meserie de la maestru. Lucrează pe ascuns. Natura avusese grijă s-o înzestreze cu talent pentru sculptură.

La 16 ani, ajunge să lucreze în atelierul sculptorului Étienne-Maurice Falconet (1716-1791). Nu va mai pleca niciodată de lângă el. El îi era *Dieu et maître*/ Domn şi stăpân. Măsurabilă în timp, distanţa între maestru şi ucenica lui – 32 de ani.

Falconet care făcea prototipuri de sculpturele pentru atelierele de porţelan de Sèvres, a umplut casele francezilor de statuete-bibelouri, obiecte decorative asemănătoare şi nu prea cu peştele de sticlă pe care-l puneau pe la noi gospodinele pe televizorul în alb/negru care difuza de la opt la zece seara episoade din activitatea cotidiană a *tovarăşului şi-a lui consoartă ADI* – academician-doctor-inginer, specialistă în polimeri şi poliperi (mai greu cu poligutuii şi poliprunii care i-au rămas lui Dobrin din Trivale să-i preschimbe el şi-ai lui la cazanul de aramă în licoare de viaţă curată, adevărată!).

Ucenicind alături de Falconet, Marie-Anne Collot îşi desăvârşea arta portretului în sculptură, uimind cunoscătorii. Dintre primii contemporani care i-au pozat – Denis Diderot, în pauza dintre două capitole sau volume ale *Enciclopediei* la alcătuirea căreia se înhămase fără arme, dar cu toate bagajele de cunoaştere ale timpului său, bagaje purtate şi de alte minţi luminate. A urmat realizarea sculpturii după actorul Préville (în costumul purtat de acesta în rolul lui Sganarelle), prinţul Dimitri Alexeevici Galiţîn, ambasador al Imperiului Ţarist Rus la Paris (în propriu-i rol!), Voltaire, Sully, Henric al IV-lea, Ecaterina a II-a în mai multe reprezentări, fiindcă, în anul 1766, Falconet a fost invitat la Sankt-Petersburg de Ecaterina a II-a cea pusă (şi) pe fapte artistice gigantice, pe măsura imperiului pe care-l conducea, ca să facă el un monument închinat lui Petru cel Mare, demn de măritul ţar – dulgherul acela zdravăn, care măsura 2,04 metri şi nu se codea să pună mâna pe rindea când era nevoie (şi era mai mereu!) pentru ca oraşul visat de el să poată într-o zi străluci, înălţat pe smârcurile putuoase ale Nevei. Pentru aceasta, au fost scoşi din temniţele Rusiei (şi erau destule!) toţi ocnaşii ajunşi acolo din varii pricini şi puşi la cărat pietre cu poala rubaşcăi şi cu spinarea, pentru asanarea mlaştinilor. Că au mai şi murit unii dintre ei de epuizare şi boli, adevărat este, dar ce s-a făcut vreodată pe lume fără sacrificii! De Meşterul Manole veţi fi auzit, desigur! De Canalul Dunăre-Marea Neagră mai bine n-am fi auzit niciodată! Acolo, în cimitire fără cruci şi *fără nicio liturghie,* au rămas în obsedantul deceniu oasele atâtor români vinovaţi fără vină peste care creşte iarba *care-a fost odată trupul cine ştie al cărui fiu, cine ştie al cărui tată…* (A se vedea Andrei Ciurunga, *Canalul!*)

Umbră cuminte şi fidelă, Marie-Anne Collot şi-a urmat zeul.

Ecaterina cea Mare a observat că fătuca avea talent cu carul şi, un an mai târziu după venirea acesteia în Rusia, a făcut-o membră a Academiei Imperiale de Arte Frumoase de la Sankt-Petersburg. Ei da! *La valeur n'attend pas le nombre des années/* valoarea nu aşteaptă numărul anilor, rezon, coane Corneille!

Maestrul Falconet, bărbat liber ca pasărea cerului, avea şi vreo patru copii ieşiţi cu toţii din câmp de flori fără zăvoare, pe care-i adusese sub soare o oarecare Suzanne Moulin. I-a lăsat pe toţi în grija mamei. Cam cum făcuse şi Rousseau cel cu *Contractul social* care să răstoarne legile constrângătoare şi aberante care nu-l lasă pe om să fie liber să trăiască în natură şi *de nimeni să nu depande…* Dar ce-o fi vrut să insinueze Voltaire când i-a „comentat" *Contractul* cu acel surâs subţire ca tăişul de bisturiu: „Maestre, citindu-ţi opera mă simt tentat să merg în patru labe!" Amabilităţi iluministe iluminate!

Între copiii-flori de pripas semănaţi de Etienne-Maurice în câmpul primitor şi roditor al Suzannei, era şi Pierre-Étienne Falconet (1741-1791) ajuns pictor. Avea 25 de ani când a decis acesta să i se alăture tatălui său biologic şi să vină şi el la Sankt-Petersburg să împuşte rubla. Ceva talent avea. A găsit pe la curtea ţarinei şi amatori care să vrea să aibă un portret, fotografia nefiind pe atunci inventată. A pictat-o şi pe Marie-Anne şi, tot privindu-i chipul feciorelnic şi mândru, s-a îndrăgostit de ea până peste poate. Ea – nu.

Dintr-o scrisoare pe care Diderot i-a trimis-o prietenului său Maurice Falconet în Rusia, desprindem şi noi un fragment descumpănitor: *Căsătorit nu eşti, deci cu atât mai bine pentru tine, prietene, căci eu cunosc foarte bine persoana cu care te-ai putea căsători. Sunt doi ani deja de când vă consider soţ şi soţie. […] Aş vrea s-o faci fericită pe D-ra Collot, fiindcă-i eşti maestru, prieten, sprijin, binefăcător mai ales. […] Prietene, prietene, nu cu raţiunea ne alegem o iubită, dar când aceasta este gata să te urmeze pân' la capătul pământului, de unde raţiune s-o poţi împiedica!...*

Lucrurile par clare. Iubirea ei avea alt obiect. Dar „obiectul" o iubea pe ea? „Obiectul" meşterea de zor la monumentul *Călăreţul de Aramă* şi tocmai se împotmolise la chipul ţarului Petru I. Atunci a intervenit Marie-Anne cu o serie de soluţii palpabile, acestea au fost prezentate Ecaterinei, Ecaterina care le ştia cam pe toate a cerut totuşi părerea celor de la Academia de Arte şi astfel *capul Călăreţului de Aramă a fost realizat de tânăra sculptoriţă Collot.* Doar şarpele adăugat sub copitele calului, ca soluţie de stabilitate tehnică a lucrării şi trimitere spirituală la Sfântul Gheorghe, cel care a răpus cu suliţa balaurul (să fie Neva cea cuminţită de Petru Întâiul?), este şi el al lui Falconet. Şi calul. Şi trupul Călăreţului. Capul, nu!!! Când a văzut realizarea elevei sale, maestrul se zice că şi-ar fi făcut ţăndări modelul lui, nu de furie, ci în semn de mare admiraţie şi preţuire pentru talentul ei. *Chapeau bas, mademoiselle Collot!*/ Jos pălăria, domnişoară Collot!

→

Cherchez la femme

Aşa că, **turişti-vizitatori** care veţi trece pe malul Nevei, la Sankt-Petersburg, priviţi cu atenţie statuia *Călăreţului de Aramă:* este creaţia maestrului sculptor francez Falconet şi a studentei sale, Marie-Anne Collot! El cu masivitatea trupului, ea cu semeţia capului!

Omul Etienne-Maurice Falconet nu putea (sau nu voia) să creadă că tânăra lui ucenică-studentă-sculptoriţă desăvârşită i-ar fi putut deveni soţie, diferenţa de vârstă dintre ei părându-i-se obstacol de netrecut şi simţul ridicolului ascuţindu-i raţiunea.

Femeia a găsit atunci soluţia cea mai la îndemână să-i fie mereu alături şi să-i poarte şi numele: s-a căsătorit în 1777 cu fiul lui, Pierre, iar după trei luni, însărcinată fiind, i-a mărturisit că nu pe el îl iubeşte. Soţii se despart *de facto.* Pictorul soţ nefericit s-a înapoiat în Franţa, ea se duce în Olanda, unde naşte o fetiţă – Maşenka. Între timp, realizează acolo bustul lui Wilhelm de Orania şi al soţiei acestuia, Wilhemina de Prusia. În 1779, divorţează şi, împreună cu fetiţa ei, se stabileşte în Franţa, la „socrul" ei. Continuă să lucreze cu spor. E liniştită. Se simte la locul ei, lângă omul care-i era cel mai drag pe lume.

La Sankt-Petersburg, în ziua de 7 august 1782, este inaugurată statuia-monument a lui Petru cel Mare. Era aşezată pe un bloc de granit de 1.500 de tone (cel mai mare bloc clintit vreodată de mâini de muritor), transportat numai prin forţa braţelor omeneşti (câţi oameni, Doamne!), din Golful Finic, cu o barjă, până pe locul de amplasament ales. Pe acesta scrie: *Lui Petru I de la Ecaterina a II-a.* Atât!

Un an mai târziu, sculptorul Falconet paralizează. Marie-Anne Collot-Falconet îi este alături, asistentă medicală, îngrijitoare, prietenă iubitoare, sprijin, prezenţă permanentă. Sculptura?! Niciun interes nu mai prezenta pentru ea. Continua să corespondeze cu Diderot şi alţi mari intelectuali din lumea bună a Franţei din Secolul Luminilor, care o îndemnau să fie curajoasă. Era. Nu se plângea de nimic. Era împreună cu omul pe care-l adora. Voltaire şi Rousseau se mutaseră în umbră să moară puţin din 1778. În 1784 a fost rândul lui Diderot să se adauge umbrelor. Şi-a fost anul 1791, când moartea şi-a trimis solia, iar sculptorul Falconet a trebuit s-o urmeze. Era primăvară de început. Trei luni mai târziu s-a stins şi Pierre, tatăl Maşencăi, soţul pentru trei luni al Marie-Annei. După moartea lor, ea părăseşte casa unde a respirat omul ei drag, îşi cumpără o alta în Moselle, localitatea Bourdonnay, şi se stabileşte acolo cu fiica ei adolescentă, până la sfârşitul vieţii, sfârşit care avea să fie în anul care marchează în istoria noastră Revoluţia lui Tudor Vladimirescu. Odihneşte în cimitirul din satul acela.

Fiica sa, Maşenka, devenită prin căsătorie baroneasă de Jancowici, a avut grijă să facă să dispară toate scrisorile pe care le vor fi schimbat între ei de-a lungul timpului mama, tatăl şi bunicul ei, legaţi/despărţiţi de acea poveste pe care doar inima lor o putea desluşi, poveste şi frumoasă, şi mult prea tristă a unor oameni care au trecut cum a fost să le fie trecerea prin valea plângerii, dar, ca artişti creatori de frumos, au lăsat fiecare în felul său urmă de trecere însemnată cu lumină în imperiul artei.

Ironia sorţii a făcut ca, în cea mai mare parte, lucrările sculptorului Falconet, în special cele de inspiraţie religioasă, care existau prin mai toate bisericile din Franţa, să fie distruse în timpul Revoluţiei din 1789 odată cu toate celelalte piese/odoare de cult care aminteau de Creştinism şi de

monarhie. Furia *cetăţenilor* revoluţionari care clamau *Libertate, Egalitate, Fraternitate,* s-a năpustit şi asupra osemintelor celor din morminte; bisericile au fost transformate în staule de vite, magazii de cereale, pensioane pentru tinerele fete care trebuia să înveţe şi ele cum se munceşte cetăţeneşte... Cu libertatea şi fraternitatea n-au rezolvat-o nici până astăzi. Egalitatea au încercat s-o „implementeze" prin tăişul ghilotinei. Greu şi aşa. Rămâne temă de dezbatere la masa viitoarelor negocieri-licitaţii de viaţă a celor mulţi, unde cei mari şi tari (cum se cred ei!) îşi impun cu barda atomică punctul lor de vedere.

Din toată opera lui Falconet au mai rămas prin casele oamenilor obişnuiţi micuţele statuete de porţelan de Sèvres imaginate de sculptor şi, la malul Nevei, ca să înfrunte veacurile, celebra statuie ecvestră a lui Petru cel Mare – *Călăreţul de Aramă*, în miezul căreia este turnată poate întru veşnicie şi iubirea a două suflete pereche pe care Creatorul, dintr-o infinitezimală eroare de calcul, le-a aruncat în univers la 32 de ani-lumină distanţă, atât cât să se sperie bărbatul (curajosul!) de prăpastia timpului pe care, de-ar fi trecut-o, ar fi putut fi fericit, ar fi putut fi fericiţi amândoi împreună...

Lucrările Mariei-Anne Collot-Falconet se află astăzi prin mai multe muzee şi nu dintre cele obscure – Ermitaj, Luvru, Muzeul de Artă din Nancy sau prin cine mai ştie câte colecţii particulare ale marilor magnaţi financiari care-şi plasează arginţii profitabil în arta care tot creşte în valoare cu fiecare zi, pe cât de drastic numărate sunt zilele celor mulţi şi… fără dobândă.

Dacă ajungeţi la Ermitaj (chiar cu voi vorbesc, cuminţi călători grăbiţi, că doar nu într-un zadar scotocesc eu prin muzee şi prin scrierile altora informaţii de acest fel!), căutaţi-o pe *Marea Ecaterina a II-a*. Nu aveţi cum s-o rataţi. O veţi găsi în multe lucrări de pictură şi în reprezentări sculpturale semnate (şi) de franţuzoaica Marie-Anne Collot. Să nu vă miraţi dacă pe lângă ţarină se află şi frumuşelul prinţ Grigori Orlov, înmarmorat tot de Mademoiselle Collot. Doar era şi el unul dintre favoriţii acelei nesăţioase devoratoare de bărbaţi, ba o mai înzestrase şi cu un prunc – Alexei, pe care ea îl va trimite departe de „casa părintească" din mica eroare că al ei consort legitim nu era şi tatăl copilului… Dacă-l vedeţi pe Voltaire, descifraţi-i tăişul ironiei din surâs. Cât despre Diderot, felicitaţi-l că a rămas consecvent ideii de a publica *Enciclopedia franceză* în ţara lui (cu toate dificultăţile financiare ivite) şi nu la Curtea ţarinei aceleia a Marii Rusii – iluminata femeie care a fost o demnă continuatoare a operei de emancipare socială, politică, intelectuală şi artistică a ruşilor, începută de Petru cel Mare şi continuată şi astăzi, din Baikonur până-n lună şi-n stelele de toate nuanţele care dau ocol Terrei ca o portocală albastră pe care mulţi înfometaţi de spaţiu ar vrea s-o transforme-n pulberi…

Dar atâta vreme cât se mai ştie de artă, e bine!

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Poeme

Jelaluddin Rummi (Persia, 1207–1273)

Ziua cântam cu tine.
Noaptea dormeam cu tine-n pat.
Nu mai deosebeam ziua de noapte.
Credeam că am idee cine sunt,
dar eram tu.

***

Nu sta prea mult cu un prieten trist.
Atunci când zăboveşti într-o grădină
iei seama şi la ghimpii florilor?
Mai şezi şi printre iasomii şi roze.

Argintul acesta van

Carolyn Mary Kleefeld (SUA)

Oh, tu, care îmi eşti străin,
şi cunoscut deopotrivă
tăcut mă iei în stăpânire —
oare iubesc necunoscutul,
cu mult mai mult decât pe tine?
E oare spaţiul dintre noi
cel care dorul ni-l nutreşte?
Oh, tu, necunoscutul meu,
de ce îmi pare glasul tău
bogat nespus în nestemate –
de ce când inima-mi inundă,
lumina lor, ea tot descreşte?
Oh, tu suflare-a vieţii mele,
deşi te caut printre stele
ai să rămâi numai un vis?
E-adevărat că doar uitarea
va dăinui când vom pleca?
Dezleagă-mă de-acele umbre
care m-au prins în mreaja lor.
Cuprinde-mă-n îmbrăţişarea
argintului acesta van
să simt măcar pentru o clipă
că visul mi s-a împlinit.

Epitaf pentru Joaquin Pasos

Ernesto Cardenal (Nicaragua)

A fost pe-aici, cândva,
mergând pe-aceste străzi
fără angajamente sau funcţii
sau vreun peso
şi doar câţiva poeţi şi cerşetori,
şi curve
versul i l-au aflat.
Nicicând peste hotare n-a plecat.
A stat toţi anii lui încarcerat.
Acum în viaţă nu mai este.
Nimeni nu i-a făcut
vreun monument...
Dar voi
să-l evocaţi când poduri ridicaţi,
turbine şi tractoare
şi argintii hambare,
guverne binefăcătoare.
Căci el prin poezie a-nnobilat
limbajul din popor,
limba în care-apoi s-au scris
acorduri, legi
scrisori de amor,
decrete.

Lună pe jumătate

Kim So-Wol (Coreea)

De când tot stai pe cer,
lună pe jumătate,
palidă arătare, plutind peste genuni?
Se înteţeşte vântul,
noaptea în ger se-mbracă
şi-n tivuri albe apa clipeşte în amurg.

Peste întunecata câmpie pustiită
se-nalţă ceaţa rece.
Of, iarnă îngheţată,
tristeţea ta m-apasă.

În inima iubitei ce pleacă e la fel,
pălesc iubiri, juneţea prinde-a se ofili
din crengile ciulinului sălbatic
cad la apus petale ruginii.

La pas prin satul global

Gustând Spania

Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG

Savorile bucătăriei spaniole sunt o componentă importantă a „pachetului turistic" care exercită o atracţie magnetică asupra milioanelor de vizitatori, decişi să exploreze ţara, la nevoie şi cu dinţii. Beneficiile dietei mediteraneene, vestită pentru efectul binefăcător asupra sănătăţii, se combină de minune cu delicioasele arome ale mâncărurilor preparate în stilul foştilor dominatori musulmani. Dacă mai adăugăm şi ingredientele „recent" importate de peste Ocean (în Evul Mediu), obţinem imaginea complexă a Spaniei culinare moderne, cu note unice, de exotic, care o individualizează în peisajul caleidoscopic al gastronomiei lumii. Nu încap aici descrieri amănunţite, dar merită aruncată o privire asupra amănuntelor cu vocaţie de inedit.

Pornind deja de la aspectul formal al clasificărilor pe regiuni, părerile sunt împărţite. Chiar dacă fiecare dintre cele şaptesprezece provincii ale Spaniei îşi proclamă unicitatea bucătăriei proprii, adevărul se află undeva pe la mijloc. Specialiştii Enrique Sordo, Néstor Luján şi Juan Perucho susţin că putem distinge între cel mult şapte zone gastronomice, în timp ce autorul Luis Antonio de Vega le reduce la cinci.

Ca în mai toate ţările Europei, primele menţionări legate de prepararea alimentelor pe teritoriul actual al Spaniei au fost cele întocmite în Antichitate, de către romani şi greci. În afară de renumita miere hispanică, cel mai îndrăgit produs al Iberiei de pe atunci era pasta preparată din peşte fermentat şi macerat, vestitul *garum* latin (*gáros,* la greci), fără de care, secole de-a rândul, de la Atena până la Roma, nu s-a conceput mâncare. La fel, măslinul, cunoscut deja de egipteni, îşi începe lent povestea de dragoste milenară în bazinul Mării Nostrum, poveste care va culmina câteva secole mai târziu, odată cu descălecarea arabilor.

Legat de agricultură, Plinius cel Bătrân notează surprins că pe teritoriul iberic ar fi existat un arbore care dădea rod diferit pe fiecare ramură (nuci, mere, cireşe, pere, rodii etc.), dar care, spre dezamăgirea lui, nu rezista mulţi ani, uscându-se la scurtă vreme. Pentru noi, un semn că tehnica altoitului era deja cunoscută de pe atunci.

Vorbind despre altoi, extinderea viţei de vie pe teritoriul mediteraneean, deci şi în Spania, se datorează grecilor, cunoscuţi ca producători ai celor mai bune vinuri din antichitate. Abia mai târziu, prin influenţa vizigoţilor, s-a introdus aici şi berea. Nu insist asupra vinurilor Spaniei. S-au scris cărţi, chiar biblioteci...

Transformată timp de 600 de ani în Califatul musulman *al-Ándalus,* o mare parte din Peninsula Iberică intră sub influenţa Orientului, inclusiv la capitolul bucătărie. Ingrediente de bază devin orezul, sorgul, zahărul din trestie de zahăr, spanacul, vinetele, pepenii, lămâile, piersicile şi portocalele (citricele, în general). La rândul lor, migdalele îşi fac intrarea triumfală (nu numai la desert!). Cunoscută şi iubită încă din antichitate, mierea se asociază migdalelor, creând un mariaj perfect prin halvale, baclavale, nuga şi alviţe (*turrón*). În paralel, măslinul îşi continuă ascensiunea...

Este normal ca preparatele spaniole actuale să posede rădăcini berbero-arabe din *epoca andalusí*, dar puţini sunt cei care realizează că, graţie *Conquistei,* influenţa arabă s-a transmis şi dincolo de aşteptări, ajungând până în bucătăria ţărilor latino-americane.

După *Reconquista* Regilor Catolici, creştinismul se impune inclusiv în unele discipline laice, cum este arta culinară. Surghiuniţi sau convertiţi cu sau fără voia lor, musulmanii se văd nevoiţi să înghită şi „găluşti" pe care nu prea le consideră *halal.* În consecinţă, pe parcursul secolelor XVI şi XVII, consumul de carne de porc şi vin se constituie ca element distinctiv în sânul societăţii spaniole, indicând, aidoma unui „turnesol alimentar", cine este „creştin de factură nouă" şi cine este „convins, din moşi strămoşi". Oricum, musulmanii eludaseră de mai demult problema abstinenţei, ridicând oficial parfumatul vin iberic la rangul de… „medicament".

Deşi la prima vedere nu par să aibă legătură între ele, religia şi bucătăria merg în Spania mână-n mână şi fac asta până în ziua de azi! Întreg calendarul catolic se poate citi ca o listă de mâncăruri tradiţionale, pe care fiecare familie le serveşte obligatoriu la diverse evenimente ce se succed pe parcursul anului religios. Carnea de porc, pasăre, vită, iepure, miel şi vânat nu lipseşte, mai ales la ocazii festive. *Carne de hoy, vino de antaño, y vivirás sano.* (Carnea de azi şi vinul de odinioară fac viaţa uşoară.)

În ciuda diferenţelor de la o provincie la alta, datorită „ordinii culinare catolice" o mare parte din meniu este comună întregii ţări, constituindu-se într-un liant nevăzut, ca o lege nescrisă a prezervării identităţii naţionale. Nu întâmplător, Julio Camba – un fel de Caragiale spaniol – susţinea cândva că „bucătăria spaniolă este făcută din usturoi şi din prejudecăţi religioase".

În ce priveşte distribuţia meselor pe parcursul zilei, peste tot se obişnuieşte luarea unui mic dejun aproape modic, constând uneori doar dintr-o cafea şi o plăcintă mică, urmat de o masă de amiază destul de consistentă. Cina se ia în plenul familiei, la ore mai târzii decât prin alte ţări europene (nouă, sau chiar zece seara). Între mese se intercalează gustarea care poartă frumosul nume ce mângâie urechea noastră de români: *merienda.* Nu mai puţin mângâietor şi dătător de viaţă este numele unei licori distilate, care aminteşte vag de ţuica noastră, dar care se serveşte abia la final, ca digestiv: *aguardiente* (apă arzătoare).

Revenind la Evul Mediu, se cuvine amintit că, odată cu descoperirea Americii în 1492, pătrund în Europa, prin intermediul Spaniei, şi elementele americane (mai ales tomatele, cartofii, ardeiul şi cacao). Ultima face furori în Europa secolelor XVI şi XVII, după ce, pentru prima oară în Spania, pulberii cu gust amar, nepopulară la început, i se adaugă zahărul. Se poate spune deci că spaniolii sunt „vinovaţi" şi de inventarea delicioasei ciocolate.

La rândul lor, unele produse neaoşe cum sunt orezul, uleiul de măsline şi o mare parte din cereale trec oceanul în sens invers, cucerind „Indiile" (America). Da, da, tot el, eternul măslin, se aşterne la drum peste ape. Mai că suntem tentaţi să credem că Spaniei i-ar fi crescut aripi...

Caracteristic bucătăriei tradiţionale spaniole este faptul că accentuează ingredientele de bază, punând mai puţin preţ pe modul lor de preparare. Responsabile pentru diferenţierea pe zone a regiunilor gastronomice amintite sunt sosurile condimentate în cantităţi moderate, mai toate având culori ce bat spre roşu, graţie şofranului sau ardeiului. Peştele dintr-o anumită regiune, şunca unei anumite rase de porcine, năutul dintr-un sat anume etc. sunt doar câteva exemple de „vedete" iberice inimitabile. În consecinţă, numele multor mâncăruri încorporează denumirea localităţii care-şi revendică privilegiul de a fi inventat acel produs. Se impune deci şi în limbajul profesioniştilor marca de provenienţă, apărând *denumirea de origine*.

Legat de produsele alimentare de bază, în limbajul de zi cu zi abundă proverbele şi vorbele de duh. Iată doar câteva exemple savuroase: *El aroz, el pez y el pepino nacen en agua y mueren en vino* (orezul, peştele şi castravetele, se nasc în apă şi mor în vin); *algo del año de la pera* (lit. ceva datând din anul perei, de pe vremea lui Pazvante); *quien parte el bacalao* (lit. cine taie peştele cod, cine taie şi spânzură); *es pan comido* (lit. pâine mâncată, mizilic, joacă de copil); *mandar a freir el espárragos* (lit. trimis să prăjească sparanghelul, concediat); *dar calabazas* (lit. a da dovleci, a trimite la plimbare), *ser un melón* (tont ca un pepene) etc.

În zilele noastre, bucătăria modernă spaniolă se îmbogăţeşte atât cu ideile aduse de turiştii străini, cât şi prin expansiunea proprie, odată cu extinderea restaurantelor cu specific spaniol prin mai toate capitalele lumii (şi nu numai). Nu puţini sunt bucătarii spanioli deveniţi faimoşi, premiaţi pe la diverse concursuri. Vestiţi sunt mai ales cei care au introdus arta fuziunii moleculare în bucătărie, răsfăţând, cum s-ar zice metodic şi ştiinţific, papilele noastre gustative.

Totuşi, aşa moderni cum sunt, mai toţi rămân fideli specificului local, ilustrând parcă intenţionat proverbul dragostei necondiţionate: *Contigo, pan y cebolla* („Cu tine, pâine şi ceapă" – Ce-i trebuie mai mult unui îndrăgostit?).

Îmi dă ghes inima să descriu mai pe-ndelete mesele spaniolilor, luând la rând Andaluzia, Aragonul, Asturia şi Balearele, trecând prin Castilia, Catalonia şi toate celelalte provincii, mergând până la ultima din lista alfabetică, Valencia, dar spaţiul editorial nu-mi permite. Prea multe ar mai fi de spus! Amânăm aşadar „harta meniului" pentru altă ocazie, căci, vorba proverbului, *¡Aqui hay tomate!* (lit. avem roşii), adică e rost de multe poveşti. (Spania, 2020)

Despre poduri şi vămi

Rodica LĂZĂRESCU

Câţi călători, atâtea moduri de a călători şi tot atâtea de a relata aventura drumului. Iată-l, de pildă, pe poetul, prozatorul, eseistul, traducătorul clujean Horia Bădescu, un Spătar Milescu de la îmbinarea a două veacuri, boier al spiritului, cărturar de înaltă ţinută, în ipostaza de drumeţ.

„O călătorie – ne asigură autorul încă din prima propoziţie a însemnărilor călătoriei sale (*Poduri şi vămi*, Ed. Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020, 187 p.) – nu este altceva decât un pod, o trecere către un alt tărâm, o altă zare, o altă lume." Înţeleptit de înţelepciunea bătrânului chinez, Horia Bădescu zice, odată cu acesta, că, decât să explici de o sută de ori, mai bine să arăţi o dată. Şi *ne arată,* când în proză, când în versuri, ce a căutat, văzut, trăit, simţit, gândit în diverse locuri de pe mapamond, pe unde l-au dus paşii şi invitaţiile de scriitor – de la malul lacului Ohrid la cel al lacului Sevan, din ţara chitailor în oraşul luminilor, în urmă cu ceva – mai mulţi – ani, adică pe vremea când a călători în cea mai mare parte a lumii ăsteia (cu excepţia unor ţări din lagărul comunist) era cel mai utopic vis. (Ironie a sorţii – îi citesc însemnările într-o altă vreme cruntă, când singura călătorie posibilă este cea în lungul şi în latul propriei locuinţe. Cât de tulburătoare devine acum remarca din final: „La ce bun poeţii în vremi de restrişte? La aceasta!") Dar, pentru că „toate lucrurile poartă în ele un sens care, uneori, ni se dezvăluie mult mai târziu", nu timpul trăirii contează, ci acela al mărturisirii (mulţumesc, domnule Eugen Simion). Lui Horia Bădescu sensul i s-a dezvăluit, în unele cazuri, abia după patru decenii. Poate fiindcă „a vedea este […], dacă nu o artă, cel puţin un meşteşug a cărui învăţare reclamă un îndelungat exerciţiu interior"?

Pentru Horia Bădescu, „insolitul, surpriza călătoriei stă în a constata cât de diferiţi pot fi oamenii, rămânând însă peste tot aceiaşi". Afirmaţia-avertisment din deschiderea volumului pare a da cheia de lectură. Însemnările sale de călătorie – făcute cu ani în urmă, întrupate, aduse la viaţă abia acum, filtrate desigur de trecerea timpului, estompate sau augmentate, în funcţie de mulţi factori – se învârt în jurul aceluiaşi subiect, căci pentru călătorul clujean „a călători înseamnă a te afla între oameni şi a afla despre tine ceea ce se găseşte ascuns numai în ceilalţi". Călătorind, a pus „la păstrare în adâncurile memoriei" chipurile oamenilor, vorbele lor înţelepte, întâmplările mici, dar cu profunde semnificaţii.

→

Sahelul nu poate fi ignorat

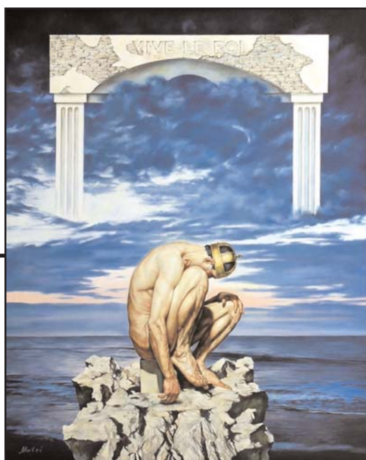

Nicolae MELINESCU

Vestul Africii este pe cale să devină un nou câmp de luptă antiterorist din cauza tranzitului masiv de combatanţi islamişti din Afganistan, Irak şi Siria, tot mai departe, spre Golful Guineei şi coasta vestică a continentului. O acumulare de forţe ostile structurilor statului naţiune, aşa fragil cum este el în zona sub-sahariană, a trezit, în cele din urmă, comunitatea internaţională, în principal fostele puteri coloniale, Franţa şi Marea Britanie. Naţiunile Unite şi-au dat binecuvântarea pentru desfăşurarea unui grup expediţionar în nordul Republicii Mali. 250 de membri ai cavaleriei uşoare britanice, respectiv forţe de elită antrenate special pentru lupta anti-extremişti, au misiunea să potolească avântul combatant al militanţilor asociaţi cu Al Qaida sau cu aşa-numitul stat islamic.

Este prima desfăşurare a forţelor britanice în afara graniţelor după operaţiunea Herrick din Afganistan. În luptele împotriva talibanilor, ele au pierdut 450 de oameni. Prezenţa lor ar putea să contribuie la diminuarea efectelor atentatelor şi asasinatelor la Gao şi în împrejurimi, dar ar putea să-i şi împingă pe luptătorii islamişti mult spre vest sau să-i împrăştie în aşa-numita zonă a Sahelului, care se întinde din Senegal, pe coasta Atlanticului, până în Niger, Ciad şi Burkina Faso. Împreuna cu Mali, cele patru ţări sunt deja ţinta refugiaţilor extremişti, goniţi din Irak, Afganistan şi Siria, vânaţi de coaliţia internaţională condusă de Statele Unite. După ofensivele de succes în zona Raqqa, după refacerea echilibrului de forţe de către armata lui Bashir al Assad şi eliberarea a peste 80 la sută din teritoriu, zeci şi chiar sute de extremişti au luat drumul autoexilului, sperând să-şi piardă urma printre dunele infinite ale deşertului. Au traversat Egiptul de la nord-est spre sud-est, mulţi fiind răpuşi de poterile oficiale. Au traversat Republica Africa Centrală, măcinată şi ea de un conflict vechi de aproape zece ani între majoritatea creştină şi provocatorii minoritari musulmani, şi au ajuns în zona Sahelului.

Acesta părea pentru ei pământul făgăduinţei, pentru că vestul Africii găzduieşte şi el de peste două decenii celule teroriste ale Al Qaida magrebiene, ale auto-intitulatului stat islamic şi al numeroaselor grupări extremiste care propovăduiesc şi aplică şaria. Atacurile acestora destabilizează guverne şi aşa fragile, care nu au controlul total al propriului teritoriu, dispun de armate ineficiente şi de forţe inabile sau corupte, mandatate, teoretic, să furnizeze securitate colectivă şi individuală.

Pentru combatanţi antrenaţi şi obişnuiţi cu viaţa în condiţii extreme de climă şi de periculozitate, aventura din zona semi-deşertică la sud de Sahara este terenul preferat pentru raiduri ucigaşe, de tipul „dai şi fugi”, prin care comunităţi reduse numeric, fără mijloace şi capacitate de autoapărare, devin victime sigure ale terorii şi ale raidurilor rămase fără pedeapsă.

Transferul de violenţă din zonele devenite clasice ale războiului asimetric dintre comunitatea internaţională şi bandele de asasini islamişti a pus o presiune fără precedent în vestul Africii, uitat de lume în condiţiile conflictelor majore din Siria şi din regiunea limitrofă. Implicarea Turciei în războiul împotriva regimului Assad şi în războiul intertribal din Libia nu a făcut decât să complice ecuaţia vest-africană, împovărată de tot mai mulţi aventurieri în căutarea unei acceptări tolerante faţă de extremism şi omucidere. ISIS şi Al Qaida şi-au extins operaţiunile în spaţii incomplet sau prost guvernate, marcate de sărăcie, secetă, migraţie internă şi tensiuni confesionale şi etnice. Dislocarea trupelor britanice de combatanţi şi de instructori în Sahel devine una dintre cele mai periculoase din istoria forţelor ONU de impunere şi menţinere a păcii. Raidurile extremiştilor islamişti din Mali şi Niger, din 2019, au provocat 4.000 de morţi, de cinci ori mai mulţi decât în anul precedent. Descinderi ale teroriştilor în bisericile protestante din Burkina Faso au omorât mai mult de 200 de civili în ultima săptămână a lui februarie anul acesta.

→

Prin urmare, cartea lui Horia Bădescu nu este o colecţie de imagini, peisaje, monumente, nici nu se vrea un ghid cu sfaturi utile unor viitori călători, nici un compendiu istorico-geografic, ci o galerie umană, fiindcă „peste tot pe unde am umblat, mai înainte de orice m-au interesat oamenii”. Anonimi, celebri, oameni de ieri, oameni de azi, oameni…

Astfel, la Karachi privirile reţin şi memoria păstrează imaginea unor „budişti înfăşuraţi în veşminte albe, bărbaţi şi femei, aşternându-şi covoraşele şi intrând în reculegere, indiferenţi la privirile curioase ale celor din jur”, la Nanjing, pe cea a locuitorilor „mai dezinvolţi, mai volubili, mai calzi decât oriunde altundeva, de un umor incontestabil şi de o discretă ironie”. Vechii sofioţi, *şopii,* sunt „oameni hâtri şi cam şturlubatici, gândind pe dunga subţire, un fel de scoţieni nastratinizaţi, cu care nu e bine să-ţi pui boii-n brazdă că-i scoţi fără coarne…”, belgienii au „o natură umană deschisă, caldă, primitoare, lipsită de orice aroganţă, o disponibilitate de a-l asculta pe celălalt, un cult al ospeţiei şi al prieteniei atât de româneşti”. Chinezul „nu e om de spirit, în sensul european al cuvântului, şi nici nu cred că îi este proprie acea înţelepciune a ardeleanului despre băutura vorbită, însă nici nu mi-a făcut impresia unui taciturn înrăit în asemenea împrejurări”; „om al armoniei”, „prea puţin înclinat spre exces, chinezul priveşte cu maliţioasă înţelegere tot ceea ce depăşeşte la alţii măsura. Tot ceea ce trece dincolo de cutumele sale, dar ţine de un alt orizont, de o altă lume şi de o altă viziune asupra vieţii nu îl revoltă, ci îl amuză. Un amuzament de o discreţie şi un bun-simţ desăvârşite.” Şi mai este chitaiul extrem de rezervat când e vorba de moarte şi dragoste! Parizianul „înghite cu greu […] silueta elansată a turnului Eiffel”, „strâmbă din nas la vederea rafinăriei numită Centre Beaubourg şi a piramidei de la Louvre”, căci „Parisul vrea să rămână ceea ce este: un mare şi fermecător oraş, care refuză să te strivească, care te face să te simţi acasă de oriunde ai veni”.

În schimb, la Moscova, în puţinele clipe ale trecerii sale prin capitala pe atunci sovietică, indiferent la mulţimea de anonimi din jur, îşi caută „prietenii” – pe Mihail (Bulgakov) şi pe Serghei (Esenin). Iar în capitala franceză, fiindcă „Parisul boemei, Parisul artistic a fost copilul cafenelei, al bistroului, al cabaretului”, catagrafiază cafenelele urbei şi-i cheamă din neant pe Verlaine şi Moréas, pe Breton, Gide, Picasso, Hemingway, Sartre, Brâncuşi, Giacometti, Aristide Bruant, Jane Avril şi La Goulue, Tristan Tzara şi mulţi, mulţi alţii, dând „revoluţionarului, plebeianului, deşuchiatului, fermecătorului Montmartre”, „«creierul lumii», cum îl numea Rodolphe Salis, întemeietorul celebrului *Chat noir*”, dând, aşadar, fermecătorului Montmartre ce-i al Cezarului. Şi, precum poetul ce căuta *les neiges d'antant,* nu-şi poate reţine întrebarea, la fel de frisonantă, „unde sunt acum toate astea?”, căci azi, într-un Paris care nu mai e centrul lumii artistice, cabaretul nu-i decât „o chestiune de showbiz”.

Deşi, călător prin Armenia, ar fi putut vorbi mai mult despre pâinea de aici (o privelişte într-adevăr insolită pentru europeanul venit prima oară prin Caucaz), „cea care se înfăşoară asemenea pânzeturilor”, despre vinul numit „Toarnă aur”, despre toate acele „diavoleşti îndeletniciri” întru desfătarea pântecului de care a avut parte, Horia Bădescu alege să scrie despre prietenul Levon Mkrtchyan (norocul meu că nu trebuie să-i rostesc numele), „acest Anton Pann armean”, căci „lumea Orientului este lumea apologului, a divanului înţelept, a parabolei, a poveştilor pline de tâlc”. Din drumul prin Macedonia, Sveti Naum, aşezământul monahal Sfântul Naum de pe malul lacului Ohrid, ori ruinele fortăreţei Ţarului Samuil sau capitala Skopje rămân în memoria afectivă a călătorului ca simple piese de decor, în schimb, spaţiul amintirii este acaparat de „liricul desăvârşit” Eftim Kletnikov, „mereu neliniştitul şi sprintenul” Sande Stojcevski, „fratele de gând şi de slujire poetică” Mihail Rengiov, iar „în sufletul” călătorului Horia Bădescu, „Macedonia are numele lor”. La fel şi „hâtrul păpuşar” Ivancio, „gazdă şi frate al unei nopţi de pomină” în Plovdiv, care „face parte din mine acum”.

Desigur, nu lipsesc descrierile, numai că ele sunt foarte concentrate, unele atingând şlefuirea unui haiku, altele profunzimi apodictice. Erevan e „oraşul roşcat al Asiei Mici”, Ohrid e „Ierusalimul din Balcani”, Marele Zid – „un paşaport pentru veşnicie al Chinei” – e un „colosal şarpe de piatră”, Montmartre e colina „pe care morile timpului macină lumea boemei”, iar Festivalul de la Sète, „un vis poetic al Mediteranei”, în Bulgaria vede „pământul bolnav de toamnă”, Shanghai, oraşul „pitoresc, în care viaţa străzii e un roman neorealist”, văzut de pe fluviu are „alura unui Chicago oriental”, vechiul Plovdiv e „de un pitoresc indicibil, cu străzile lui cochete şi curate, cu casele lui colorate”, bazarul oriental e „pitoresc, fantastic, indescriptibil în amalgamul lui fastuos de forme, culoare, sunet şi mişcare”, loc „de pierzanie a ochilor, urechilor şi sufletului”. Palatul Imperial din Beijing ilustrează „propensiunea pentru grandios a clasicităţii chineze, pentru un monumental exprimat însă nu în plan vertical, ci orizontal”, în vreme ce Parisul e oraşul care „te lasă să faci ce vrei, să fii cum vrei, să-ţi placă ce vrei”, „unic prin dinamica sa spirituală”, „în acelaşi timp, unul dintre cele mai conservatoare şi mai puţin aplecate spre propria schimbare”.

De o descriere aparte, prin personificare, se bucură „capitala renaşterii bulgare”, oraşul vechi „unde fiecare piatră e marcată de istorie şi unde din fiece piatră oamenii ştiu să facă să vorbească trecutul”, „orgoliosul” Plovdiv, care aruncă în jur „ocheade speriate” şi unde „străzile moderne se dau respectuos la o parte” în faţa circului roman.

Fascinantă este sugestia auditivă la care recurge autorul în două rânduri, adevărate refrene ce străbat însemnările despre Armenia („ţipătul gingaşului ţiţernac [rândunică, n.m.] înscriind în cerul Asiei Minor un neştiut poem de Hafez”) şi pe cele referitoare la China („Cântecul straniu al cicadelor şi mâna care aşterne hieroglife lirice: *Negre cicade, muritoare făpturi/ mărunţind cu ceresc ferăstrău/ ochii statuilor*”).

De menţionat că nu doar în cele două exemple, tot ce vede, tot ce aude, tot ce înregistrează simţurile este trecut printr-un elevat filtru cultural – Spania îi prilejuieşte consideraţii pe marginea picturilor lui El Greco, cu trupurile „bântuite de o flacără nevăzută, împletindu-şi contururile, mereu dansante, cu jocul acelui foc sacru ce ţine în tremurul lui fiinţa universului”; Struga „păstrează urnele paşilor miilor de poeţi care şi-au îmbăiat sufletul în frumuseţea indicibilă a locurilor”; Armenia e „singurul loc în care am văzut omul dând limbii măsura sacralităţii sale”, armenii continuând „să existe ca popor pentru că s-au robit până la pierzanie spiritului, limbii şi alfabetului lor”; Macedonia îşi sprijină măreţia nu atât pe numele lui Alexandru cel Mare, cât pe lira tracului Orfeu ş.a.m.d.

Cititorului neatent care, la capătul lecturii, s-ar întreba în ce constă câştigul unui astfel de drum, al călătoriei ca „pod”, Horia Bădescu îi răspunsese încă din prima pagină: „Mai bogat eşti la capătul ei, de te întorci cu oglindirea celuilalt în sufletul tău”. Ceea ce a demonstrat de-a lungul acestei cărţi pline de tâlc.

Iar cronicarului nu-i mai rămâne decât să adauge că această carte plină de tâlc despre poduri şi vămi, despre oameni şi despre sine este bănuţul cu care autorul îşi plăteşte şi-şi răsplăteşte vameşul, adică cititorul!

La curtea epigramei

Epigrama potatorică (III)

Elis RÂPEANU

Vinul ţine şi de foame şi de sete. Este băutura sfântă care îl uneşte pe om cu Dumnezeu, aşa cum pâinea (grâul, colacul, coliva) leagă pământul de cer. Catapeteasma altarelor din bisericile noastre este împodobită cu sculpturi din lemn înfăţişând ciorchini de struguri pe corzi de viţă. Vinul, în care se adaugă o fărâmiţă de anafură, se dă în linguriţă de către preot, în faţa Porţilor Împărăteşti ale Altarului, drept cuminecătură, pentru iertarea păcatelor mărturisite la spovedanie, celor care au ţinut post şi s-au rugat. În paranteză fie spus, în cazul Sfintei Împărtăşanii, nu se poate vorbi de vin cu pâine pur şi simplu: în Altar, în cel mai important moment al Sfintei Liturghii, în timp ce se cântă „Pe Tine Te lăudăm“, pe un text al lui Niceta de Remesiana, preotul se roagă, invocând Sfântul Duh, pentru prefacerea pâinii şi a vinului în trupul şi sângele Domnului. În această euharistie [cuminecătură, împărtăşanie, grijanie (din gr. *eucharistia* – acţiune de iertare, lat. *eucharistia*, fr. *eucharistie*)] se vorbeşte despre prezenţa, în acel moment, a lui Iisus Christos; preotul rosteşte: „Se împărtăşeşte robul/roaba lui Dumnezeu Cutare cu cinstitul sfântul Trup al Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Christos”. Să adăugăm şi faptul că, din Evanghelia lui Ioan, cap. 15-1, aflăm cuvintele lui Iisus: „Eu sunt viţa, voi sunteţi mlădiţele“. [Sfântul Niceta (341-420) este episcop dacoroman; şi-a desfăşurat activitatea la Remesiana, contribuind la răspândirea creştinismului, într-un ţinut aşezat la hotarele dintre două culturi, greacă şi latină; prin lectura sa întinsă, el face legătura atât cu Orientul creştin, cât şi cu Occidentul. Remesiana se afla pe marele drum militar care traversa centrul Iliricului, legând Europa Apuseană de Constantinopol.]

Vinul, produs obţinut prin fermentarea sucului de struguri, băut în cantităţi mici, este binefăcător, este chiar o băutură igienică şi reconfortantă, ca şi cidrul (vinul de mere). Cine poate şti până unde urcă în istorie *primul pahar de vin?* Căci *sucul de struguri* este una dintre primele băuturi savurate de om. Cert este că vinu-i băutura cea mai frecventă la români, fiind concurat, mai ales în anotimpul cald, de bere. Se bea în sănătatea cuiva, se bea de bucurie şi la supărare, cu sau fără cântece de pahar:

În loc de lumânare,
Aprindeţi-mi o ţigare
Şi-n loc de clopot mare
Ciocniţi două pahare!

Euforia produsă de băutură te apropie mai mult de muze. Homer însuşi e considerat beţiv de către antici. Celebrul poet roman Horaţiu (64-8 î.Chr.), cântăreţ al vinului şi al clipei de viaţă prezente (*carpe diem*), nu se îndoieşte că autorul nemuritoarelor epopei era băutor de vin, din moment ce lăuda vinul: *Laudibus arguintur vini vinosus – Homerus* (Este învinuit de laude aduse vinului chiar şi beţivul Homer). Şi tot Horaţiu afirmă: *Nec possunt vivere carmina/ Que scribuntur potoribus aquae* (Nu pot dăinui poemele scrise de către băutorii de apă). Parcă ar fi cuvintele regretatei Rodica Toth a noastră, care considera că nu e scriitor adevărat cel care nu bea decât apă. La fel credeau şi francezii: în limba lui Voltaire există expresia *boire à la source d’Hippocrène,* dându-se explicaţia *cultiver les Muses, la poesie* (a se adăpa la fântâna lui Hippocren, izvor pe coasta muntelui Helicon, care era consacrat muzelor). Cu o aluzie subţire, şi epigramiştii sugerează rolul licorilor ameţitoare în creaţie: Corneliu Iovuţa, *E vorba de butoi:*

Ştiu şi astăzi autorii,
Chiar şi sculptorii şi-actorii
Că succesul evident
E-n butoiul cu talent.

Nici afacerile nu se încheie pe sec: un păhărel de vin sau de tărie dezleagă limbile şi îndeamnă la acte de curaj. Marin Preda: „La prima cană te simţi ca un înger, la a doua ca un leu, la a treia ca un porc. Fiecare ajunge unde-i place.” Într-o discuţie pe care a avut-o cu un grup de oameni de cultură la Palatul Cotroceni, pe 30 aprilie 2004, domnul Ion Iliescu a spus că, din punct de vedere al băuturii, Europa se împarte în trei mari zone: Nordul, unde domină berea, Centrul şi Sudul unde stăpân e vinul şi Estul – zona vodcii.

Numărul impresionant de creaţii pe tema băuturii formează cel mai mare capitol, credem noi, din epigrama românească, în care personajul principal este supusul lui Bachus, zeul numit, la greci, Dionysos, care, zice-se, se trăgea din meleagurile dace. Dacă Bachus este cel care-i îndeamnă să bea, preacuviosul Sfânt Pafnutie e socotit ocrotitorul beţivilor – cei care, deşi într-un echilibru fragil, se ţin totuşi pe picioare (iar în cazul în care cad, nu păţesc, în general, nimic). Aceste rânduri ne aduc în minte epigrama antologică a lui Radu D. Rosetti:

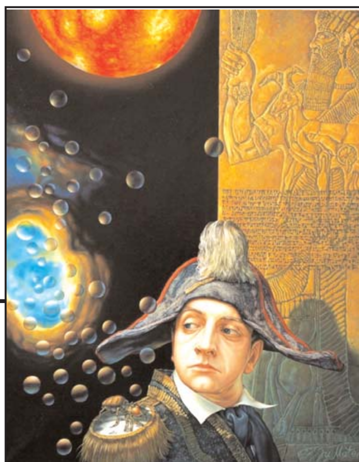
Doctorul i-a spus odată
Să nu bea prea mult lichid
El l-a ascultat îndată
Şi de-atuncea bea... solid.

Băutura peste măsură face din om neom; un epigramist, Mihail Teognoste, invocând viţa nobilă care dă vinul de soi, întreabă ciorchinele:

De viţă nobilă, ciorchine
Ce faci din seva-ţi vin de soi,
Gânditu-te-ai vreodată bine
Ce porci poţi face tu din noi?

Faţă de beţie şi de beţivi, pe care-i încondeiază, în general, epigramiştii adoptă o atitudine de umorişti, apropiindu-se uneori de ironişti.

→

Boko Haram, gruparea teroristă nigeriană, şi-a extins raidurile terorii până în Camerun spre sud şi până în Niger şi Ciad spre nord-vest. Membrii ei se numără printre cei mai sângeroşi din istoria terorismului religios. După fiecare raid împotriva aşezărilor mari sau mici, rămân în urmă sute de cadavre, gospodării incendiate şi supravieţuitori obligaţi să fugă din calea unei adevărate armate ilegale a terorii.

Burkina Faso a devenit noul câmp de luptă în confruntarea tot mai extinsă şi mai sângeroasă dintre islamişti şi guvernele Sahelului, inconsecvent şi insuficient ajutate de guvernele europene. Din păcate, atacurile cu o frecvenţă tot mai mare ale islamiştilor nu ajung în atenţia mass-mediei europene sau americane. Preocupate de răscoala vestelor galbene, de acordul dintre talibani şi Trump şi, mai nou, de virusul chinezesc, acestea s-au dedicat cu arme şi bagaje unor campanii mai spectaculoase care trezesc emoţie şi isterie. În condiţiile unei orbiri editoriale occidentale, în ultimul an 1.800 de oameni au căzut victime ale violenţei insurgente şi peste o jumătate de milion şi-au părăsit gospodăriile în căutarea unor zone mai stabile şi mai sigure. Tragedia lor este că oriunde s-ar stabili, ar fi primiţi ca o povară şi ca o tentaţie pentru descinderi extinse ale forţelor teroriste. Asistarea lor umanitară cade în grija asociaţiilor caritabile, independente de voinţa şi capacitatea guvernelor din jur şi extra-continentale de a salva largi comunităţi aflate în derivă.

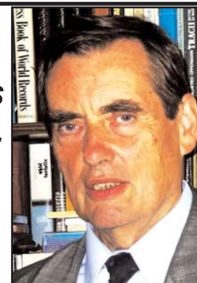
În Mali, ceea ce a pornit în 2012 ca o revoltă separatistă a nordului tuaregilor s-a extins cu viteza şi furia unui incendiu prin savană. Sahelul a devenit teatrul de război între extremiştii islamişti, pe de o parte, şi forţele guvernamentale locale sprijinite, sau nu, de către europeni şi americani. Fermentarea islamistă din zona sub-sahariană ar putea să se extindă în zonele limitrofe, să devină un fel de coronavirus, gata să înghită şi să lichideze perimetrul până la malul estic al Atlanticului în care se află structuri statale fragile, lipsite de vaccinuri sau tratamente eficiente. Ameninţarea teroristă care a monopolizat atenţia internaţională în Afganistan după ofensiva anti-taliban din 2001, reconfigurată în Irak şi, ulterior în Siria, şi-a găsit un nou tărâm de acţiune. Politicieni locali au avertizat că actualele conflicte, uitate de lume şi aparent îndepărtate din Sahel, rămân ameninţări cu posibile consecinţe pentru securitatea celor din Londra, Paris sau New York. Preşedintele Mauritaniei, Mahomed Ould Ghazouani, declara la întâlnirea 5+1 de la Nouakchott (Franţa şi cele cinci state saheliene): „Mai mult decât oricând, Sahelul are nevoie de o atenţie sporită şi coordonată din partea statelor africane şi nu numai, ca să spargă spirala violenţei”. (mondafrique.com/mauritanie-mahomed-ould-el-ghazouani-la-revelation/ accesat 3 martie 2010) Dar chemarea la lupta comună împotriva islamismului extremist se disipează în faţa intereselor naţionale ale principalilor furnizori de securitate, în primul rând, ale Franţei, cea mai influentă putere regională prin instituţia francofoniei şi a G5 Sahel.

Parisul a trimis 4.500 de militari în Mali în 2013 şi a adăugat 600 de oameni la începutul lui 2020. La reuniunea preşedinţilor din capitala Mauritaniei, Macron a avansat proiectul unei forţe multinaţionale care să combată terorismul islamist. Când decidenţii au ajuns la capitolul resurse (financiare şi umane), Franţa a propus să pună de dispoziţia noilor forţe reunite un efectiv de 2.000 de militari, cu echipament, soldă, armament şi muniţie. Ceilalţi cinci membri, Mauritania, Mali, Niger, Burkina Faso şi Ciad, aveau să completeze efectivele cu câte 500 de militari. Şefii statelor participante s-au cam codit, au invocat propriile dificultăţi şi probleme de securitate, iar proiectul a rămas în suspensie. Şi alte state africane au făcut promisiuni deşarte, chiar dacă Uniunea Africană s-a solidarizat prin vorbe cu cauza Sahelului. Naţiunile Unite susţin o forţă de impunere şi menţinere a păcii de 13.000 de militari în Mali, Uniunea Europeană a alocat 8 miliarde de euro ca ajutoare de dezvoltare pentru Grupul Sahel, dar regiunea rămâne extrem de instabilă. Desfăşurarea efectivelor britanice le pune sare pe rană francezilor, care sunt scoşi la colţ în propriul domeniu şi arătaţi cu degetul ca incapabili să domine o situaţie provocată în bună parte şi de siajul post-colonial în care a tolerat regimuri dictatoriale, sigure şi obediente, cu condiţia ca banii din ajutoare să intre în buzunarele mai-marilor triburilor, fără ca lor să li se ceară socoteală de către donatorii şi patronii lor politici din metropolă.

Odată cu deschiderea graniţelor Turciei către estul Mediteranei, pleacă spre Europa occidentală nu numai refugiaţii sirieni, ci şi scăpaţii din iadul războiului dintre islamişti, combatanţi kurzi, şi combatanţi ai aşa-numitului stat islamic. Printre ei se ascund – aşa cum a dovedit-o şi valul de migranţi din 2015, ajunşi în Germania sau în Belgia – luptători înrăiţi şi întărâtaţi, gata să-şi vândă calităţile de ucigaşi habotnici armatei naţionale libiene condusă de generalul Khalifa Haftar, islamiştilor extremişti din Boko Haram, din Al Shabaab-ul somalez, din Al Qaida magrebian, aşa-numitului stat islamic sau oricărei mişcări separatiste, teroriste care reuşeşte să capete un sponsor extern şi armament de gâlceavă. La mijloc, prinse ca într-un cleşte ameninţător, ţările Sahelului – ţări fără ieşire la mare, cu excepţia Mauritaniei – se zbat neputincioase în faţa valului terorist islamist, iar ameninţările nu se limitează la cei 3.053.200 de kilometri pătraţi şi nici la cei 90 de milioane de locuitori. Efectele unei revărsări a violenţei către nordul mediteraneean şi către sudul Nigeriei, al Camerunului şi al marelui Congo democratic devin o ameninţare pentru securitatea continentală şi globală. Preşedintele Comisiei Uniunii Africane, Maoussa Faki, avertiza recent: „Avem nevoie urgentă de victorii convingătoare împotriva terorismului”. (africa-confidential.com/article-preview/id/12704/paris’s_terror_dilemma, accesat 3 martie 2020) Nu ar fi primul apel căzut pe urechi surde, dar s-ar putea ca ochii să vadă dezastrul!

Capcanele percepţiei şi mărturia

Dan D. FARCAŞ

Am încercat să prezint, pe această pagină, o seamă de „magii”, care ar putea servi drept dovezi pentru prezenţa unor „hipercivilizaţii” în preajma noastră. Scepticii contestă acest gen de dovezi, nu doar pentru că ele sunt imposibile conform cu ceea ce cunoaştem, dar şi pentru că se bazează, aproape exclusiv, pe relatările unor martori. Or, ştiinţa nu poate accepta mărturia drept argument.

Trebuie să recunoaştem că, în parte, scepticii au dreptate. În încercarea de a cunoaşte o realitate mai stranie şi mai complexă „decât ne-am putea imagina”, oamenii se bazează, pe de o parte, pe simţuri limitate biologic, prelungite cu instrumente limitate din punct de vedere cultural şi tehnic, iar, pe de altă parte, pe mintea lor, care este departe de a fi perfectă. De regulă, cu toţii avem impresia că percepem realitatea „aşa cum este ea” şi că este suficient să relatăm cu bună-credinţă ceea ce am perceput, pentru ca şi alţii să afle care este situaţia. Din păcate, nu este întotdeauna aşa. De la ceea ce ni se oferă să percepem şi până la relatarea celor percepute, informaţiile trec printr-un număr de „filtre” sau „vămi” importante, care pot schimba radical mesajul.

Primul „filtru” este chiar percepţia primară. E un mecanism care se structurează treptat, încă din prima zi de viaţă, cristalizând nişte elemente pe care omul în devenire le va folosi apoi toată viaţa pentru a identifica toate obiectele şi situaţiile care îi vor ieşi în cale. Am vorbit într-un articol anterior despre „hipnotismul cultural” dar şi despre fenomenul de *imprinting*, care ne face să raportăm toate cele percepute la un număr limitat de elemente însuşite în prima perioadă a vieţii şi care poate produce o veritabilă „orbire psihică” faţă de anumite aspecte ale realităţii. Din această cauză, s-ar putea să avem în faţa ochilor noştri nişte lucruri sau fenomene, dar să nu fim în stare să le vedem, întrucât nu avem la ce să le raportăm.

Noi nu doar privim (sau auzim, sau pipăim ş.a.m.d.) pur şi simplu, ci mai ales *recunoaştem*. Şi recunoaştem ceea ce avem deja în minte, conform experienţei noastre şi a instruirii pe care am primit-o. Simplificând puţin, este ca şi cum în mintea noastră am avea nişte cutii, iar ceea ce vedem trebuie să cadă într-o cutie sau într-alta. Dacă o persoană religioasă va vedea, de pildă, plutind, o siluetă luminoasă, de formă umană, o va clasifica în „cutia” cu eticheta „înger”. Dar, odată ce fiinţa percepută va cădea în această cutie, ea va primi automat toate atributele corespunzătoare. Omul nostru va vedea deci şi aripile. Iar odată perceput cuvântul „aripă” (în cutia corespunzătoare) procesul se va repeta şi martorul va vedea şi penele. Dacă situaţia ar fi fost clasificată drept „diavol”, subiectul ar fi văzut automat şi coarnele etc. Iar dacă ar fi avut în minte o „cutie” pentru „extraterestru umanoid”, martorul ar fi ştiut, de la şcoală, că aşa ceva nu există, aşa că ar fi respins din start această „recunoaştere”.

Înţelegem, prin urmare, că percepţia noastră funcţionează între limite acceptabile doar atunci când suntem într-un mediu familiar, dar ne poate duce la rezultate aberante dacă e confruntată cu o realitate pe care n-am cunoscut-o până atunci.

Cei care au investigat fenomenul răpirilor OZN (şi altele asemenea) au subliniat importanţa aşa-numitelor „amintiri paravan” (*screen memories*) – prin care amintirea unui eveniment traumatizant este înlocuită cu o variantă „îmbunătăţită”, acceptabilă pentru instanţele conştiente ale minţii. Unii analişti au sugerat că aceste „deghizări” au fost „împrumutate” din recuzita de arhetipuri ale inconştientului colectiv, cu care mintea martorului e conectată. Este deosebit de interesant în acest sens, de pildă, că în apariţiile sfinte din zonele cu predominanţă catolică, în Europa de Vest sau America Latină, oamenii o întâlnesc aproape numai pe Fecioara Maria, în timp ce în cele aproape zece cazuri pe care le cunosc, în ambianţa predominant ortodoxă a României, martorii s-au întâlnit aproape exclusiv cu Dumnezeu Tatăl sau cu Iisus sau cu nişte apostoli bărboşi, dar practic niciodată cu Fecioara Maria. Probabil prin acelaşi mecanism, adepţii fiecărei religii se întâlnesc cu propriile personaje sfinte. Explicaţia se află îngropată adânc în mentalul colectiv inconştient. Jérôme Bourgine, jurnalist de investigaţie, a observat că, în situaţii similare, „unii l-au întâlnit pe Iisus Hristos, pe Mohamed sau chiar pe Vishnu, în conformitate cu arhetipurile lor culturale”. Dr. Dumitru Constantin-Dulcan scria, de asemenea, că, în timpul experienţei morţii iminente, cei care au întâlnit o „Fiinţă de Lumină”, au perceput-o ca „fiinţa supremă, Dumnezeu, câteodată ca Iisus, dar, în funcţie de afilierea religioasă, a fost descrisă şi ca Buddha sau Allah”.

Un alt „filtru” este faptul că adesea percepem ceea ce dorim să vedem şi nu ceea ce vedem de fapt. Psihologii numesc acest mecanism „autoînşelare” (*wishful thinking, self-delusion*). Şi, dimpotrivă, este posibil să nu vedem ceea ce nu ne place sau nu am vrea să vedem. În cazul fenomenelor enumerate în episoadele anterioare, o cauză importantă care ne împiedică să percepem o „magie” nepământeană ar putea fi teama de întâlnirea cu o realitate diferită de cea cu care am fost învăţaţi. Pentru majoritatea oamenilor, fericirea personală este, într-o bună măsură, starea în care el are un răspuns la orice întrebare majoră. O astfel de întâlnire i-ar putea destrăma imaginea pe care o are despre lume, conducând – aşa cum spunea John Mack – la un „şoc ontologic”, însoţit de teamă şi dezorientare extremă.

În aceeaşi fază a percepţiei, se produc confruntări, confirmări, invalidări, cu informaţii obţinute prin alte simţuri, precum şi alte posibile ajustări. Întrucât toate modificările de mai sus se petrec cel mai adesea în mintea inconştientă, subiectul va fi convins că ceea ce el a perceput este realitatea însăşi, nemodificată în vreun fel.

Dar percepţia mai are şi alte capcane. Atunci când faptele percepute ajung în conştiinţa raţională a martorului, le aşteaptă alte „filtre”, ţinând de tabuuri, convingeri, credinţe, temeri, convenţii sociale etc., adânc înrădăcinate. Ele vor fi verificate pentru a respecta prejudecăţile, doctrinele acceptate, uneori teoriile ştiinţifice etc. Dacă percepţia trebuie să devină o poveste, urmează o altă listă de condiţii: să aibă „cap şi coadă”, să fie completate unele goluri ale naraţiunii, să se verifice ca afirmaţiile să nu se contrazică între ele şi aşa mai departe. Cele percepute vor fi înfrumuseţate dacă au detalii supărătoare şi uneori chiar schimbate uşor în direcţia unei realităţi care corespunde aşteptării interlocutorului.

Dacă în acest proces apar neconcordanţe care nu pot fi reparate, întreaga percepţie va fi respinsă, cam ca în faimoasa anecdotă cu ţăranul care vede pentru prima dată în viaţă o girafă şi exclamă: „Acest animal nu există!” Neputând accepta rezultatul, martorul va prefera să spună că probabil totul a fost o iluzie, pe care se va strădui s-o uite cât mai repede, pentru a-şi regăsi astfel echilibrul imaginii statornicite despre lume. Dacă fenomenul perceput devine o poveste care va fi relatată după o vreme, el va mai trece încă o ultimă „vamă”, cea a timpului care schimbă, inconştient, amintirile. Cu toate acestea, la sfârşitul întregului proces, martorul va rămâne convins că spune purul adevăr.

În lumina celor de mai sus, ce putem atunci considera, din toate relatările privind „miracole”, drept „dovadă” şi ce nu? Un sceptic va spune că, ţinând cont de toate alterările menţionate, este firesc să nu acordăm credit niciunei mărturii şi să aruncăm totul la gunoi. Dar dacă am face aşa, am pierde ultimul „fir al Ariadnei” care ne poate conduce la izvoarele unor fenomene încă necunoscute. Atitudinea înţeleaptă, pe care o adoptă cel care abordează mărturiile privind întâmplări incredibile, este de a reţine şi de a colecta, nealterat, relatările martorilor oculari ca pe nişte „fapte”, de un tip mai special. Atunci când le va examina, va avea desigur în minte toate mecanismele care puteau altera cele percepute.

Prin compararea a zeci sau sute de asemenea „fapte”, care ilustrează situaţii similare, un analist calificat va putea selecta cazurile cu detalii relevante comune şi va putea să elimine influenţele culturale particulare pe care fiecare martor le putea suferi. Aplicând apoi metode statistice asupra detaliilor comune, se poate estima probabilitatea ca o anumită ipoteză cu privire la realitatea percepută să fie adevărată. Procedând astfel, vom oferi o şansă pentru a arunca o lumină asupra realităţii situate în spatele relatărilor. (Va urma)

Ei manifestă îngăduinţă, compasiune, adesea simpatie sau o atitudine de detaşare, implicând generalizarea filosofică, din care rezultă catrene aforistice adresate pilangiilor:

Precum beţivul în pahare
Răstoarnă vinul, guraliv,
Şi vinu-n semn de răzbunare,
La fel răstoarnă pe beţiv. (Vero)

Viaţa-i dă cu picătura
Vinul şi ţărâna-n cupă:
Vinul îi deschide gura
Şi ţărâna i-o astupă. (Elis R.)

De fapt, cum ar putea epigramistul să se renege pe sine?

Al nostru dar, iubiţi confraţi,
E dar domnesc, susţin cu zel:
Ne-a fost transmis prin Păstorel
De Radu de la Afumaţi. (Gh. Belei)

E notoriu cazul lui Păstorel, cel care explica de unde-i vine „numele“, într-o poezie cunoscută:

Am păstorit în viaţă vinuri rare –
De-aceea îmi şi zice Păstorel –
Şi de la Grasă pân' la Ottonel,
Le-am preţuit pe rând pe fiecare.

Numărul epigramelor lui Păstorel scrise pe această temă este considerabil (şi încă n-au fost descoperite toate), despre acest capitol al creaţiei sale s-ar putea scrie un studiu separat. Catrenele lui potatorice poartă amprenta stilului său inconfundabil, sunt amuzante şi spumoase; orice urmaş poate spune, ca Mircea Ionescu-Quintus:

Eu închin paharul
Pentru Păstorel:
N-a fost nici Cotnarul
Mai spumos ca el.

Mulţi confraţi se vor urmaşi ai lui Păstorel şi unii reuşesc, dar numai la băutură (N. Petrescu-Redi):

Pe urmele lui Păstorel,
Păşind de-un timp în epigramă,
Încep să scriu cu-atâta zel
Că nu mai pot ieşi din cramă.

(Va urma)

Orizont SF

O abordare de tip enciclopedic

Mircea OPRIŢĂ

Interesat mai puţin de creaţia literară proprie şi mai mult de interpretarea academică a genului SF, **Mircea Naidin** s-a născut la 25 noiembrie 1967, în Cluj-Napoca. În acest oraş transilvan şi-a urmat atât studiile medii, cât şi pe cele universitare, la Facultatea de Litere şi la cea de Filosofie a Universităţii „Babeş-Bolyai”. În ideea unei cariere în învăţământul superior, a fost timp de doi ani (1996-98) preparator la Facultatea de Ştiinţe Politice şi de Administraţie Publică, secţia Jurnalistică, perioadă în care şi-a obţinut masteratele în studii europene şi în studii americane (doctorat în 2003). Din 1998 îşi începe activitatea didactică la Facultatea de Litere, unde pe traseul următorilor doi ani va susţine, în cadrul departamentului de limba şi literatura engleză, cursul şi seminarul „Literatura science fiction”. După anul 2000 se lansează şi în cariera diplomatică, fiind, între altele, consilier cultural la Ambasada României din Portugalia.

Preocuparea pentru SF îi adusese, în ultimul deceniu al secolului trecut, colaborări frecvente la posturile de radio locale Uniplus şi Sonic Radio, la postul de televiziune, de asemenea efemer, CBN (Cinemar Broadcasting Network), deschizându-i totodată o rubrică de profil în *Ziarul de duminică,* supliment al cotidianului *Ziarul financiar.* I se întâlnesc comentarii în revistele clujene *Tribuna* şi *Steaua*, precum şi în publicaţii dedicate anticipaţiei, *Jurnalul SF, Helion*. S-a implicat activ în organizarea Cenaclului „Victor Papilian”, pe care l-a şi condus în 1993, a Zilelor sale din 1993-1996, precum şi în Conferinţa naţională ARSFan, ţinută în 1996 la Cluj-Napoca.

Anul 2003 consemnează debutul editorial al autorului, cu volumul intitulat *Literatura Science Fiction* (Editura Fundaţiei Pro). Prefaţa acestei ediţii lăsa deschisă o continuare a proiectului spre formula unei enciclopedii din care să nu lipsească analizele privitoare la „identitatea literaturii Science Fiction”, predarea ei în universităţi, şi nici „tezaurul” de idei şi soluţii acumulat pe traseul exerciţiului practic al acestui gen insolit, în erupţie universală. Vârtejul unor lucrări convergente tematic pare gata de lansare zece ani mai târziu, când Editura Millennium Books din Satu Mare publică fotocopiile copertelor unei „tetralogii” enciclopedice produse de Mircea Naidin, cu volumele anunţate în această ordine: *1. Naşterea literaturii Science Fiction. Definiţie, origini, fondatori, 2. Identitatea literaturii Science Fiction. Studii, biografii, cronici, 3. Predarea literaturii Science Fiction. Metodologie, cursuri, bibliografii, 4. Tezaurul literaturii Science Fiction. O antologie de citate critice.* Dintre acestea, primul volum, care îl repetă pe cel de la Fundaţia Pro, apare în 2013, celelalte e puţin probabil să se mai fi publicat, cu atât mai mult cu cât proiectul va fi reluat câteva luni mai târziu, în 2014, la Editura Tritonic, într-o succesiune de şase volume apărute cvasi-simultan.

Dacă titlurile primelor trei lucrări rămân neschimbate, unele subtitluri suferă mici modificări ce nu afectează în fond conţinutul proiectului. În schimb, secvenţa rezervată *Tezaurului SF* se amplifică subit, producând la rândul său trei volume, fiecare dintre ele cu subtitlul de „Antologie trilingvă de citate despre literatura SF (română, engleză, franceză)”, însă urmărind efectiv dezvoltări tematice distincte. Astfel, în volumul IV, *Tezaurul literaturii Science Fiction,* comentează în maniera anunţată (a citatelor semnificative) *Definiţia fenomenului SF* şi *Istoria fenomenului SF*. Pe aceeaşi linie didactic-polifonică, volumul V din această enciclopedie exceptată de la rigoarea conformismului academic strict tratează relaţia tematică *SF şi mainstream* precum şi despre diversele *Tehnici ale scriiturii* cultivate de producătorii genului, interogaţi ei înşişi în diverse momente de sinceritate analitică privitoare la arta lor (mărturisiri de scriitor extrase punctual, fragmente din interviuri cu relevanţă pentru modurile personale de a concepe literatura specială pe care o compun etc.). În fine, cel de al VI-lea volum, cu care se şi încheie această amplă antologie trilingvă de citate critice, îşi dispersează şi mai mult interesul asupra unor secvenţe pe cât de concentrate, pe atât de diversificate din repertoriul atins îndeobşte de teoretizarea genului nostru – ceea ce impune în formularea titlului şi un subtitlu suplimentar: *Scriitori. Specii literare. Ştiinţă. Filosofie. Mitologie. Religie. Predicţie. Politică. Cinematografie. Critică literară.*

Cartea se înscrie, prin urmare, într-o tradiţie exegetică de tip universitar, în cadrul căreia miza este în bună măsură diferită de cea a criticii „artistice”, dacă numim astfel comentariile profesioniste libere, spre a le deosebi şi de critica academică, şi – neapărat – de critica lejeră, instabilă, adesea manifest hormonală, practicată la nivel de fandom. Distincţia trebuie făcută cu atât mai mult cu cât Mircea Naidin descoperea SF-ul printr-o experienţă iniţiatică tipică pentru un fan veritabil, la care bucuria contactului cu genul nu e străină de iubire: „Iar eu pot spune absolut sincer că iubesc literatura SF. Am iubit-o, de fapt, din prima clipă a întâlnirii noastre”, găsim notat în *Cuvântul înainte* al primului volum. Mărturisire făcută fără false ruşinări şi fără echivoc, ca să nu fie loc de răstălmăcire; chiar dacă, de regulă, o asemenea recunoaştere a sentimentelor proprii faţă de obiectul exerciţiului critic nu prea stă în obiceiul comentatorilor de cărţi, speriaţi de perspectiva de a li se pune la îndoială, prin lipsa unei „distanţări” suverane, prestigiul profesional.

Lectura volumelor de anticipaţie, începând cu acel Asimov al adolescenţei (romanul *O piatră pe cer*) şi până la textele sofisticate pe care le produc manierele cultivate mai recent în domeniu, rămâne o experienţă cu un caracter formator verificat de autor pe sine însuşi. O aventură intelectuală menită a-l îmbogăţi sufleteşte şi a-i influenţa, cum admite în aceleaşi pagini introductive, „chiar şi viziunea despre viaţă”. E adevărat, aceste convingeri proprii mai au de luptat cu îndoielile altora – ale celor imuni la cântecele de sirenă ale SF-ului şi cărora, cum observă Naidin, „li se va părea pur şi simplu ciudat faptul că citirea unor scrieri de anticipaţie te poate face fericit, că ea îţi poate oferi sentimentul unei împliniri greu de descris în cuvinte”. Dincolo de abordajul sentimental şi de profesiunile de credinţă (cu mai mica sau mai larga lor subiectivitate), Mircea Naidin înţelege să trateze acest fenomen din perspectiva interesului său imediat, cel didactic. El are în faţă o grupă de studenţi pe care, probabil, nu trebuie să-i mai convingă de faptul că SF-ul e o manifestare în extindere planetară şi că speculaţiile genului, bazate pe criteriul credibilităţii ştiinţifice, participă la construirea unei conştiinţe moderne a umanităţii. Sarcina profesorului este mai degrabă aceea de a explica raţiunile pentru care anticipaţia cunoaşte o asemenea răspândire uluitoare, precum şi modalităţile ce conduc acest tip aparte de literatură spre îndeplinirea cu succes a obiectivului enunţat mai sus. Şi nu întâmplător ajunge autorul să reia, pe urmele unor Jack Williamson, Sam Moskowitz, R.D. Mullen şi ale altor universitari anglo-saxoni, subiectul profesional al predării SF-ului, cu toate dificultăţile ridicate de comunicarea unei problematici particulare către un public specializat, adesea, în cu totul alte chestiuni.

Un curs universitar trebuie să răspundă aşteptărilor manifestate cu intensitate dincolo de catedră, dar n-o poate face decât în măsura în care învinge diversele provocări ridicate în calea predării efective a materialului. Mircea Naidin atinge aici subiectul doar în fugă, după ce i-a dat o dezvoltare mai amplă într-un articol publicat de revista *Tribuna* în 1999 (*Literatura SF în universitate*) şi reluat, în acelaşi an, de *Dicţionarul SF* al Editurii Nemira. Articolul respectiv, care panoramează insistent şi, poate, cu o justificată invidie numeroasele cursuri pe profil din universităţile americane, mai conţine şi unele pagini de organizare practică a unui curs de SF.

Când îşi fixează obiectivele, Mircea Naidin pleacă de la o sentinţă memorabilă a lui Alvin Toffler privitoare la imensa valoare a SF-ului ca forţă de extensie mentală şi de anticipare a viitorului. Nu-i citim pe Clarke, Heinlein şi Bradbury doar pentru rachetele şi tehnologiile descrise în cărţile lor, ci mai ales – cu cuvintele renumitului futurolog, „pentru că ei conduc minţile tinerilor cititori într-o explorare imaginativă a junglei politice, sociale, psihologice şi etice, cu care ei se vor confrunta când vor fi adulţi”. Pătrunderea anticipaţiilor restructuratoare de minţi în şcoală întâmpină, însă, prejudecăţile unui soi de „provincialism” academic, precum şi îndărătnicul snobism literar, care, ambele, se simt minunat în canoane, excluzând din sfera lor de interes tot ce nu ţine de tradiţia autorizată şi de cultura oficială. În ultimă instanţă, este îmbrăţişat obiectivul unei remodelări a relaţiei divergente dintre cultura ştiinţifică şi cea umanistă:

„Prin intermediul literaturii SF se poate preda atât literatură, celor specializaţi în ştiinţe, cât şi ştiinţă, celor specializaţi în literatură, întrucât SF-ul operează atât cu ştiinţa, cât şi cu literatura, şi îi încurajează pe oameni să înveţe lucruri noi şi nefamiliare. E recomandabil, în consecinţă, să transformăm cursul într-o arenă de dezbatere a diverselor probleme cu care se confruntă naraţiunea, interpretarea ei, precum şi funcţiile literaturii SF în general. Iată de ce, un obiectiv fundamental al oricărui curs de SF trebuie să fie acela de a descoperi noi modalităţi de a savura lectura şi de a-i face pe studenţi să înţeleagă de ce şi cum citesc ceea ce citesc. Şi, în final, să nu uităm un alt obiectiv important: acela de a opri cercul vicios al dezinteresului fanilor SF faţă de literatura beletristică, precum şi cel al dezinteresului cititorilor de beletristică faţă de SF.”

Naidin pledează simultan *pro domo* şi *contra academicos* (ca să împrumutăm un sugestiv titlu din polemicile Sfântului Augustin). Predarea universitară trebuie să se deschidă spre autorii de SF, să le interpreteze scrierile printr-un instrumentar complex (istorie literară, explicare textuală, analiză stilistică, tehnici narative) şi, un scop cât se poate de lăudabil, să nu se ferească de evaluarea lor, în sine şi într-un context mai larg. Între „cerinţele predării” unui curs specializat se include respectarea unor condiţii metodologice minimale (o bibliografie critică, o selecţie de reviste de specialitate, o selecţie de autori adecvaţi predării), dar şi obiective de bucătărie instituţională (tipologia studenţilor interesaţi, acceptarea şi legitimarea academică a anticipaţiei), importante, desigur, însă mai mult pentru deciziile Senatului unei universităţi decât pentru o enciclopedie de specialitate.

→

Iurie Matei - Un artist înscris în patrimoniul artistic universal

Raia ROGAC

– Domnule Iurie Matei, m-am gândit să realizăm acest interviu fără a-l raporta la vreun moment de rotunjire a cifrelor biografice sau de activitate. Pur şi simplu mi-au plăcut mult ilustraţiile de copertă (cărţi şi reviste), pe care generos le acordaţi mai multor autori şi responsabili de ediţii periodice. Deoarece am o colaborare strânsă cu revista Curtea de la Argeş, *iar aceasta are o rubrică specială pentru artiştii plastici de pretutindeni, m-am gândit că lucrările dumneavoastră pot da un plus de culoare şi de valoare acestei reviste lunare de cultură. Faceţi parte din prima promoţie de la specialitatea Pictură Facultăţii de Arte Plastice din cadrul Institutului de Stat de Arte (actualmente Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice, AMTAP) din Chişinău. În perioada sovietică, după cum ştiţi, cei care aveau harul picturii trebuiau să înveţe la facultăţi de arte plastice din Moscova, Leningrad, Harkov şi alte oraşe din URSS, iar dacă mai zăboveau după absolvire, unii dintre cei care se întorceau la baştină cu licenţă veneau şi cu soţi sau soţii de pe aiurea. Norocul de a studia Acasă a fost de partea dumneavoastră, dar şi a părinţilor care, probabil, au dorit să fiţi mai aproape. Vă rog să ne vorbiţi despre această perioadă şi de cei care v-au orientat pe calea culorilor.*

– După ce am absolvit cu menţiune Colegiul Republican de Arte Plastice *Alexandru Plămădeală* din Chişinău, în 1987, am fost luat în armată, iar la revenire acasă, în 1989, am aflat că la Chişinău, în cadrul Institutului de Arte, a fost creată Catedra de Pictură şi s-a anunţat admiterea. Deşi, iniţial, voiam să ajung student la Academia de Arte Plastice din Leningrad, cea mai prestigioasă instituţie de profil din URSS, am decis totuşi să rămân la Chişinău. Am fost admis şi mama s-a bucurat enorm (tata a decedat în 1981).

– Cine au fost modelatorii destinului artistic al dumneavoastră? La clasa cui aţi fost la AMTAP?

– Conducătorul grupului a fost un profesor, absolvent al Academiei de Arte Plastice din Leningrad, adept al realismului socialist. Din cauza mai multor motive, din anul întâi am intrat în conflict cu el şi, pe parcursul a şase ani, nu am comunicat aşa cum ar fi fost firesc să fie comunicarea între un profesor şi student. Profesori mi-au fost, prin minunatele lor creaţii, marii pictori, de la Jan van Eyck la Corneliu Baba.

– Aţi debutat cu prima expoziţie personală în perioada studiilor la Colegiul Republican de Arte Plastice Alexandru Plămădeală *în anul 1987. De fapt, pe-atunci, Colegiul încă nu purta numele acestui mare sculptor. Mai păstraţi vreo lucrare de debut?*

– A fost o expoziţie organizată la insistenţa profesorului meu, Stanislav Babiuc. Drept premiu, administraţia Colegiului mi-a oferit o excursie de o săptămână la Moscova, fiind însoţit de un profesor de istorie a artei, pentru a vedea colecţiile Muzeului *A.S. Puşkin* şi a Galeriei *Tretiakov*. În atelier mai păstrez două lucrări din această perioadă.

– La început aţi fost orientat spre stilul clasic, i-aţi avut drept idoli pe Rafael, N. Grigorescu, poate şi pe Ş. Luchian, M. Vrubel?

– Cum e firesc, în adolescenţă am studiat foarte atent şi minuţios istoria artelor. Creaţiile lui Grigorescu, Luchian, Andreescu, Rafael, Vrubel şi ale altor mari pictori au fost şi sunt pentru mine adevărate lecţii de artă. Însă, noţiunea de dragoste la prima vedere e valabilă şi în domeniul artelor plastice. Operele lui Michelangelo, Rogier van der Weyden, Jan Vermeer, Caravaggio, Hieronymus Bosch, Pieter Bruegel, Andrew Wyeth m-au făcut să cred în miracole. De creaţiile lor mi-a fost şi-mi este dor în fiecare zi.

– Seria de tablouri cu arlechini a fost inspirată de Arlechin*-ul lui Corneliu Baba?*

– Nu. Inspiraţia pentru aceste tablouri a venit din baletul *Lacul lebedelor.* Fostul balerin care interpretase cândva rolul bufonului în acest spectacol de la Teatrul Naţional de Operă şi Balet *Maria Bieşu* din Chişinău mi-a fost model. Sunt mulţi pictori care au creat lucrări superbe unde apare bufonul, un personaj al cărui rol îl jucăm fiecare dintre noi pe parcursul întregii noastre vieţi.

– Cum a fost trecerea de la un stil la altul?

– Un artist e mereu în căutarea unui alt limbaj plastic pentru a reda mai expresiv anumite idei. O idee trebuie îmbrăcată în veşmântul necesar. Eu posed întreg arsenalul de expresie plastică: de la maniera abstractă la hiperrealism. Şi, totuşi, zi de zi, experimentez noi şi diferite tehnici. Sunt un om extrem de curios.

– În primii ani de creaţie, după absolvirea facultăţii, aţi participat la mai multe expoziţii de grup, atât acasă, cât şi în afară, aţi testat publicul cum ar fi…

– Orice artist vrea ca operele lui să fie văzute şi numele lui să devină cunoscut. Astfel se iniţiază dialogul necesar între artist şi umanitate. Totodată, expoziţiile sunt şi o piaţă în care pictorul poate să-şi vândă creaţiile. E un proces firesc şi necesar.

→

Science Fiction. Definiţii, Origini, Fondatori de Mircea Naidin nu răspunde decât în parte proiectului stabilit de autor ca bază teoretică şi tactică pentru cursul său de SF. Şi asta nu din cauză că reprezintă doar primul volum dintr-o serie anunţată, permiţându-ne să presupunem din start că alte subiecte marcante pentru gen îşi aşteaptă tratarea şi rândul la publicare. Materialul deja redactat angajează probleme esenţiale, precum identitatea literaturii SF, definiţiile de aproximare a teritoriului şi conţinutului său specific, originea controversată a fenomenului, relaţia ştiinţei şi a imaginarului „ştiinţific" cu diverse aspecte ale civilizaţiei şi psihologiei umane în dezvoltarea lor istorică, din Renaştere încoace. Sunt elemente de teorie a genului, în fond „provocări" pe care un exeget temeinic simte nevoia să le înfrunte. Florin Manolescu a făcut-o odinioară, în *Literatura SF*. Cornel Robu a făcut-o la rândul său, vreo trei decenii, în studii pregătitoare pentru propriile sale cărţi de interpretare a anticipaţiei. Era firesc ca şi Mircea Naidin să le atingă. Reperele rămân aceleaşi. Discutarea lor se putea realiza fie prin acea „deschidere spre autorii SF" (explicare textuală, analiză stilistică etc.) de care vorbea proiectul de curs universitar, fie, ca aici, în regim de meticuloasă prezentare a contribuţiei altor comentatori la procesul de constituire a ideilor din teoria amintită mai sus.

Deocamdată, singurii autori spre care se deschide interesul aplicat al lui Naidin sunt exegeţii genului (anglofoni în primul rând, francofoni în al doilea, câteodată şi români), cărora li se cercetează cu hărnicie cărţile, li se conspectează meticulos contribuţia în domeniu, li se expun ideile cu grija „profesorală" de a nu scăpa nimic din ce s-a rostit vreodată despre una sau alta dintre problemele tratate. Metoda aceasta trimite la modul lui Ion Hobana de a discuta SF-ul. Regăsim aici aceeaşi preocupare de a produce dovada unei temeinice lecturi a surselor, pe care Mircea Naidin le pune în valoare detaliat, într-o distribuţie panoramică.

Articolele din care se constituie capitolele cărţilor sale dau adesea impresia unor masive fişiere bibliografice şi a unor conspecte juxtapuse din convingerea că simpla lor alăturare îl va putea edifica pe cititor în cutate sau cutare chestiune controversată. „Brian W. Aldiss despre M. Shelley", „Robert M. Philmus despre M. Shelley", „Kingsley Amis despre M. Shelley", asemenea titluri de subcapitole exprimă limpede metoda convenabilă lecţiei predate de la catedră. În mod surprinzător, prelegerea este, în cazul de faţă, mai degrabă conformă cu cutumele academice criticate de autor atunci când pleda pentru justificarea generală a cursului său de SF. Conţinutul acestuia din urmă lasă în mod irepresibil impresia unui inventar de opinii, printre care concluziile proprii apar formulate într-o formă expeditivă şi oarecum cu timiditate, poate şi dintr-o anume stânjeneală cauzată de vecinătatea atâtor personalităţi culturale care, de-a lungul timpului, par să-şi fi rostit părerile despre gen destul de tranşant. Numeroase pagini se constituie ca o simplă înşiruire de citate, ceea ce are, fireşte, darul de a ne apropia nemijlocit de opiniile criticilor şi istoricilor la care se face apel, dar lasă oarecum la vedere faptul că, poate din comoditate (tot academică?), nu s-a făcut efortul unei depline „digestii" a surselor, cu scopul de a produce în final o contribuţie proprie de mai mare originalitate.

Cât priveşte tonul acestor prelegeri, el este mai degrabă de o gravitate rece, chiar dacă nu distantă, lăsând doar arar să transpară de sub sobrietatea profesorală sentimentele de iubire pe care şi le mărturiseşte în mod repetat autorul. Demersul său critic nu este de natură a ne face să „descoperim noi modalităţi de a savura lectura" cărţilor de SF, ci este subsumat în totalitate altui obiectiv didactic, al informării solide asupra subiectului. Punctul „tare" al enciclopediei chiar aici se află. Cine vrea să se documenteze amănunţit despre gen, are la îndemână acest inventar de teme, idei, probleme, judecăţi şi prejudecăţi, rezultat dintr-o explorare asiduă şi devotată a surselor alese. Anticipaţia şi-a găsit în Mircea Naidin un bun popularizator. Iată un singur exemplu: când face istoricul revistelor „pulp" americane (în care unii – între ei Isaac Asimov şi James Gunn – plasează cu orgoliu naşterea SF-ului mondial), autorul navighează printre fişe burduşite de titluri publicate în *Amazing Stories, Weird Tales, Astounding Science Fiction, The Magazine of Fantasy and Science Fiction, Galaxy* şi nenumărate altele. Deşi stânjenit de informaţia în exces, el reuşeşte în cele din urmă să ne apropie epoca şi să reconstituie corect un moment despre care se vorbeşte mult, adesea în necunoştinţă de cauză, dar care rămâne totuşi o etapă importantă din istoria SF-ului, chiar şi despovărată de încărcătura mitică plasată de frenezia adulatoare în seama ei. Voicu Bugariu are dreptate când presupune că metoda Naidin este extrem de dependentă de sursele sale bibliografice: „Cea mai mare parte a cărţii pare a fi formată din fragmente traduse din lucrări de referinţă", observă criticul. Impresia rămâne greu de înlăturat, chiar dacă o etichetă ca „improvizaţie îndoielnică", aplicată cărţii, şi acuza de veleitarism, adresată autorului, par excesive în raport cu obiectivele preponderent didactice enunţate de Mircea Naidin. O „încălzire" a manierei exegetice a autorului ar pretinde ca el să înceapă să citească scrierile de SF nu cu ochii altora, ci cu ai săi proprii.

Volumul cu care se lansa enciclopedia în 2003 a fost încununat cu premiul pentru debut al Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti. O altă carte, *Ceasul fără timp* (2006), conţine versuri „de factură sentimentalistă" (în caracterizarea autorului însuşi), fără îndoială importante pentru experienţa autobiografică a lui Mircea Naidin, însă irelevante pentru relaţia sa cu SF-ul.

Ars longa...

– *Începând cu 1997 aţi început să organizaţi expoziţii personale cu regularitate, chiar şi câte trei-patru pe an. Tot atunci eu v-am descoperit la expoziţia desfăşurată la Biblioteca* Onisifor Ghibu, *unde cea mai controversată temă a fost cea a nudurilor masculine. Mai continuaţi în această direcţie sau a fost un mod de a incita publicul?*

– Am expus atunci o serie de tablouri care a şocat publicul de la Chişinău. Spectatorii au fost surprinşi nu de prezenţa în compoziţiile mele a nudului masculin (din Antichitate până astăzi, artiştii plastici au fost captivaţi de frumuseţea corpului uman), ei au fost miraţi de conţinutul filosofic şi demersul ideatic al tablourilor mele. Corpul uman, atât feminin, cât şi masculin, a fost, este şi va rămâne un obiect de studiu pentru mine.

– *Când foarte mulţi artişti plastici se plâng că din arta plastică nu se poate trăi după gustul inimii, dumneavoastră afirmaţi că se poate, condiţionând responsabilitatea faţă de darul lui Dumnezeu, ba, mai mult, ziceţi că atunci când nu-ţi priesc mediul cultural, social, economic şi chiar politic, dispui de libertatea de a-ţi face atelierul de creaţie în orice colţ al lumii. De libertate da, dar nu şi de bani.*

– În toate timpurile au fost artişti plastici care şi-au câştigat existenţa prin artă şi artişti care au murit în sărăcie. E un destin pe care ţi-l asumi atunci când porneşti la drum. Pentru a fi liber trebuie să munceşti şi să lupţi în fiecare zi. Iar libertatea nu depinde de câţi bani ai în buzunar, ea depinde de spiritul tău creativ şi rebel, de tenacitate, de dragostea ta faţă de artă şi oameni.

– *Aveţi ateliere în Olanda, Ucraina sau România? Întreb, pentru că în aceste ţări desfăşuraţi cele mai multe expoziţii personale.*

– Nu. Atelierul meu este la Chişinău. Aici sunt cu mult mai eficient şi creativ, dar atunci când sunt peste hotare pot foarte rapid să-mi găsesc un spaţiu pe care să-l transform în atelier.

– *Odată cu apariţia milionarilor în R. Moldova, a crescut şi numărul doritorilor de a procura lucrări plastice, există colecţionari pasionaţi?*

– Da. Sunt mulţi oameni care se interesează şi iubesc arta. Şi nu numai milionarii, ci şi cei cu venituri mai modeste au în casele lor colecţii importante de artă. E un proces lent, dar sigur de creare a unei pieţe de artă la noi.

– *Când şi cum reuşiţi să desfăşuraţi o atât de amplă activitate de manageriat la Alma Mater, la Teatrul Naţional de Operă şi Balet* Maria Bieşu, *la Teatrul Dramatic Rus de Stat* A.P. Cehov?

– Îmi place să fiu printre oameni, iar curiozitatea şi spiritul meu creativ mă fac foarte eficient. Sunt organizat şi disciplinat. Totodată, oamenii şi faptele lor sunt sursa mea de inspiraţie zilnică. Dar, adeseori sunt perioade când nu ies din atelier.

– *Ce paralelă puteţi face între studenţii de ieri şi de astăzi? Sunt la fel de harnici la învăţătură cum au fost cei din generaţiile din trecutul apropiat?*

– Tineri talentaţi, harnici, leneşi sau fără har au fost întotdeauna. Cei de astăzi au cu mult mai multe posibilităţi şi oportunităţi de a-şi face cunoscute operele lor în întreaga lume. De şaisprezece ani de când predau la Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice din Chişinău am avut norocul de avea studenţi foarte talentaţi de care sunt mândru: Victor Frimu, Radu Negru, Marina Şendrea, Daria Kropaciova, Ojan Shirozhan (Iran), Marina Constantinou (Cipru) – sunt studenţii mei de care iubitorii de artă vor auzi cu siguranţă.

– *Sunteţi un om fericit şi împlinit, nu oricui îi este dat să muncească la îndemnul şi plăcerea sufletului, poate, de aceea, pictorii au o viaţă mai lungă?*

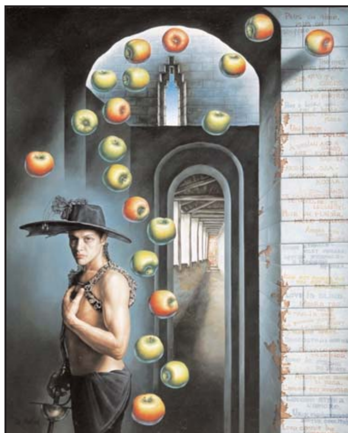
– E prea devreme să vorbesc despre împlinire. Cred că cele mai interesante şi importante creaţii urmează. Este adevărat că trăiesc uneori clipe de fericire, iar bucuria şi plăcerea de a face ceea ce vreau eu le-am obţinut prin muncă şi responsabilitate faţă de harul pe care mi l-a dat Dumnezeu.

– *Şi, ultima întrebare: care vă sunt cele mai îndrăgite aforisme şi cugetări, proprii sau luate cu împrumut de la alţii?*

– În adolescenţă, în discuţiile cu alţi tineri sau în discursurile mele publice, apelam uneori la autoritatea marilor artişti, scriitori sau filosofi, folosind expresiile şi cugetările lor pentru ca ideile şi gândurile mele să aibă credibilitate. Trafic de influenţă, cum se spune în limbajul juriştilor. Acum, aforismele şi cugetările altora sunt importante şi curioase pentru mine în măsura în care corespund experienţelor mele de viaţă. Astăzi merg sub lozinca *Fă tot ce poţi face astăzi, mâine poate să nu fie.*

Opera lui Iurie Matei este bine apreciată de public şi de criticii de artă. În continuare, vom încerca să-i schiţăm un portret verbal în viziunea unor critici de artă.

Iurie Matei este bântuit şi copleşit de amintiri culturale, pentru care motivaţia, sursele sunt uşor de depistat. …Cel mai adesea aceste amintiri culturale se încheagă într-un glosar de termeni caracteristici şi necesari, dacă vrei să treci dincolo de fascinaţia hiperrealismului profesat de artist. *Arlechinul* este personajul de teatru care vine din Commedia dell'Arte, preluat de teatrul francez în sec. XVIII, transfigurat de Picasso în sec. XX, prelucrat de Corneliu Baba. Este, de fapt, un bufon cu o existenţă *hors le temps* ale cărui spuse nu mai frizează neapărat înţelepciunea, ci mai curând sunt plângeri ale unui temperament necoagulat. A fi arlechin înseamnă să realizezi cu bună ştiinţă viaţa ca pe un veşnic rol de compoziţie…

Iurie Matei stăpâneşte detaliul anatomic, are uşurinţa desenului de atelier în perspectivă clasică, are îndrăzneala de a ataca în mod curent pânzele de mari dimensiuni, ceea ce înseamnă stăpânirea legilor compoziţiei, iar când motivaţia este puternică, părăseşte lumea *statuilor* vivante şi plonjează cu deliciu într-o baie de culori aproape expresionistă. Ca într-o proiecţie inversă a lui René Magritte, lumea lui Iurie Matei este populată de nudul masculin, mimând sugestii rodiniene sau realizând, cu intenţie, mozaicul *camerei ascunse*. Iurie Matei posedă din plin acea calitate denumită de Henri Focillon *voinţa de a da formă.* (Ruxandra Ionescu, critic de artă, director al Muzeului Judeţean de Artă Prahova)

Iurie Matei este un pictor foarte cult şi evident a făcut o serioasă şcoală, înainte de însuşirea unor stiluri mai moderne. Fac această apreciere, poate nu cea mai înaltă, dar destul de importantă în opinia mea, pentru că în artă primordialul constă într-o bună pregătire profesionistă. Artistul are propria sa filosofie, uşor descifrabilă din pânzele sale, în plus el este un pictor cu un pronunţat simţ al culorilor. Pe de o parte, găsim îmbinări coloristice ce emană o anumită jovialitate, iar pe de altă parte, împletirea de corpuri omeneşti ascunde în sine o dramă. Artistul simte foarte bine şi timpul în care trăim. El creează o artă serioasă, profundă, mai important, însă, este faptul că poate fi uşor recunoscut. Sunt sigură că reîntâlnindu-i lucrările în orice alt loc, le vei recunoaşte, pentru că ele conţin ceva specific numai acestui artist. Este extrem de important când un pictor însumează în sine nişte tradiţii înalte, totodată, introducând momente stilistice personale. (Irina Gorbaciova, critic de artă, director al Muzeului Naţional de Artă al Ucrainei)

Iurie Matei este artistul unui ritual. Acest ritual este compus deopotrivă din elemente ancestrale de o tulburătoare anticipaţie ce se organizează într-o direcţie pe care ne-o va sugera Paul Klee: „Caut, spunea el, un punct îndepărtat ce s-ar situa la originea creaţiei şi presimt o formulă pentru om, animal, plante, pământ, foc, văzduh, ca şi pentru toate forţele giratorii". Sensul unei apropieri de originea creaţiei sale este una din dimensiunile ce se degajă din lucrările lui Iurie Matei. Raportarea operei sale la spusele lui Paul Klee ni se par fireşti, fiindcă el este şi va rămâne artistul unui ritual, fără a înţelege sensul şi adevăratul drum al operei sale nu-i vom descoperi mesajul şi discursul său artistic.

Iurie Matei simte imperios nevoia de a parcurge mitul creaţiei, de a se reîntoarce la originea acestui miracol, pentru a-şi consolida conştiinţa valorii sale specifice printr-o putere îndepărtată şi legendară, identificând prin multiple semne, metafore şi simboluri însăşi valoarea sa de creaţie.

Frapant în operele pictorului Iurie Matei este calitatea unui anume conţinut spaţial, să-i zicem plasmatic şi dinamic în sensul posibilelor metamorfoze. Substanţa secretă a lumii, condensată sau rarefiată, dar întotdeauna picturală, plasmă ce este capabilă să se cristalizeze în structuri cu semnificaţie şi acoperire figurativă. Acest moment este în general legat de tema pe care o generează un *summum* al semnificaţiilor şi tensiunilor, un moment spiritual, dar şi dramatic.

Substanţa filosofică a acestei lumi create este străbătută de trasee energetice, cărora prezenţa umană, ordonatoare sau subordonată le conferă dimensiuni simbolice. Sorginte al suprarealismului, artistul nu foloseşte recuzita sau reţetele curentului, deoarece dramatismul, resorbit câte odată în explozii de culoare, este o condiţie esenţială a vitalităţii sale artistice. Rigurozitatea şi virtuozitatea cu care pictorul mânuieşte infinitele posibilităţi de exprimare plastică face ca din lucrările sale să se desprindă un întreg univers. (Eugenia Florescu, critic de artă, Bucureşti)

Artistul plastic Iurie Matei aparţine generaţiei de pictori basarabeni formaţi la finele anilor optzeci – începutul anilor nouăzeci. El a ales puţin populara în zilele de astăzi cale de afirmare în artă (în special la tinerii noştri plasticieni) prin mijloace oferite de cercetarea aprofundată a particularităţilor figurative ale realităţii. Tablourile realizate în ultimii cinci-şase ani ne demonstrează o incontestabilă maturitate de percepere a vieţii, o responsabilitate autentică faţă de imperativele meseriei, o unică măiestrie artistică şi o abnegaţie demnă de invidiat.

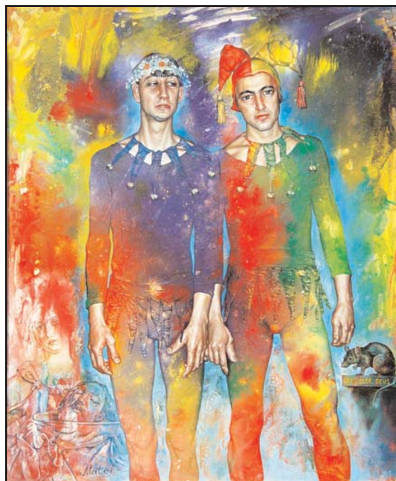
Lumea visului şi realitatea obiectivă – aceştia sunt cei doi poli între care gravitează opţiunile plastice ale artistului. Coordonatele spaţiului oniric construite de fantezia lui Iurie Matei sunt coordonatele unui imens eşichier ale unei nelimitate table de şah, cu câmpuri albe sau negre, roşii sau cafenii, în care se desfăşoară o dramă ludică ca aspect şi travestire, dar dureros de reală prin tragismul şi autenticitatea sentimentelor generate. În cazul când eşichierul lipseşte, locul i-l ocupă apa: Marea sau Oceanul – aceste însemne ale stihiei, ale materiei încă informe, ce-şi aşteaptă replămădirea în imagini. Visul şi apa, această îmbinare de noţiuni ce aminteşte de celebra lucrare *Apa şi visul* a lui Bachelard, sunt încă două teme predilecte în creaţia lui Iurie Matei.

Tablourile pictorului, fiind suprarealiste prin conjugarea oniricului cu realul, prin girul acordat unor imagini-cheie din istoria artelor, prin gramatica plastică utilizată, exploatează cu succes transtextualitatea citatului şi se înscriu integral în actuala paradigmă postmodernă. După cum remarcă Magda Cârneci în cartea ei intitulată *Arta anilor '80, Texte despre postmodernism*, „O enormă însuşire de citate vizuale de toate soiurile şi de comentarii ale comentariilor vizuale pare să prefacă materialul istoriei artelor, stilurilor şi gusturilor într-un depozit de *obiecte găsite,* într-un zăcământ de *materie primă* disponibil unor refolosiri şi permutări nelimitate."

Bun cunoscător al acestor noi posibilităţi oferite de „paradigma" postmodernă în artele plastice, bun desenator şi componist, temerar şi ironic interpret al unor motive de kitsch sau bufonadă (în special la nivelul detaliului sugestiv), tânărul, dar deja experimentatul artist chişinăuian se află în posesia unui impunător arsenal de mijloace plastice pe care le utilizează cu precauţie, evitând pe de o parte epatarea „de moment" a unor „destăinuiri instantanee" (de tip *show*), iar, pe de altă parte, evitând opţiunea anostă a unui hiperrealism întârziat sau a unui sociologism de conjunctură. (Constantin I. Ciobanu, doctor în studiul artelor)

Ars longa...

Iurie Matei

Iurie Matei s-a născut la 11 martie 1968 în comuna Cazangic, raionul Leova, R. Moldova. În perioada 1981-1983, în paralel cu şcoala medie, studiază la Şcoala de pictură pentru copii din oraşul Leova. Următoarea treaptă în pregătirea pentru cariera de artist plastic a fost Colegiul Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală" din Chişinău, care se bucură de un renume aparte. Majoritatea artiştilor plastici din Republica Moldova au la temelia carierei această instituţie de arte. Încheierea studiilor de aici se încununează cu debutul primei Expoziţii personale în incinta Colegiului Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală".

Viitorul artist plastic a studiat la clasa profesorului Ion Şerbinov. La începutul perioadei de renaştere naţională, îl aflăm student la Institutul de Arte din Chişinău, ulterior renumit Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice, la nou înfiinţata Facultatea de Arte Plastice. În perioada sovietică, doritorii de a-şi face studii superioare în domeniul artelor plastice urmau facultăţi corespunzătoare în diferite oraşe ale URSS, în primul rând Moscova şi Leningrad, ultimul revenit la vechea denumire Sankt-Petersburg, odată cu schimbarea regimului comunist.

Până în prezent, artistul plastic a organizat şi desfăşurat peste 35 de expoziţii personale, de asemenea, este o prezenţă permanentă şi la expoziţiile de grup – circa 60 de expoziţii, multe dintre ele internaţionale. Frecventează cu regularitate, mai ales în ultimii ani, tabere internaţionale de creaţie plastică din R. Moldova şi România. De exemplu, în 2018 a participat la Simpozionul Internaţional de Pictură *Colinele Nemuririi* din Butuceni, raionul Orhei, şi în Tabăra Internaţională de Creaţie Plastică „Dan Platon" din Ploieşti, iar în 2019, la aceeaşi tabără desfăşurată la Vălenii de Munte.

Lucrările artistului îmbogăţesc colecţii de stat şi particulare din R. Moldova, România, Olanda, Spania, Franţa, Germania, Israel, Norvegia, Ucraina, Canada, Statele Unite ale Americii, Rusia ş.a.

Pe lângă calitatea de membru al Uniunii Artiştilor Plastici din R. Moldova şi a altor organizaţii şi cluburi, I. Matei desfăşoară o amplă activitate managerială, fiind şef al Departamentului Arte Plastice şi şef al Secţiei scenografie de teatru şi film al AMTAP; director adjunct şi prim-scenograf al Teatrului Naţional de Operă şi Balet „Maria Bieşu", de asemenea, pictor-şef al Teatrului Dramatic Rus de Stat „A.P. Cehov" din R. Moldova. Aproape la toate spectacolele Teatrului Naţional „Mihai Eminescu", Teatrului Dramatic Rus de Stat „A.P. Cehov", Teatrului „Eugen Ionesco" ş.a., decorul este realizat de Iurie Matei. În 1999 lansează Premiile „Iurie Matei" pentru literatură, arte plastice, muzică, teatru-film, mecenat şi management în artă. A iniţiat şi susţine financiar colecţia de cărţi *Gloria spiritum.* Este un permanent membru al juriului la mai multe concursuri naţionale şi internaţionale, a mai semnat scenografia la spectacole de estradă, concerte şi film. Pe parcursul fructuoasei activităţi de creaţie, s-a bucurat de mai multe premii prestigioase şi titluri onorifice, între care Artist al Poporului şi Maestru în Artă al R. Moldova. Opera lui Iurie Matei este bine apreciată de public şi de criticii de artă. (Raia Rogac; un interviu cu pictorul Iurie Matei apare la pagina 30.)

Număr ilustrat cu lucrări de Iurie Matei.

Semnează în acest număr